

ગુજરાતી ભાષા પ્રવેશ-૩

ડૉ.જગદીશ જ. દવે

ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમી (અિદન) અયોજિત

ગુજરાતી ભાષાપ્રવેશ-૩

ડૉ. જગદીશ જ. દવે

SOLE DISTRIBUTORS :

Sidd Enterprises

Suppliers of Gujarati Books to : Libraries,
Schools, Language Centres and Institutions.

Unit 3, Sanders Road, Finedan Road Industrial Estate,
Wellingborough, Northamptonshire NN8 4NL

Telephone : (0933) 229353,

GUJARATI BHASHA PRAVESH

PART III

(Introduction to Gujarati)

DR. JAGDISH J. DAVE

© ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમી (બ્રિટન)

© Gujarati Literary Academy (Britain)

2 Elmside Road, Wembley, Middx. HA9 8JB. (U. K.)

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without prior written permission of the copyright holders.

First edition : 1986

Cover design by Prafull Dave, Zurich

Price :

Published jointly by :

Navbharat Sahitya Mandir, 531, Kalbadevi Road,
PO. BOX No. 2835, Bombay-2 : Gandhi Road, Ahmedabad-1.
Bidd Enterprises, Wellingborough, (U. K.)

આમુખ

પ્રશ્ન પુછાય છે કે આપણાં બાળકોએ ગુજરાતી ભાષા શા માટે શીખવી જોઈએ ? આ દેશમાં તે એમને શું કામ આવવાની હતી ? શિક્ષણશાસ્ત્રીઓ માતૃભાષાના શિક્ષણ પર જે ભાર મૂકે છે તે આવું પૂછનારને સમજાવવું અઘરું છે. તે સાહિત્યની મદદથી સમજાવવું પણ અઘરું છે. જાણીતા ઇટાલિયન કવિ અંગારેત્તીએ તેના કાવ્ય ‘In Memorium’માં પરદેશમાં આવી વસેલા એક વસાહતીની ધોળીનો કૂતરો નહિ ધરનો કે ઘાટનો’ જેવી થતી હાલતને સચોટતાથી પ્રગટ કરી આપી છે. તે ઉપરોક્ત પ્રશ્નના પૃચ્છકના મનમાં ઉતારવું પણ કઠિન છે. વ્યક્તિ પોતે જ જો પોતાને પ્રશ્ન પૂછે અને ઉત્તર મેળવે તો એનામાં સત્યનું જ્ઞાન પ્રગટે. પણ એવાં તત્ક્ષણ જ્ઞાન આપનારાં બોધિવૃક્ષ ક્રિસ્ટમસ ટ્રીની જેમ બજારમાં મળતાં નથી. ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમી એવા વ્યાપાર માટે નથી. તે તો જ્ઞાનની પરબ છે. જાગૃતિની વાટ સંકોરવા એ પ્રયત્ન કરે છે. તેથી જ આ પાઠ્યપુસ્તકો પણ આ જાગૃતિની દિશામાં પ્રેરવા એ આપણને જ આ પ્રશ્ન આપણી જાતને પૂછવા પ્રેરે છે.

આપણે યુરોપના કોઈ દેશના નગરની ગલીમાં ઊભા હોઈએ ત્યાંથી એક માણસ પસાર થતો હોય તો તે આપણને જોઈ પ્રથમ નજરે શું વિચારશે ? તે આપણને ‘ભારતીય’ કે ‘પાકી’ તરીકે ઓળખશે. નિઃશંક, તેને એમ નહિ થાય કે આપણે ‘અંગ્રેજ’ કે ‘બ્રિટિશ’ છીએ ! એમાં એનો શો વાંક ? અંગ્રેજ હોવાનો અંચળો એાઢી લેવાથી આપણે થોડા અંગ્રેજ બની જવાના હતા ? પણ ત્યારે આપણે આપણને એ પણ પૂછવાનું બનશે કે આપણે ગુજરાતી પણ રહ્યાં છીએ ખરાં ? આપણી પાસે આપણી ભાષા ના હોય, આપણી સંસ્કૃતિની અનુભૂતિ નહિ, આપણી પરંપરાનો પરિચય પણ નહિ. આપણે હોઈશું ઇતિહાસ વગરના વર્તમાનમાં કોઈ પણ સંદર્ભ વગરના દિશાશૂન્ય માણસ.

આપણે સમજી લેવું જોઈએ કે મનુષ્ય માત્ર શરીર નથી. તે જે બીજું બધું પણ છે તેમાં તેનું વ્યક્તિત્વ પણ આવી જાય છે. આ આગવા વ્યક્તિત્વમાં એને જન્મથી મળેલો સંદર્ભ પણ આવી જાય છે. આપણી અસ્મિતા આપણો એ સંદર્ભ છે. ગુજરાતી ભાષા આપણી એ અસ્મિતામાં ઊઘડતી એક બારી છે અને ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમીનો

મંત્ર આ બારી ઉઘાડી રાખવાનો છે. પણ તેમાં યત્ન, સહાય અને રસ આપણે જ રેડવાનાં છે. આપણી જવાબદારી આપણે નહિ ઉઠાવીએ તો કોણ ઉઠાવશે ?

એક સ્થાનિક જમણેરી છાપાએ માતૃભાષાના શિક્ષણને વખોડી કાઢી ફ્રેન્ચ ભાષા શીખવાડવા પર ભાર મૂક્યો. કહે છે કે ‘હાલી કે’ ઉપર જાવ તો ફ્રેન્ચ કામ આવે ! માતૃભાષાનું મૂલ્ય એટલું છીછડું નથી. એને ‘હાલી કે’ જેવા અલિપ્ત તત્ત્વ સાથે સંબંધ નથી, એ આપણી પ્રતિભાનું અંગ છે, એ આપણા ગૌરવનો વિષય છે, શરમનો નહિ.

આ દેશના વાતાવરણને ધ્યાનમાં રાખીને વૈજ્ઞાનિક ઢંગે તૈયાર થયેલાં પાઠ્યપુસ્તકોનો અભાવ, સ્વતંત્ર વર્ગોમાં વપરાતાં જુદાં જુદાં પુસ્તકો-પદ્ધતિઓ, શાળાઓમાં ભણાવાતાં ગુજરાતી માટે પણ પાઠ્યપુસ્તકોનો અભાવ ! એવા વાતાવરણમાં સૌ પ્રથમ કોઈ નિયત ધોરણ સ્થાપવું જ રહ્યું. તેથી જ સિલેબસ તૈયાર થયા બાદ તેના પર આધારિત આ પાઠ્યપુસ્તકો એકસૂત્રતા સ્થાપવા આપના હાથમાં મૂકતાં સહેજે આનંદ થાય. અકાદમીની નેમ તો પરીક્ષા યોજના સુધીની છે. અનેક સ્તરે પ્રચાર કર્યા બાદ તેને ગુજરાત સરકાર, ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ અને ગુજરાતની શિક્ષણસંસ્થાઓએ બહાલી આપી છે. તો ધ્રિટનની શિક્ષણપદ્ધતિની સ્વીકૃતિ મેળવવા પણ પગલાં લેવાઈ રહ્યાં છે.

અનેક તબક્કાઓની એરણ પર ઘસાઈ, આકાર પામી, આપણી યોજના આપણા ભવિષ્યના આ ઉંઘરે આવીને ઊભી છે, તોય એવું પૂછવાવાળા તો મળશે જ કે ‘અમને તો પૂછ્યું જ નોંતું.’ તેમને શિક્ષકોનાં અધિવેશનોમાં, ભાષા-સાહિત્ય પરિષદોમાં, અભ્યાસક્રમ માટે મળેલી શિક્ષકોની સભામાં અને અન્ય સેમીનારમાં અકાદમીને, અકાદમીના કાર્યને અને અકાદમીની શિક્ષણપદ્ધતિને સંપૂર્ણપણે સ્વીકૃત રાખવામાં આવી છે તેનું સ્મરણ કરાવવાનું ના હોય. પૂછપરછ કરવાનું તો ચાલ્યા જ કરવાનું, એનો કોઈ અંત નથી. તેથી ક્યારેક નિર્ણય લેવો જ પડે, નહિ તો કદી કામ પાર ના પડે. તે કામ સમિતિઓના, સભાઓના, વ્યક્તિઓના હુંપદના ને અધિવેશનોના કૂટખોલ ગ્રાઉન્ડમાં ફંગોળાયા જ કરે. ગોલ કરવા દરેક ખેલાડી નહિ એક જ ખેલાડી લાત મારે છે. પણ આપણે એ ભૂલવું ના જોઈએ કે તોય ગોલ તો ટીમનો જ થાય છે. આ પાઠ્યપુસ્તકો એ આપણા સૌનો એક વધુ ગોલ છે.

આ પાઠ્યપુસ્તકો પર ટીકાટિપ્પણ થશે, ચર્ચાઓ થશે, અનેક ઠેકાણે છાતીમાંથી ધુમાડો પણ નીકળશે, ઊઠાપોહ થશે તો તે તો થવા જ જોઈએ. ઈર્ષામાં ખૂંપેલા નહિ પણ રચનાત્મક અને ખપ લાગે તેવાં ઉત્તમ સૂચનો જો મળી આવે તો સાડું. ભવિષ્યમાં એ રચનાત્મક સૂચનો જરૂર ધ્યાન પર લેવાશે.

આ લગીરથ કામ મુખ્યત્વે ત્રણ લેખધારીઓને આભારી છે. શ્રી પોપટલાલ જરીવાળા, શ્રી જગદીશ દવે અને શ્રી વિપુલ કલ્યાણી. તો શ્રી હીરાલાલ શાહ સહિત લાપાસમિતિના અન્ય સભ્યોની સતત મહેનત પણ ભૂલી શકાય એમ નથી. શ્રી કપિલભાઈ જરીવાળાની ચિત્રો માટેની મહેનત, તો શ્રી શાંતિલાલભાઈ શાહ અને શ્રી ભીખુભાઈ શાહનો પ્રકાશન માટેનો ઉત્સાહ પણ ભુલાય એમ નથી. ભારતમાં શ્રી રજની વ્યાસ, શ્રી વિષ્ણુ પંચાલ આ કલાકાર મિત્રોએ તથા સમગ્ર નવભારત પરિવારે પાઠ્યપુસ્તકોને સુંદર સ્વરૂપે સાકાર કરવામાં પ્રયત્ન પુરુષાર્થ કર્યો છે. અકાદમી વતી આ સૌ મિત્રોનો આભાર. સૌ પ્રથમવાર મેં તથા શ્રી કાંતિભાઈ નાગડાએ આખી યોજનાનો મુસદ્દો તૈયાર કરેલો ત્યારથી તે અત્યાર સુધી સતત ચક્રો ગતિમાન રહ્યાં છે. હજુ તે વધુ ગતિવંત કરવાં પડશે.

ચોગેશ પટેલ

પ્રમુખ

ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમી

પ્રસ્તાવના

ગુજરાત બહાર વસતા અને તેથી ગુજરાતી ભાષા, સાહિત્ય કે સંસ્કૃતિથી અપરિચિત એવા ગુજરાતી વિદ્યાર્થીઓ માટે આ પુસ્તકમાળા - અક્ષરમાળા, પુસ્તક પહેલું, ખીચું, ત્રીચું તથા ચોથું - તૈયાર થઈ છે. અત્યાર સુધી તેમનું ભાષાશિક્ષણનું કાર્ય માટે ભાગે ગુજરાત-માંથી પ્રસિદ્ધ થતાં પાઠ્યપુસ્તકોને આધારે થતું હતું. ત્યાંનાં પુસ્તકો દેખીતી રીતે જ ગુજરાતના વાતાવરણને અનુલક્ષીને લખાયાં હોવાથી વિવિધ દેખીતાં કારણસર અહીં બરાબર બંધબેસતાં ન હતાં. બ્રિટનના વાતાવરણને બંધ બેસે, અહીંની પરિચિત વસ્તુઓ અને સ્થાનો તથા પ્રસંગોને આધારે ભાષા પમાય અને સાથે સાથે ગુજરાતનો - તેનાં સાહિત્ય અને સંસ્કૃતિનો પણ પરિચય થતો રહે એવી રીતે તથા આધુનિક ભાષાશિક્ષણ પદ્ધતિનો પણ ઉપયોગ કરી આવાં પુસ્તકો લખાવાં જોઈએ એમ સુઝ કેળવણીકારોને લાગતું હતું.

પણ આ કાર્ય કોઈ એકલદોકલ વ્યક્તિ ભાગ્યે જ કરી શકે. બ્રિટનવાસી ગુજરાતી-ઓના સહભાગ્યે ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમીના મનમાં આ કામ વસી ગયું. અને પછી તો તેમના પ્રમુખશ્રી, મહામંત્રીશ્રી તથા અન્ય હોદ્દાદારોએ અકાદમી જાણે એના માટે જ નિર્માણ થઈ હોય એટલી ઊલટભેર એ કામ ઉપાડી લીધું. ૧૯૮૪ના મધ્યભાગમાં સંપૂર્ણ 'સિલેબસ' તૈયાર કરી પ્રગટ કર્યું અને એકાદ વર્ષના ટૂંકા ગાળામાં ૧૯૮૫ના મધ્યભાગમાં એ અંગેનાં પાઠ્યપુસ્તકો પૂર્ણ કરી પ્રકાશનની જાહેરાત કરી નાખી. એટલે આ પુસ્તકો એ ભેખધારીઓના યજ્ઞકાર્યનું સુફળ છે.

આ પુસ્તકોનું લેખનકાર્ય મારી પાસે આવવું એ પણ એક સુખદ યોગાનુયોગ છે. ૧૯૮૪ના ઉત્તરાર્ધમાં લંડનમાં વસતા ગુજરાતીઓની ભાષાનો સમાજમૂલક અભ્યાસ કરવાના ઇરાદાથી હું અહીં આવ્યો અને અકાદમીના પરિચયમાં આવતાં અને પરિચય વધતાં, આ જ પ્રકારનું કાર્ય મેં ભારત સરકારની સેન્ટ્રલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ઇન્ડિયન લેંગ્વેજીઝ માટે પૂનાની ડેકન કોલેજમાં કરેલું છે અને બિનગુજરાતીઓ માટે ગુજરાતી શિક્ષણમાં પ્રારંભિક મધ્યમ ને પ્રગત પાઠ્યપુસ્તકો (Basic, Intermediate and advanced courses) તૈયાર કર્યાં છે તેની જાણ તેમને થઈ. આ પ્રકારનું કાર્ય તેઓ પણ કરવા ધારે છે અને તે માટે મારો સહકાર ઇચ્છે છે તેમ જણાવતાં, મેં સત્વર અનુમતિ આપી. કાર્યારંભ થયો. જૂન '૮૫ સુધીમાં એ કાર્ય પૂર્ણ થયું અને આજે ગુરુપૂર્ણિમાના શુભ દિને એનું લેખનકાર્ય પૂર્ણ થયાનો સંતોષ અને આનંદ છે.

આ પુસ્તકનું લેખન લંડનમાં, લેસ્ટરમાં, ખ્રિસ્તલમાં તેમ જ ઝુરિકમાં થયું છે. લંડનના સ્કૂલ ઓફ ઓરિયેન્ટલ એન્ડ આફ્રિકન સ્ટડીઝનું ગ્રંથાલય, કીટ્સ ગ્રંથાલય (હેમ્પસ્ટેડ), ઇન્ડિયા ઓફિસનું બ્રિટિશ ગ્રંથાલય (બ્લેક ફાયર), પ્રિન્ટ ગ્રંથાલય (નીસ્ટન), કેમ્બ્રિજ ગ્રંથાલય (બેલ્સાઈઝ પાર્ક), વૉન્ડરવર્થ જાહેર ગ્રંથાલય (ટ્રાવિંગ પ્રોડેવ), ભારતીય વિદ્યાભવન ગ્રંથાલય (વેસ્ટ કેન્સિંગ્ટન) આ ગ્રંથાલયોનો તથા લંડનના શ્રી પોપટલાલ જરીવાલા, શ્રી યોગેશ પટેલ, શ્રી વિપુલ કલ્યાણી અને ખ્રિસ્તલના ડૉ. રોહિત ખારોટના અંગત ગ્રંથાલયોનો મેં ભરપેટ ઉપયોગ કર્યો છે. સૈદ્ધાન્તિક ભૂમિકા માટે જીનીવાના ડૉ. સ્ટીફન સ્પર્લિનું અંગત ગ્રંથાલય પણ મને મદદરૂપ નીવડ્યું છે. આ સૌ મિત્રો અને સંસ્થાઓનો આભાર. અહીંની શિક્ષણ પ્રણાલીનો પરિચય પામવા શનિ-રવિએ ચાલતા ગુજરાતી શિક્ષણ વર્ગોની એકથી વધુ વખત મુલાકાતે લીધી છે. હેરના વિદ્યા-વિહાર કે ભારતીય વિદ્યાભવનની લંડન શાખામાં પ્રત્યક્ષ શિક્ષણ આપવાની અને તે દ્વારા અહીંના વિદ્યાર્થીઓની જરૂરિયાતો ને મુશ્કેલીઓ જાણવાની ચેષ્ટા પણ કરી છે. શિક્ષકો, વાલીઓ, કેળવણીકારોનો સંપર્ક સાધી ગુજરાતીના શિક્ષણની ખ્રિટનમાં પ્રવર્તમાન સ્થિતિની જાણકારી મેળવવાનો પણ પ્રયત્ન કર્યો છે અને આ સમગ્ર પાર્શ્વભૂમિ પર આ પુસ્તકોની રચના થઈ છે.

આથી આ પુસ્તકમાળાની રચના સર્વાંગસંપૂર્ણ થઈ છે એમ રજો કોઈ માને. હું તો માનતો નથી જ. કોઈ કે આ ક્ષેત્રમાં આરંભ કરવો જોઈતો હતો. અકાદમીએ કર્યો. હું એમાં નિમિત્તરૂપ બન્યો. સાથે સાથે આ ક્ષેત્રે કેટલું બધું કરવાનું બાકી છે એ અંગે પણ સભાન બન્યો. આના અનુસંધાનમાં શિક્ષકો માટે માર્ગદર્શિકા, પરીક્ષાઓનું વ્યવસ્થા-તંત્ર, મોટી ઉંમરની વ્યક્તિઓ માટે સ્વયંશિક્ષણનાં પુસ્તકો, અંગ્રેજ પ્રજા માટે અંગ્રેજીના માધ્યમથી ગુજરાતી ભાષા શીખવતી પરિચય પુસ્તિકાઓ, ગુજરાતી સાહિત્યનો પરિચય કરાવતી અંગ્રેજી પરિચય પુસ્તિકાઓ, ઉચ્ચારો શીખવતી ઓડિયો ને વિડિયો કેસેટ, અન્ય શૈક્ષણિક સામગ્રીઓ વગેરે કેટલુંય સૂઝતું જાય છે. ભગીરથ કામ છે પણ પ્રારંભ થયો છે એ મોટી વાત છે. આગળ ચોક્કસ અને મક્કમ પગલે કામ ચાલવાનું જ છે એ શ્રદ્ધા અકાદમીના કાર્યકુશળ અને કાર્યતત્પર, વરેલા કાર્યકરોને જોઈને ન બપોજે તો જ નવાઈ.

ખ્રિટનનો કસોટી કરનારો, છેલ્લાં દસ વર્ષમાં નહોતો તેવો આકરો શિયાળો ને હજી સુધી ઉનાળો ન બેસવાથી ચાલુ રહેલો વરસાદ આ બંનેએ તળિયત પર વિપરીત અસરો કરતાં કાર્યમાં અવારનવાર મંદતા આવી જતી. ગ્રંથાલયો આદિ સમગ્ર લંડનમાં ફર ફર વિસ્તરેલાં. એકાદ બાબતની માહિતી કે ચોક્કસાઈ માટેય એકાદ બે દિવસ ઘણીવાર સહેજે નીકળી જતા. ભારતમાં જે સહજતાથી ગુજરાતી પુસ્તકો મળી શકતાં તે અહીં કંઠણ (જેની ખરેખરી તકલીફ પુસ્તકમાળાના છેલ્લા ભાગમાં સારી પેઠે અનુભવવી પડી છે) એટલે

પણ વધુ વિલંબ થતો રહ્યો. સંશોધન - અધ્યાપનનું કાર્ય પણ સમાપ્તર ચાલતું હોઈ તે પણ સમય માગી લેતું હતું. શ્રી યોગેશ પટેલ, શ્રી વિપુલ કલ્યાણી અને અકાદમીના અન્ય હોદ્દાધારીઓ પ્રેમભર્યા ઘોંચપરોણો ચાલુ રહ્યો ન હોત તો બીજી ગુરુપૂર્ણિમા આવત ! એ સૌ મિત્રોની હુકંથી આ કાર્ય સુપેરે પાર પડ્યું છે. ભાષા-સમિતિના અધ્યક્ષ શ્રી જરીવાલા અચ્છ ભાષાવિદ છે. ગુજરાતી ઉપરાંત ઉર્દૂ, બંગાળી, અંગ્રેજી, ફ્રેન્ચ, અરબી, ફારસી વિગેરે ભાષાઓના પણ જાણકાર છે (ને હાલ ઇટાલિયન શીખી રહ્યા છે !) તેમનાં ઝીણવટભર્યા અવલોકન અને પ્રોત્સાહક માર્ગદર્શનથી આ કાર્યમાં ચોક્કસાઈ પ્રવેશી છે. પુસ્તકના છેલ્લા ભાગમાં વિવિધ લેખકોની અને કૃતિઓની પસંદગીનું દુષ્કર કાર્ય અકાદમીના પ્રમુખ યોગેશભાઈ અને મહામંત્રી વિપુલભાઈના માર્ગદર્શનથી આસાન બન્યું. આજીવન શિક્ષક હીરાલાલભાઈએ અનવધાનથી રહી ગયેલા જોડણીદોષો નિવાર્યા છે. આ સૌનો હું અત્યંત ઋણી છું. પાઠ્યપુસ્તકોમાં પસંદ કરાયેલી કૃતિઓના સૌ લેખકોએ ઉદારદિલે આપેલી સંમતિ માટે પણ અકાદમી વતી આભાર માનું છું.

અંતે, કેળવણીકારો અને શિક્ષકમિત્રોનાં નિષ્પક્ષ, તટસ્થ, રચનાત્મક વિવેચનની અપેક્ષાઓ સાથે વિરમું છું, જેથી ભવિષ્યની સંવર્ધિત આવૃત્તિઓ આથી પણ વધુ સારી રીતે પ્રગટ થઈ શકે.

૨૭ જુલાઈ '૮૫
ગુરુપૂર્ણિમા
લાંડન

— જગદીશ દવે

ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમી

ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમીનાં બીજાં રોજ્યાં હતાં ગુજરાતી સાહિત્ય મંડળે. ૧૯૭૫માં જ આ મંડળ નક્કરપણે પુનઃ રચાઈને સાતત્યપૂર્વક કામ કરતું થયું હતું. તે પહેલાં એ જ નામનું મંડળ સ્થપાયું હતું. પરંતુ એક નોંધપાત્ર કવિસંમેલન યોજવાનું જ એણે કામ કરેલું. કવિશ્રી ડાહ્યાભાઈ પટેલ અને શ્રીમતી કુસુમબહેન શાહ તે મંડળનાં પણ અને નવા મંડળના પણ ધ્રુવ તારકો. નવા મંડળના મંત્રી અને એક સ્થાપક સભ્ય શ્રી યોગેશ પટેલના ઉત્સાહથી તથા અન્ય મિત્રોના સહકારથી આ મંડળ ટક્યું; તેણે મુખ્યત્વે કાવ્યની બેઠકો અને કવિસંમેલનો યોજ્યાં. ૧૩ નવેમ્બર ૧૯૭૬ના રોજ લેસ્ટરમાં મળેલા કવિસંમેલનથી અકાદમીની કલ્પનાએ આકાર લીધો. શ્રી યોગેશ પટેલ, શ્રી વિપુલ કલ્યાણી અને શ્રી પંકજ વોરાએ અકાદમીનું બંધારણ તૈયાર કર્યું, અને આખરે ૧૨મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૭૭ના રોજ કાવ્યપ્રેમી શ્રી સૂર્યકાન્ત દવેના નિવાસસ્થાને મંડળ વિધિવત્ રીતે ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમી બન્યું અને નવા સૂત્રધારો વરાયા.

ત્યારથી તે આજ સુધી અકાદમીની મજલ જારી રહી છે, વિકાસને પંથે અતિ વ્યસ્ત રહી છે. માત્ર કાવ્ય નહિ પરંતુ સાહિત્યનાં દરેક અંગોના વિકાસ માટે તેણે મથામણ કરી છે. તો આ દાયકા દરમિયાન આ દેશમાં ગુજરાતી ભાષાના ઉદ્ધાર માટે તેણે મહાયજ્ઞ માંડ્યો છે. સાહિત્ય અને કલાનાં વિવિધ સ્વરૂપો બે અકાદમીના ધ્યેયના સિદ્ધાંતો એક બાજુ હોય તો ભાષા અને શિક્ષણ એની બીજી બાજુ છે. અકાદમીએ બે ભાષા-સાહિત્ય પરિષદો યોજી છે. આ પરિષદો એટલે આ દેશમાં યોજાતા લિટરરી ફેસ્ટીવલની નજીકનો સાંસ્કૃતિક ઉત્સવ. સંગીત, ચર્ચા, વિવેચન, ભાષાશિક્ષણના પ્રશ્નો, કવિસંમેલન વગેરે અનેક સ્તરે તે વિસ્તરે. ચિત્રકળા પ્રદર્શન દરમિયાન પણ એવો જ ઉત્સવ યોજાય તો પુસ્તકમેળા દરમિયાન પણ એવું. શિક્ષકો માટેની કોન્ફરન્સથી માંડીને પાઠ્ય પુસ્તકો વિશેના સેમીનાર સુધી તેણે વ્યાપ રાખ્યો છે. નૃત્યકલા, સંગીતકલા, નાટ્યકલા, નવલકથાથી માંડીને કાવ્ય અને વિવેચન સુધીના સાહિત્યને, ચિત્રકલા, હસ્તકલા ઇત્યાદિ દરેક ક્ષેત્રને સ્પર્શતા કાર્યક્રમો યોજાયા છે. અંગ્રેજી કવિઓ, જાણીતા ગુજરાતી કવિઓ, સિદ્ધહસ્ત સાહિત્યકારો, ફિલસૂફો, જાણીતા ધાર્મિક અને રાજકીય વિચારકો, વિવેચકો, તંત્રીઓ, શિક્ષણશાસ્ત્રીઓ, ચિત્રકારો, નાટ્ય દિગ્દર્શકો - એમ અનેક પ્રસિદ્ધ કલાકારો અને વ્યક્તિઓના અકાદમીએ કાર્યક્રમો ગોઠવી પ્રજામાં શુદ્ધ સાંસ્કૃતિક પ્રચારની અલગ ભાત ભરી કરી છે. સાહિત્યના પ્રચાર માટે હરીફાઈઓ રાખવામાં આવે છે. બાળકોના પ્રોત્સાહન માટે પણ વાર્ષિક હરીફાઈઓ યોજાતી આવી છે.

ઋણસ્વીકાર

ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમીના ભાષાભંડોળમાં નામી-અનામી, નાનાં-મોટાં અનેક સખી દાતાઓ-સંસ્થાઓએ ઉદાર દિલે સખાવત કરી છે એનો આ તકે અમે ઋણસ્વીકાર કરીએ છીએ. ૨૫૧ પાઉન્ડ કે તેથી વધુ રકમ આપનાર દાતાઓ કે સંસ્થાઓનાં નામ નીચે મુજબ છે :

શ્રીમતી શાંતશીલા ગજજર

શ્રી વી. એમ. પટેલ

,, ધનજીભાઈ ડી. તન્ના

,, લોહાણા મહાજન-નોર્થ લંડન

,, નેશનલ એસોસિયેશન ઓફ પાટીદાર સમાજ દક્ષિણ લંડન શાખા.

ગુજરાતી ભાષા શિક્ષણ સમિતિ

શ્રી પોપટલાલ જરીવાલા (અધ્યક્ષ)

શ્રી હીરાલાલ શાહ

શ્રી દિનેશ દવે

કુ. પદ્મા ભટ્ટ

શ્રી શિવકુમાર આયર

શ્રી યોગેશ પટેલ (પ્રમુખ-અકાદમી)

શ્રી વિપુલ કલ્યાણી (મહામંત્રી-અકાદમી)

પુસ્તક ત્રીજું

અનુક્રમણિકા

પાઠ ૧	વિદ્યાર્થીદેશાનું મહત્વ-કેદારનાથજી	૧
પાઠ ૨	ગુજરાતી શા માટે ?	૬
પાઠ ૩	ગોકુલ-અષ્ટમી	૧૦
પાઠ ૪	બુદ્ધિ એ જ બળ છે	૧૩
પાઠ ૫	વર્તમાન પત્રો	૧૮
પાઠ ૬	રામનવમી	૨૧
પાઠ ૭	સંપ ત્યાં જંપ	૨૫
પાઠ ૮	મીણમાંથી માણસ	૨૮
પાઠ ૯	બુદ્ધિ અને સૌંદર્ય	૩૨
પાઠ ૧૦	બુદ્ધ જયંતી	૩૫
પાઠ ૧૧	લોજ અને કાલિદાસ	૩૯
પાઠ ૧૨	આજની દુનિયા અને પ્રચારમાધ્યમો	૪૩
પાઠ ૧૩	આદર્શ અને વાસ્તવિકતા	૪૭
પાઠ ૧૪	ઈદ સુબારક !	૫૦
પાઠ ૧૫	ઉંદર અને સમળી - ૧	૫૪
પાઠ ૧૬	ઉંદર અને સમળી - ૨	૫૭
પાઠ ૧૭	અકબર અને ખીરબલ	૬૦
પાઠ ૧૮	મહાવીર જયંતી	૬૩
પાઠ ૧૯	ગુજરાત મોરી મોરી રે !	૬૬
પાઠ ૨૦	એક માણસનું ગામ — રઘુવીર ચૌધરી	૭૦
પાઠ ૨૧	નાયગરા ફેલ્ડસ : પચાસ વર્ષે ફગાવી દીધાં — ડૉ. ધીરુભાઈ ઠાકર	૭૪
પાઠ ૨૨	એક પત્ર	૭૮
પાઠ ૨૩	બીજો પત્ર	૮૦
પાઠ ૨૪	ભલે ને ઘડાયાં (કાવ્ય) — જાલમુકુંદ દવે	૮૨

WEL~COME

There is a feeling among some quarters that one uniform text-book for each level of learning can be used for learners speaking a single language. This does not take into account the reality that languages for regional, social, stylistic and register variations and the speakers of a language learning that language in different settings require different cultural inputs. It is a happy event that Gujarati Literary Academy has produced 5 Gujarati books suited to the Gujarati speakers living in U. K.

Prof. Dave, the author, has worked previously in the Western Regional Language Centre of the Central Institute of Indian Languages and is competent to undertake such a work. From what I have seen of the five books they appear to be well graded and well suited to the needs of the learners there. I hope that these books will be well received by the students and teachers there.

D. P. PATTANAYAK

Director

CENTRAL INSTITUTE

OF

INDIAN LANGUAGES

[Ministry of Education and Culture,
Government of India]

વિદ્યાર્થીદશાનું મહત્વ

મારા બાળમિત્રો,

તમને ઉપદેશના ચાર બોલ કહેવાને પ્રસંગે મને ઘણો આનંદ થાય છે. તમે વિદ્યાર્થી છો. આખા જીવનમાં આ કાળ ખૂબ આનંદનો અને સુખનો માનવામાં આવે છે. માણસ મોટો થયા પછી દુનિયાદારીની અનેક આપત્તિઓ અને મુશ્કેલીઓથી ત્રાસે છે, ત્યારે તેને પોતાની વિદ્યાર્થીદશા યાદ આવે છે, અને તે વખતે આપણે કેટલા સુખી અને આનંદી હતા એમ તેને થાય છે. એનું કારણ એટલું જ કે એ વખતે તેના પર કોઈ પણ સાંસારિક જવાબદારી હોતી નથી. પરંતુ જીવનના હિતની દૃષ્ટિથી એકંદરે વિચાર કરતાં આ અવસ્થા અત્યંત મહત્વની છે. આ જ કાળમાં જે સંસ્કાર અને જે ટેવો પડે છે તે આખી જિંદગી માણસમાં ટકી રહે છે. તેથી આ કાળ મને કેવળ આનંદ અને નિશ્ચિંતતાનો ન લાગતાં જીવનમાં જરૂરી એવાં ઉચ્ચ શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરવાની, ઉચ્ચ સંસ્કાર મેળવવાની અને સારી ટેવો પાડવાની દૃષ્ટિથી ઘણો મહત્વનો લાગે છે. આ જ કાળમાં તમે જે જીવનનું મહત્વ સમજે તો આજની તમારી ચાલુ વિદ્યાર્થીદશામાં જ તમે પોતાના ભવિષ્યના જીવનનો પાયો નાખી શકશો. આજે જે તમને સારા સંસ્કારો મળે, તમને સારું શિક્ષણ મળે અને તેને અનુરૂપ તમારા સંકલ્પો હવે પછી પણ ટકી રહે તો તમારું આખું જીવન ઉજ્જવળ થયા વગર રહેશે નહીં. પણ એવી જાતની દીક્ષા મળવાની વ્યવસ્થા આજે સમાજમાં ક્યાંય નથી. આજે તમે એવી સ્થિતિમાં છો કે જે પ્રયત્ન કરવામાં આવે, સારા સંસ્કારો તમારા મનમાં દઢ કરવામાં આવે, તો તમારામાંથી જ અલૌકિક માણસો નિર્માણ કરી શકાય. આ દૃષ્ટિથી જીવનનો વિચાર કરતાં અત્યારનો તમારો કાળ ઘણો મહત્વનો માનવો જોઈએ એમાં શંકા નથી.

દુનિયામાં સદાચારી અને દુરાચારી, સત્કર્મરત અને હંમેશાં દુષ્ટ કાર્યમાં મગ્ન, પરોપકારી અને બીજાનું સર્વસ્વ હરણ કરનારા, દયાળુ અને ધાતકી, પવિત્ર અને વ્યસની, સંયમી અને સ્વેચ્છાચારી, ઉદાર અને કૃપાળુ, ધર્મનિષ્ઠ અને સ્વેચ્છંદી, સેવાપરાયણ અને સ્વાર્થી, એવા પરસ્પર વિરુદ્ધ સ્વભાવના

માણસો જોવામાં આવે છે. તે બધાનું જીવન તપાસતાં જણાય છે કે, સારાનરસા સંસ્કાર તેમના બચપણથી જ તેમને મળ્યા હતા. કૃતજ્ઞતા, દયા, સત્યવચન, પ્રામાણિકતા, ઉદ્યોગપ્રિયતા, નિયમિતતા, મહેનત કરવાની ટેવ, આજ્ઞાધારકતા, માતૃપિતૃભાવ, બંધુભગિનીભાવ, મિત્રતા, સહકારવૃત્તિ, ખીજને ઉપયોગી થવાની હોંશ, અને વ્યસન, દુરાચરણ, સ્વાર્થ, અન્યાય, અસ્વચ્છતા, કઠોરતા, કપટ, ઇત્યાદિ દુર્ગુણો વિષે અણગમો વગેરે બધા સુસંસ્કારો નાનપણથી મળેલા હોય તો જ તે હૃદયમાં દૃઢ થાય છે અને યોગ્ય વખતે વૃદ્ધિ પામે છે.

ધર્મનિષ્ઠા, અને ઈશ્વરનિષ્ઠા, દેશપ્રેમ અને સજ્જનો વિષે સદ્ભાવ, સદ્ગ્રંથો વિષે રુચિ અને પરોપકારની હોંશ, પોતાના કરતાં નાનાઓ માટે રનેહ અને મમતા અને વડીલો વિષે આદર અને પૂજ્યભાવ, અપંગ અને માંદા વિષે સહાનુભૂતિ, નિર્ભયતા અને સાહસમાં આનંદ વગેરે અનેક સદ્ગુણોના સંસ્કારો આ ઉંમરમાં જ મળે તો તે જોટલા ઊંડે ઊતરશે તેટલા પછીની ઉંમરમાં ઊતરશે નહીં. જગતના મહાપુરુષોનાં ચરિત્રો પરથી આ જ વાત આપણને જણાઈ આવે છે. શ્રી રામચંદ્ર અને શ્રી કૃષ્ણ, સિદ્ધાર્થ, ગૌતમ અને વર્ધમાન મહાવીર, સોક્રેટીસ

અને ઇશુ ખ્રિસ્ત, જ્ઞાનેશ્વર અને એકનાથ, શંકરાચાર્ય અને વિદ્યારણ્ય, વૌશિંગ્ટન અને ગૅરિબાલ્ડી, રાણા પ્રતાપ અને શિવાજી મહારાજ, સંત તુકારામ અને સમર્થ રામદાસ, માધવરાવ પેશવા અને રામશાસ્ત્રી, આ બધાનાં તેમ જ અર્વાચીન કાળના શ્રેષ્ઠ પુરુષોનાં ચરિત્રો વાંચતાં આ જ વાત પુરવાર થાય છે. એ બધા પુરુષોને નાનપણમાં જ ઉન્નત અને ઉદાત્ત સંસ્કારો મળ્યા હતા. અનુકૂળ અને કંઈક પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિમાં પણ તે સંસ્કારોનું પોષણ થતાં થતાં તે દૃઢ થયા, અને યોગ્ય વખતે તેમના સદ્ગુણો પ્રગટ થતા રહ્યા, અને તેથી કેવળે તેઓ ધન્ય થયા. આ બધા પરથી એ જ સ્પષ્ટ થાય છે કે, વિદ્યાર્થીદેશા એ જીવનની ઘણી જ મહત્ત્વની અવસ્થા છે. તે અવસ્થાનું મહત્ત્વ આપણે પ્રાચીન કાળમાં જાણતા હતા. તે કાળે આપણને આ ઉંમરમાં ઉત્તમોત્તમ સંસ્કારો મળે એવી સગવડ હતી. એ જાતની દીક્ષા દરેક વિદ્યાર્થીને આપવામાં આવતી. બ્રહ્મચર્યની દીક્ષાને વિદ્યાર્થીદેશાની શરૂઆત માનવામાં આવતી. જીવન કેવળ પોતાના શારીરિક સુખ માટે નથી પણ તે બધા માટે અને ધર્મ માટે છે એ મહાન સંસ્કાર નાનપણથી જ વિદ્યાર્થીના હૃદય પર ઠસાવવામાં આવતો. આપણે કમનસીબે એ શિક્ષણપ્રણાલી, એ દીક્ષાપરંપરા લુપ્ત થયા પછી સમય અનુસાર જરૂરી ફેરફાર કરીને તે ચાલુ રાખવાની યોજના મોટા પ્રમાણ પર કોઈ કરી શક્યું નહીં; અને બાળપણ તથા વિદ્યાર્થીદેશા એ ધર્મ, શીલ, ચારિત્ર્ય, નીતિ વગેરેથી સંપન્ન થવાની દૃષ્ટિથી મહત્ત્વનાં છે, જીવનવિષયક મહાપ્રતની દીક્ષા લઈને જીવનનો મહાન હેતુ પાર પાડવા માટે જોઈતા સદ્ગુણોના સંસ્કાર મેળવવાનો તે પુણ્યકાળ છે. એ ભાવના આપણમાં ફરી નિર્માણ થઈ નહીં.

પણ વિદ્યાર્થીઓ, તમે ઇતિહાસ જાણતા હો તો તમને જણાયું જ હશે કે, આ બધાનાં કેવાં અનિષ્ટ પરિણામ આપણે બધાને કેટલાંય વરસોથી ભોગવવાં પડે છે. આનું તમને દુઃખ અને શરમ હોય, આ સ્થિતિમાંથી પોતાનો ઉદ્ધાર થાય એવી તમારી ઇચ્છા હોય, તો તમારે જાગૃત થઈને આ સ્થિતિ બદલવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈ એ અને પોતાની વિદ્યાર્થીદેશા સફળ કરવાની પાછળ તમારે લાગવું જોઈ એ. ઉત્તમોત્તમ સંસ્કાર મળવાની સગવડ તમને આજે કયાંય ન દેખાતી હોય તોયે તમે મહાન પુરુષોનાં ચરિત્રો તથા સારા ગ્રંથો વાંચો, તે બધાનું મનન કરો, અને તે પરથી યોગ્ય બોધ ગ્રહણ કરો. આપણને સાડું શિક્ષણ અને

સંસ્કાર આપનારું કોઈ નથી એમ માની નિરાશ થઈને બેસી ન રહો. સારા થવાની તમને ઇચ્છા હોય તો તમે પોતે જ ઉત્સાહપૂર્વક સારા સંસ્કારો પ્રાપ્ત કરવા મંડી પડો. તમારા અંતરમાં જે સદિચ્છા પ્રગટે તો ચાલુ સ્થિતિમાંથી પણ તમને રસ્તો મળશે. તમારી ઇચ્છા દૃઢ હશે, તમારો સંકલ્પ પ્રબળ હશે, તો પરમાત્મા તમારો માર્ગદર્શક બનશે. તમારા માર્ગમાં નડતા અંતરાયો દૂર કરવાનું સામર્થ્ય તે તમને આપશે. પરંતુ તે માટે તમારે પોતાના પ્રયત્નની પરાકાષ્ઠા કરવી જોઈએ. તમારે આ બાબતમાં કદી પણ આળસ કે કંટાળો ન કરતાં હંમેશા ઉત્સાહી અને પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઈએ.

— કેદારનાથજી

મનોચત્ન

૧. ટૂંકમાં ઉત્તર આપો :

૧. વિદ્યાર્થીદશામાં એવું શું મેળવાય છે જે આખી જિંદગી ટકી રહે છે ?
૨. દુનિયામાં કેવા પ્રકારના માણસો જોવા મળે છે ?
૩. પ્રાચીન કાળમાં વિદ્યાર્થીઓને શું કહેવામાં આવતું ?
૪. આજે વિદ્યાર્થીએ શું કરવું જોઈએ ?

૨. વિરોધી શબ્દો આપો :

દા. ત. દયાળુ	—	ઘાતકી
સંયમી	—	_____
ઉદાર	—	_____
_____	—	પરમાર્થી
પ્રામાણિક	—	_____
ન્યાયી	—	_____

૩. ખાલી જગ્યા પૂરો (જેમ, તેમ, જે, તે, જો, તો) :

૧. આ જ કાળમાં _____ સંસ્કાર અને _____ ટેવો પડે છે _____ આખી જિંદગી માણસમાં ટકી રહે છે.

૨. તમે _____ જીવનનું મહત્ત્વ સમજે _____ જીવનનો પાયો નાખી શકશો.

૩. _____ સારાં ચરિત્રો વાંચશો _____ બોધ મળશે.

૪. નીચેના શબ્દોના અંગ્રેજી અર્થ આપો અને વાક્યમાં વાપરી બતાવો :

ઉપદેશ _____

આપત્તિ _____

દુનિયાદારી _____

સાંસારિક _____

હિત _____

અવસ્થા _____

નિશ્ચિંતતા _____

સંકટપ _____

પ્રણાલી _____

અલૌકિક _____

૫. સમજાવો :

દીક્ષા

બ્રહ્મચર્ય

કૃતજ્ઞતા

ગુજરાતી શા માટે ?

હું આફ્રિકામાં જન્મ્યો છું.

પ્રિન્ટમાં મોટો થયો છું.

સ્કૂલમાં હું બધા વિષયો અંગ્રેજીમાં ભણું છું.

મારા બધા મિત્રો મારી સાથે અંગ્રેજીમાં વાતો કરે છે.

હું પણ તેમની સાથે અંગ્રેજીમાં બોલું છું.

બજારમાં ખરીદી વખતે પણ અંગ્રેજી ભાષા જ બધે વાપરવી પડે છે.

મારો બધો જ વ્યવહાર અંગ્રેજીમાં થાય છે.

તો પછી રત્ને સવાલ થાય છે :

હું શા માટે ગુજરાતી શીખું છું ?

મેં આ સવાલ મારા શિક્ષકને પૂછ્યો.

મારા શિક્ષક મને ગુજરાતી શીખવે છે.

શાળાના સમય પછી હું ગુજરાતી શીખવા જઈ છું.

મારાં માતાપિતાએ મને એ વર્ગમાં દાખલ કર્યો છે.

શિક્ષકે કહ્યું,

‘તું ગુજરાતી છે માટે.

ભલે તું ગુજરાતમાં જન્મ્યો ન હોય.

કદાચ તેં ગુજરાત જોયું પણ નહીં હોય.

પણ તારાં બા, બાપા, દાદી, દાદા બધાં ગુજરાતમાં જન્મ્યાં હતાં.

મોટાં થયાં હતાં.

તારાં, મારાં, એમનાં મૂળિયાં ગુજરાતમાં છે.

તમે ગમે તેટલું સારું અંગ્રેજી બોલશો, અંગ્રેજ રીતભાત અપનાવશો, અંગ્રેજી છટાથી વસ્ત્રો પહેરશો તોપણ અંગ્રેજ બની શકવાનાં નથી.

ગુજરાતી મટી શકવાનાં નથી.

નરસિંહ મહેતા, પ્રેમાનંદ જેવા મહાન કવિઓને માણવા ગુજરાતી ભાષા જ આવડવી જોઈએ. ગોવર્ધનરામની મહાનવલ સરસ્વતીચંદ્ર કે મુનશીની પ્રભાવી ઐતિહાસિક નવલકથાઓનો રસ પામવા ગુજરાતી જ શીખવી જોઈએ. વિશ્વમાં આદર પામેલા મહાત્મા ગાંધીજીની આત્મકથાનો સચ્ચાઈનો રણકો સાંભળવા ગુજરાતી ન આવડે તો નહીં ચાલે.

ભાષાથી સંસ્કૃતિ ટકે છે. સંસ્કૃતિથી માણસ માણસ બને છે. માટે આપણી ગુજરાતી અસ્મિતા ટકાવવા ગુજરાતી શીખવી જોઈએ. એ આપણી આનવાર્ય જરૂરિયાત છે.

દુનિયાના જ્ઞાનને પામવા અંગ્રેજીનું ઉત્તમ જ્ઞાન ભલે મેળવીએ પણ જ્ઞાનભાષા અંગ્રેજીની સાથે સંસ્કારભાષા ગુજરાતીનું પણ જતન કરીએ.

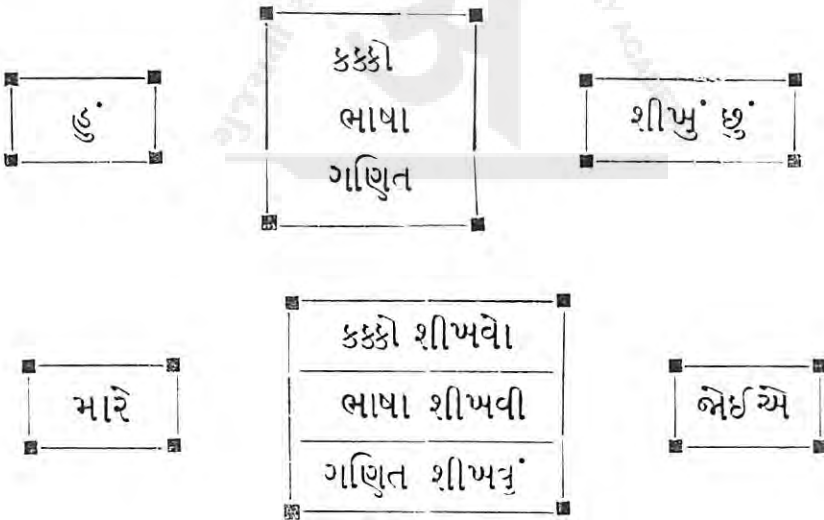
શિક્ષકે આ સમજાવીને કહ્યું એટલે મારે ગળે ઊતર્યું. હવે હું બરાબર ગુજરાતી શીખીશ. બીજા મિત્રોને પણ શીખવા સમજાવીશ. ઘરમાં અને ગુજરાતી ભત્રી સાથે બહાર પણ ગુજરાતીમાં બોલીશ.

મનોચત્ન

૧. ઉત્તર આપો :

૧. તમે કયાં જન્મ્યા હતા ?
૨. તમારો ઉછેર કયાં થયો હતો ?
૩. તમે કઈ કઈ ભાષાઓ ભણો છો ?
૪. તમને કઈ ભાષા સૌથી વધુ ગમે છે ? શા માટે ?
૫. તમારે ગુજરાતી ભાષા શા માટે શીખવી જોઈએ ?
૬. ભાષાથી શું ટકે છે ?

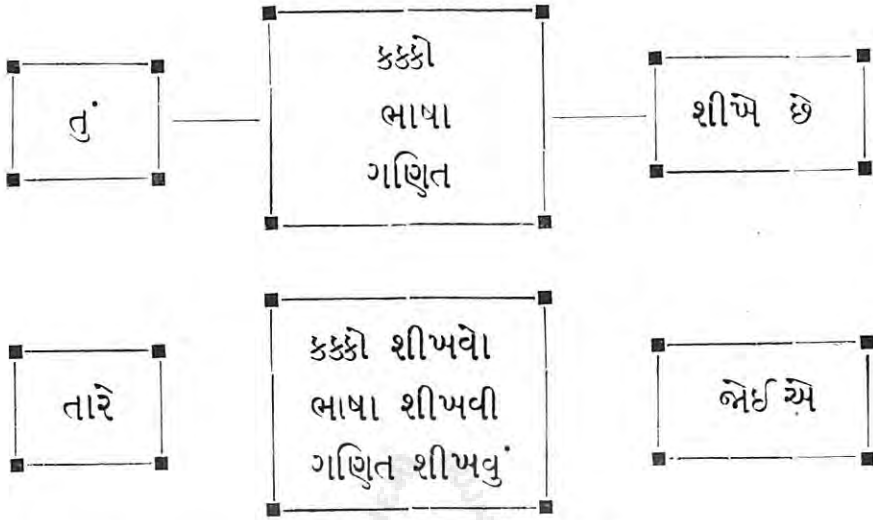
૨. કોઠો સમજો, વાક્ય બનાવો :

(૧) 'શીખ'ની જગ્યાએ 'ભણ' મૂકી ફરીથી લખો.

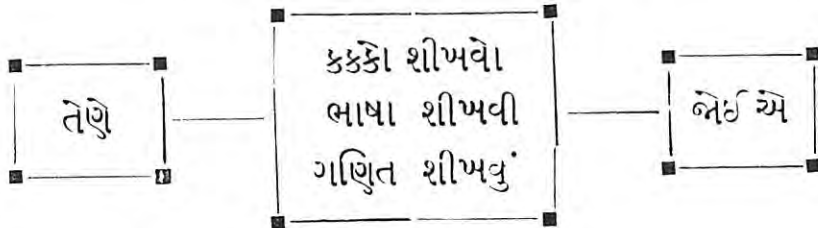
(૨) કકડો, ભાષા, ગણિતની જગ્યાએ બીજા શબ્દો મૂકી ફરીથી લખો.

(ઉ.ત. સીવણ, નૃત્ય, સંગીત વગેરે)

(૧) 'શીખ'ની જગ્યાએ 'ભણ' મૂકી ફરીથી લખો.

(૨) કકકો, ભાષા, ગણિતની જગ્યાએ બીજા શબ્દો મૂકી ફરીથી લખો.

ઉપરના 'તું'ના કોઠાની નીચે આપેલી સૂચનાઓ મુજબ ફરીથી લખો.

ગોકુળ-અષ્ટમી

ગોકુળ-અષ્ટમીના દિવસે ભગવાન કૃષ્ણનો જન્મ થયો હતો. એ દિવસને કેટલાક જન્માષ્ટમી પણ કહે છે. ઓગસ્ટ-સપ્ટેમ્બર માસમાં એ દિવસ આવતો હોય છે. હિંદુ પંચાંગ પ્રમણે શ્રાવણ માસની વદ આઠમે આ દિવસ ઊજવાય છે.

કૃષ્ણનાં માતાપિતા દેવકી અને વસુદેવને મથુરાના રાજા કંસે કારાગૃહમાં રાખ્યાં હતાં; કારણ દેવકી અને વસુદેવનું સંતાન કંસનો વધ કરશે એવી ભવિષ્યવાણી હતી. આથી સંતાનોનો જન્મ થતાંવેન કંસ તેમને મારી નાખતો હતો.

કૃષ્ણનો જન્મ થયો. ગાજવીજ સાથે વરસાદ વૃટ્ટી પડ્યો. વસુદેવને કૃષ્ણની હત્યા થવા દેવી ન હતી. આથી કૃષ્ણને ટોપલામાં મૂકી છાનામાના કારાગારની બહાર નીકળી ગયા. યમુના નદીએ પણ ભગવાનને જવા રસ્તો કરી આપ્યો. ગોકુળ પહોંચી ગયા. ગોવાળિયાઓના નાયક નંદને ઘેર જશોદાજીને પુત્રીનો જન્મ

થયો હતો. તેની વાત જાહેર થાય તે પહેલાં પોતાના પુત્રની તેની સાથે અદલા-બદલી કરી, નાંદની પુત્રીને લઈને વસુદેવ પાછા કારાગારમાં આવી ગયા.

કંસને સવારે દેવકીને સંતાન થયાની ખબર પડી. દેવકીના કાલાવાલાને ગણકાર્યા વગર, કંસે બાળકીને મારી નાખવા પ્રયાસ કર્યો પણ બાળકી દૈવી સ્વરૂપ ધારણ કરી અદૃશ્ય થઈ. જતાં જતાં તેણે કહ્યું, ‘તને હણનાર તો જન્મી ચૂકયો છે.’

બીજી બાજુ ગોકુળ આખું ઘેલું બની ગયું હતું. નાંદને ઘેર કૃષ્ણજન્મનો ઉત્સવ મનાઈ રહ્યો હતો. લોકો કૃષ્ણનું મુખ જોતાં ધરાતા જ ન હતા. તેનો વર્ણુ શ્યામ મેઘ સમાન હતો અને મુખ ચંદ્ર જેવું તેજરવી હતું. એટલે કોઈ એ એને ધનશ્યામ કહ્યા, કોઈ કહે, કૃષ્ણ.

કૃષ્ણે મોટા થતાં અનેક પરાક્રમો કર્યા, અનેક અસુરોનો વધ કર્યો. લોકોમાં ત્રાસ વરસાવતા કંસનો વધ કર્યો. દ્વારિકાના રાજા બન્યા. સર્વત્ર ધર્મ, સત્ય, નીતિનો મહિમા વધાર્યો. કૌરવ-પાંડવના યુદ્ધ વખતે અર્જુનના સારથિ બનીને ગીતાનો બોધ કર્યો.

આ ગીતા અઢાર પ્રકરણમાં છે. એને અધ્યાય કહે છે. અઢાર અધ્યાયમાં જીવનનું બધું તત્ત્વજ્ઞાન સમાઈ જાય છે. જેમ મુસલમાનોને કુરાન, ખ્રિસ્તીઓને બાઈબલ તેમ હિંદુઓને ગીતા. આ તેમનો ધર્મગ્રંથ છે.

કૃષ્ણના જીવનની વિગતો ખૂબ જ રસ પડે તેવી છે. મોટા થાવ પછી ભાગવત જરૂર વાંચજો. તેમાં કૃષ્ણકથા મળશે.

મનોયત્ન

૧. ઉત્તર આપો :

૧. ગોકુલ-અષ્ટમીના દિવસે કોનો જન્મ થયો હતો ?

૨. એ દિવસ કયારે આવે છે ?

૩. કૃષ્ણનાં માતા-પિતાનું નામ શું ?

૪. કૃષ્ણને મોટા કોણે કર્યા ?

૫. કૌરવ-પાંડવ કોણ હતા ?

૬. તેમના યુદ્ધ વખતે કૃષ્ણે શું કર્યું ?

૭. ગીતા શું છે ?

૨. શબ્દો ખનાવો :

ઉ. ત. જાગવું : જાગરાણુ
 _____ : જમણુ
 ગભરાવું : _____
 _____ : લખાણુ
 મૂંઝાવું : _____

૩. વાક્યમાં વાપરો :

૧. ઘેલું ખની જવું ૩. જોતાં ન ધરાવું
 ૨. કાલાવાલા કરવા ૪. તૂટી પડવું

૪ ખાલી જગા પૂરો :

૧. જેમ મુસલમાનોને _____, ખ્રિસ્તીઓને _____ તેમ
 હિંદુઓને _____.
 ૨. ગીતામાં _____ અધ્યાય છે.
 ૩. કૃષ્ણ _____ માં જન્મ્યા પણ _____ માં મોટા થયા.

૫. વાક્ય ખનાવો.

મારી નાખ
 નીકળી જ
 કરી આપ
 આવી જ
 સમાઈ જ

બુદ્ધિ એ જ બળ છે

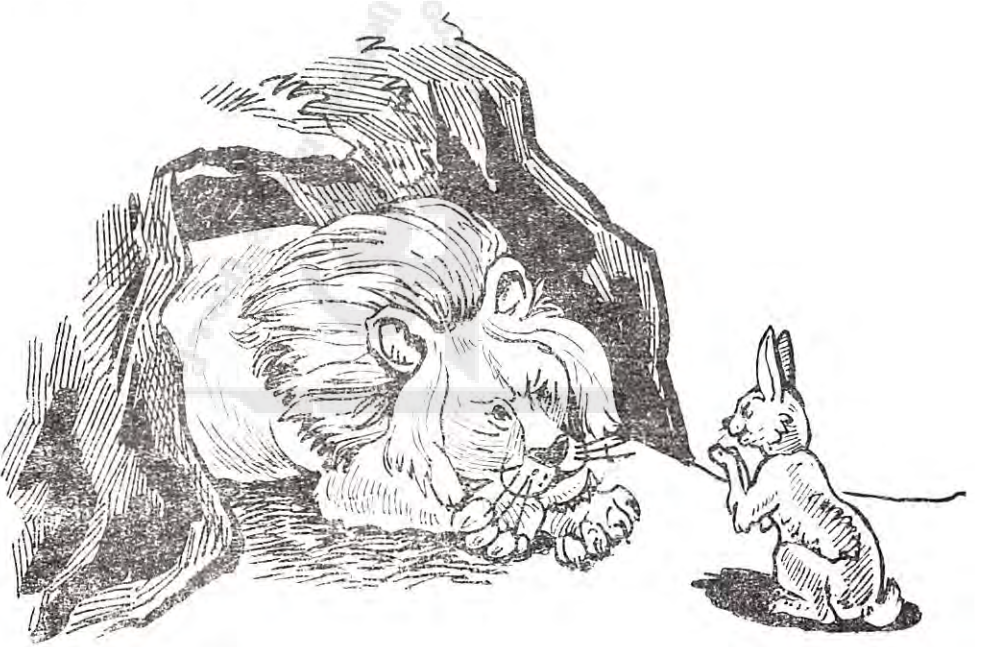
એક હતું સસલું.

જંગલમાં રહે.

જંગલનો રાજા સિંહ.

તેણે હુકમ કાઢ્યો, 'આજથી દરરોજ એક પ્રાણી મારી ખોડ પાસે હાજર થાય. મારા ભોજન માટે.'

રાજાનો હુકમ.

પાળવો જ ભેઈએ.

ન પાળો તો સિંહ તો મહાબળવાન.

કંઈક પ્રાણીઓને મારી નાખે.

એટલે રોજ એક પ્રાણીને મોકલવાનું સૌએ મળી નક્કી કર્યું.

રોજ એક પ્રાણી જાય.

મરવાનું કોને ગમે ?

પણ ન જાય તો તો સિંહ ગુરસે થાય.

કેટલાંય પ્રાણીઓનો ખુરદો ખોલાવી નાખે !

કમને ય સૌ વારાફરતી જવા લાગ્યાં.

એક વાર સસલાનો વારો આવ્યો.

સિંહની ખોડ તરફ એણે ધીમે ધીમે જવા માંડ્યું.

રસ્તામાં એક ફૂવો આવતો હતો.

ફૂવામાં સસલાએ ડોકિયું કર્યું.

તેમાં તેણે પોતાનો પડછાયો જોયો.

તેને તરત એક વિચાર આવ્યો.

સિંહની ખોડ તરફ તે ધીમે ધીમે ગયું.

મોડું થયું હતું.

સિંહ ગુરસે થયો હતો.

ત્રાડ પાડીને તેણે પૂછ્યું, 'કેમ અલ્યા સસલા, મોડું કેમ કર્યું ?

જલદી દોડતાં શા ધા વાગતા હતા ?'

'સસલું નમ્રતાથી ખોલ્યું, 'રાજજી, તેમાં મારો વાંક નથી.

રસ્તામાં ખીજે સિંહ મળ્યો હતો.

તે કહે, 'જંગલનો રાજ તો હું છું.'

મને આવવા નહોતો દેતો.

માંડ માંડ સમજવીને આવ્યો છું.'

સિંહ એક તો ભૂખ્યો હતો,

ત્યાં આવી અપમાનજનક વાત સાંભળી.

ભયંકર ત્રાડ પાડીને કહે,

'કોણ છે એ ખીજે સિંહ ?

આ વનમાં હું એક જ સિંહ છું.

હું એક જ મહારાજ છું.

મારી આણ આખા જંગલમાં પ્રવર્તે છે.'

સસલું કહે,

'માફ કરજે મહારાજ,

પેલો સિંહ પણ એમ જ કહેતો હતો !
 બળતામાં ઘી હોમાયું.
 રાજજી તો રાતાપીળા થઈ ગયા !
 આંખોમાંથી અંગારા વરસવા માંડ્યા !
 કાચાપોચાનું તો હૈયું જ ખેસી જાય !
 સસલું અંદરથી તો ગભરાઈ ગયું હતું પણ
 ઉપર ઉપરથી હિંમત દેખાડી કહે,
 'રાજજી, રાજજી,
 ક્રોધ ન કરો.
 ક્રોધ તો નબળાઓ કરે !'
 સિંહ હવે ઝાલ્યો રહે ?
 કહે, 'એમ, હું નબળો છું એમ ?
 એ સિંહ પાસે લઈ જા !
 અત્યારે ને અત્યારે !
 ફેંસલો થઈ જાય !'
 સસલાને એટલું જ જોઈતું હતું.
 પણ કહે,
 'રાજજી, આપ ભૂખ્યા છો.
 પહેલાં મને ખાવ.
 પછી નિરાંતે બીજા સિંહની ખબર લેજો !'
 સિંહ ખિન્નયો.
 'ડહાપણુ ન ડહોળીશ.
 સીધેસીધો આગળ થા !'
 સસલાભાઈ પરાણે ચાલતા હોય તેમ ચાલ્યા.
 સિંહ તેની પાછળ પાછળ.
 ફૂવો આવ્યો.
 સસલું કહે,
 'આ ફૂવામાં સંતાઈ ને બેઠો છે પેલો બીકણુ સિંહ !'

સિંહે અંદર જોયું.
 પાણીમાં પોતાનું મોં જોયું.
 એણે વિકરાળ ત્રાડ પાડી.
 આખું જંગલ ધ્રુજ ઊઠ્યું.
 કૂવામાંથી તેના પડધા પડ્યા.
 સિંહને લાગ્યું, કૂવામાંથી બીજે સિંહ તેને પડકાર ફેંકે છે !
 પોતે તેની સાથે યુદ્ધ કરવા પાણીમાં ઝંપલાવ્યું.
 કૂવો ઊંડો હતો.
 થોડી જ વારમાં સિંહના રામ રમી ગયા.
 સસલાભાઈ તો કૂદતા કૂદતા જંગલમાં ગયા.
 સૌને વાત કરી.
 સૌ ખુશ ખુશ થઈ ગયાં.
 હવે બોડ પાસે ભયંકર સિંહને મળવા જવાનું નહીં
 ને મરવા જવાનું નહીં !
 સસલાની બુદ્ધિનાં સૌએ વખાણ કર્યાં.
 બુદ્ધિ કાંઈ કોઈના બાપની છે ? જેની પાસે બુદ્ધિ હોય એ જ બળવાન.

મનોયત્ન

૧. ઉત્તર આપો.

૧. સિંહે શો હુકમ કાઢ્યો ?
૨. પ્રાણીઓ હુકમ ન પાળે તો શું થાય ?
૩. સસલાએ શી યુક્તિ વિચારી ?
૪. સસલું સિંહને કયાં લઈ ગયું ?
૫. સિંહે કૂવામાં શું જોયું ?
૬. સિંહે શું કર્યું ?

૨. વાક્યમાં વાપરો.

૧. ખુરદો બોલાવી નાખવો

૨. વારો આવવો
 ૩. ધા વાગવા
 ૪. આણુ પ્રવર્તવી
 ૫. બળતામાં ધી હોમવું
 ૬. હેયું બેસી જવું
 ૭. રામ રમી જવા
 ૮. ઝાલ્યા ન રહેવું
૩. અંગ્રેજીમાં ભાષાંતર કરો,
 ૧. રોજ એક પ્રાણી જાય.
 ૨. એક વાર સસલાનો વારો આવ્યો.
 ૩. કૂવામાં સસલાએ ડોકિયું કર્યું.
 ૪. સિંહે પાણીમાં ઝંપલાવ્યું.
૪. શબ્દોનો અંગ્રેજી અર્થ આપી વાક્યમાં વાપરો :
 બળવાન ક્રોધ
 પડછાયો ફેંસલો
 નમ્રતા બીકણ
 અપમાનજનક
૫. શબ્દો બનાવો :
 બળ : બળવાન
 ધન : _____
 વિદ્યા : _____
 બુદ્ધિ : _____

વર્તમાનપત્રો

આજની દુનિયામાં વર્તમાનપત્રો ઘણો મહત્વનો ભાગ ભજવે છે. દિવસ ઊગ્યો નથી અને આપણે છાપું હાથમાં લીધું નથી ! સવારની ચા સાથે છાપું વાંચવા ન મળે તો દિવસ ખગડ્યો એમ પણ ઘણા કહે છે. બ્રિટનમાં ટ્રેનમાં કે બસમાં મુસાફરી કરતાં સૌ મુસાફરો પાસે અચૂક એકાદ છાપું તો હોવાનું જ. પછી ‘ગાર્ડિયન’ હોય કે ‘ટાઇમ્સ’, ‘ટેલિગ્રાફ’ હોય

કે ‘ઓખ્ઝર્વર’, ‘સન’ હોય કે ‘મટર’. સૌ મૂંગા મૂંગા છાપુ વાંચ્યા કરતાં હશે !”

ભારતમાં મોટાં શહેરોમાં તો સૌ છાપાં વાંચે છે. હવે નાનાં ગામડાં-ઓમાં પણ લોકો વાંચતાં થયાં છે. ત્યાં દરેક જણ હજી છાપુ ખરીદતું નથી પણ એક જણ ખરીદે તો તેની પાસેથી ખીજ દસ જણા વાંચનારા નીકળે ! ખ્રિટનમાં ખીજનું છાપું માગવું શિષ્ટાચાર નથી પણ ભારતમાં સૌ સ્વાભાવિકતાથી છાપાની આપ-લે કરે છે.

છાપામાં દેશપરદેશના તાજ સમાચાર તો હોય જ. એ ઉપરાંત અનેક વિભાગો હોય છે. જેને જે વિભાગમાં રસ હોય તે વિભાગનું પાનું ખાલે. ઉદાહરણ તરીકે, રમતગમતનું પાનું છેલ્લે હોય તો તેના રસિયાઓ તે પાનું પહેલાં વાંચે. આ જ પ્રમાણે આંતરરાષ્ટ્રીય રાજકારણ, દેશનું રાજકારણ, કલા, સાહિત્ય, અર્થશાસ્ત્ર વગેરેનાં પણ પાનાં હોય છે.

ખંધાં જ છાપાંઓમાં જાહેરખબરો તો હોવાની જ. ઘણાંખરાં છાપાં તો તેના પર જ નભે છે. ધંધાના વિકાસ માટે ધંધાદારીઓ મોટા પાયા પર જાહેરખબરો આપે છે. યોગ્ય ઉમેદવારોની નિમણૂક કરવા માટે ખાલી જગાઓની પણ જાહેરખબરો વિભાગવાર હોય છે. આ ઉપરાંત ખરીદી-વેચાણને લગતી અનેક પરચૂરણ જાહેરખબરો હોય છે.

છાપાં ઉપરાંત ઢગલાખંધ સામયિકો પણ નીકળે છે. વિજ્ઞાનનાં, વિવિધ કલાઓનાં, અર્થશાસ્ત્ર કે રાજકારણનાં, અન્ય માનવશાસ્ત્રનાં, ગણ્યા ગણાય નહીં એટલા વિષયોનાં સામયિકો (મેગેઝીન) હોય છે. સ્ત્રીઓ માટે, બાળકો માટે પણ ખાસ જુદાં સામયિકો નીકળે છે. ભારતમાં એની સંખ્યા ખ્રિટનના પ્રમાણમાં કાંઈક ઓછી છે.

અહીં પરતીનું કાંઈ ઊપજતું ન હોવાથી ઘણા લોકો છાપું વાંચી રહ્યા પછી ખસમાં કે ટ્રેનમાં જ તેને મૂકી ચાલતા થાય છે અથવા કચરાટોપલીમાં પધરાવી દે છે.

ભારતમાં તો પરતીના પૈસા મળે છે એટલે છાપાં કોઈ ફેંકી દેતાં નથી.

મનોયત્ન

૧. દૂકમાં ઉત્તર આપો :

૧. તમે રોજ કયું વર્તમાનપત્ર વાંચો છો ?
૨. તેમાં શું શું આવે છે ?
૩. તમને કયો વિભાગ સૌથી વધુ ગમે છે ? શા માટે ?
૪. દરેક છાપામાં સૌથી વધુ શું હોય છે ?
૫. સામયિકો એટલે શું ? તમે કયું વાંચો છો ?
૬. ભારત અને ષ્ઠિનના વાચકોમાં શો ફેર છે ?

૨. 'વર્તમાનપત્રોનું મહત્ત્વ' આ વિષય પર દસેક લીટીનો નિબંધ લખો.

૩. ખાલી જગ્યા પૂરો (વિના, માટે, પાસે)

૧. છાપાને જીવવા————જાહેરખબર મહત્ત્વની છે.
૨. બાળકો:————ખાસ જુદાં સામયિકો નીકળે છે.
૩. સમાચાર————વર્તમાનપત્ર નકામું છે.
૪. એક જણ ખરીદે તો તેની————દસ જણા માગે.
૫. ઉમેદવારોની નિમજુક————ખાલી જગ્યાઓની જાહેરાત હોય છે.

રામનવમી

શ્રી રામચંદ્રજીનો જન્મ હિંદુ તિથિ પ્રમાણે ચૈત્ર મહિનાની શુદ્ધ નવમીએ થયો હતો. હિંદુઓ આ દિવસે ઉપવાસ કરે છે, ભગવાન રામનો મહિમા ગાય છે. મૂળ સંસ્કૃત વાદ્ધીકિ રામાયણ ઉપરથી સંત તુલસીદાસે રામકથા રજૂ કરતું રામાયણ મૈથિલીમાં લખ્યું છે. તેમાંથી ચોપાઈઓ ગાય છે. ઉત્તર ભારતમાં ઘણાંને આખું રામાયણ મોઢે હોય છે. આ સિવાય પણ અનેક ભાષાઓમાં રામાયણ લખાયાં છે.

રામચંદ્રજીની માતાનું નામ કૌશલ્યા હતું, પિતા દશરથ અયોધ્યા-નગરીના રાજા હતા. રામના પર પિતાને ખૂબ જ વહાલ હતું. ઘણાં વર્ષ પૂર્વે યુદ્ધમાં દશરથને મદદ કરવાના બદલામાં પોતાની બે મનોકામનાઓ ભવિષ્યમાં પૂરી કરવા રામની અપરમા કડેયીએ બે વચનો મેળવ્યાં હતાં. રામનો

રાજ્યાભિષેક થવાનો હતો તેને આગલે દિવસે કૈકૈયીએ દશરથ પાસે એ એ વચનો માગ્યાં. એક, તેના પુત્ર ભરતને રાજગાદી મળે અને બીજું, રામ ચૌદ વરસ વનવાસમાં જાય. દશરથને ભયંકર આઘાત લાગ્યો. પણ રામે વચન પાળવા કહ્યું. રામની સાથે તેમની પત્ની સીતા અને નાનો ભાઈ લક્ષ્મણ પણ વનમાં ગયાં. આખી નગરી શોકમાં ડૂબી ગઈ.

ભરત અયોધ્યામાં ન હતો. એ આવ્યો ને ખબર પડી એટલે તરત જ રામની પાસે વનમાં ગયો ને રાજ્ય સ્વીકારવા વિનંતી કરી. રામે પિતાની આજ્ઞાનું પાલન કરવા સમજાવ્યું. ભરતે રામની પાદુકાઓ માગી લીધી અને તેને સિંહાસન પર મૂકી રાજ્ય ચલાવ્યું.

રામને જંગલમાં અનેક સંકટો વેઠવાં પડ્યાં. અનેક અસુરોને સંહારવા પડ્યા. તેમની પત્ની સીતાનું લંકાપતિ રાવણે હરણ કર્યું. હનુમાનની મદદથી તેમણે લંકા ઉપર ચડાઈ કરી. રાવણ સાથે યુદ્ધ કર્યું અને વિજયી બન્યા. સીતાને લઈ અયોધ્યા પાછા આવ્યા. અયોધ્યાના રાજા બન્યા. સીતા રાવણની કેદમાં રહી હતી, એટલે લોકનજરે તે પવિત્ર જ છે તેમ ખતાવવા અગ્નિપરીક્ષામાંથી તેમને પસાર કર્યાં.

પણ ગામના માંને કાંઈ તાળું દેવાય છે? સીતાની પવિત્રતા વિશે એક

ઘોખીએ ટીકા કરી. એ સમાચાર ગુપ્તચરો મારફત રાજા રામ પાસે પહોંચ્યા. રાજપદ સંભાળવું ખાંડાની ધાર પર ચાલવા જેવું કપરું કામ છે. રાજા અપવાદથી પર હોવો જોઈએ. સીતાજી સગર્ભા હતાં છતાં રામે તેમનો ત્યાગ કર્યો.

સીતાજી પાછાં વનમાં ગયાં. તેમને બે પુત્રો જન્મ્યા. લવ અને કુશ. મોટા થઈ પિતા જેવા જ તેજસ્વી ને બળવાન બન્યા. ભગવાન રામચંદ્રે અશ્વમેધ યજ્ઞ કર્યો. તેના અશ્વને છૂટો મૂક્યો. એ ઘોડો ફરતો ફરતો લવકુશ પાસે આવ્યો. આ અશ્વ જે બાંધે તેણે રાજા રામ સાથે યુધ્ધ કરવું પડે. લવ અને કુશે તેને બાંધ્યો. તેણે પોતાના પિતાને જાણતા ન હતા. યુધ્ધમાં તેઓ વિજયી થયા. પિતાપુત્રની ઓળખાણ થઈ ભેટ્યા.

સીતાજી પ્રસન્ન થયાં. પોતાનું કામ પૂરું થયું. પોતે ધરતીની પુત્રી હતાં. ધરતીમાં સમાઈ ગયાં.

રાજા રામચંદ્રની કથાનો આ તો સારાંશ જ છે. મોટા થાવ ત્યારે આખું રામાયણ જરૂર વાંચશો. ખૂબ જ રસ પડશે.

મનોયતન

૧. સંક્ષેપમાં ઉત્તર આપો :

૧. ભગવાન રામચંદ્રજીનો જન્મ ક્યારે થયો હતો ?
૨. તેમની જીવનકથા કયા પુસ્તકમાં મળે છે ?
૩. તેમનાં માતૃપિતાનું નામ શું હતું ?
૪. કૈકેયીએ કયાં બે વચનો માગ્યાં ?
૫. રામની સાથે કોણ કોણ વનમાં ગયું ?
૬. ભરતે શું કર્યું ?
૭. વનમાં સીતાનું શું થયું ?
૮. ઘોખીની ટીકાથી રામે શું કર્યું ?
૯. લવકુશને રામ ક્યારે મળ્યા ?

૨. સીતાના જીવન ઉપર દસ લીટીનો નિબંધ લખો.

૩. અંગ્રેજીમાં ભાષાંતર કરો.

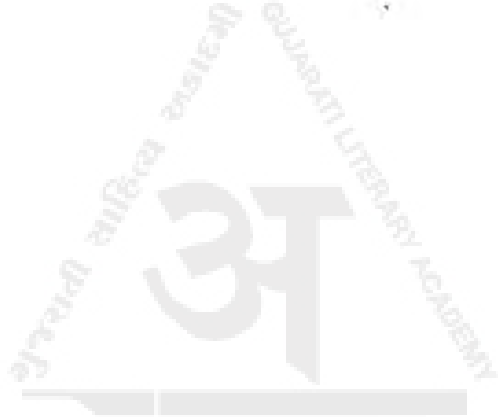
૧. દશરથ અયોધ્યા નગરીના રાજા હતા.

૨. રામે ભરતને પિતાની આજ્ઞાનું પાલન કરવા સમજાવ્યું.

૩. તેઓ પોતાના પિતાને જાણતા ન હતા.

૪. સીતાજી પ્રસન્ન થયાં.

૫. આખું રામાયણ જરૂર વાંચશો.

સંપ ત્યાં જંપ

એક જંગલ હતું.

જંગલમાં અનેક પશુપંખીઓ વસતાં હતાં.

મોર, પોપટ, ચક્રી, કબૂતરો જેવાં પક્ષીઓ હતાં.

સિંહ, વાઘ જેવાં વિકરાળ પશુઓ પણ હતાં.

પક્ષીઓને પકડવા પારધીઓ પણ આવતા. વિકરાળ પશુઓનો શિકાર કરવા શિકારીઓ પણ આવતા. એક વાર એક પારધી આવ્યો.

ચોખાના દાણા વેચ્યા અને જાળ પાથરી. પછી સંતાઈને દૂર ઝાડ પાછળ ઊભો રહ્યો.

કબૂતરોનું ટોળું આવ્યું.

ચોખાના દાણા ભેઈને લલચાયા.

તેમને રાજ અનુભવી હતો.

તેણે કહ્યું, ‘અહીં વગડામાં ચોખ્ખાના દાણા ક્યાંથી હોય ? નક્કી કાંઈક ખનાવટ છે. કોઈ જશો નહીં.’

પણ યુવાન કબૂતરોને અનુભવવૃદ્ધ રાજની વાત ગમી નહીં. તે તો કહે, ‘આવું સરસ ભોજન સામે પિરસાયું છે. આપણે ખાઈએ.’ તે તો ગયાં. તરત જળમાં ફસાઈ ગયાં. રાજને પણ સાથે રહેવું પડ્યું હતું. તે પણ ફસાયો. પારધીએ દૂરથી જોયું. તે ખુશ થયો.

પાસે આવવા લાગ્યો.

કબૂતરો ગભરાયાં. કકળાટ કરવા લાગ્યાં.

રાજએ ઠપકો ન આપ્યો. કહ્યું,

‘ગભરાશો નહીં એનાથી અર્થ સરશે નહીં. આપણે બધાં એક-સાથે જળ લઈને ઊડીએ. પારધી આપણને પકડી શકશે નહીં.’

બધાં કબૂતરોને થયું, ખરાબર છે. બધાં સંપીને જળ સાથે ઊડ્યાં.

પારધી દૂર સુધી સાથે દોડ્યો. પણ કબૂતરો તો જોતજોતામાં ક્યાંનાં ક્યાંય નીકળી ગયાં.

પારધી નિરાશ થઈ પાછો ફર્યો. કબૂતરો તો ન મળ્યાં ઊલટી જળ ગુમાવી !

ખીજ બાજુ કબૂતરોના રાજએ તેમને એક ઉંદરના દર પાસે ઉતાર્યાં. ઉંદર રાજનો મિત્ર હતો. તેણે પોતાના તીણા દાંતથી જળ કાપી નાખી.

રાજએ સૌના વતી ઉંદરનો આભાર માન્યો.

સા કબૂતરો આનંદથી વિદાય થયાં.

કળિયુગમાં સંપની શક્તિ મોટી છે.

મનોયત્ન

૧. દુકામાં ઉત્તર આપો :

૧. જંગલમાં કોણ વસતું હતું ?

૨. ત્યાં કોણ આવતાં ? શા માટે ?

૩. ચોખ્ખાના દાણા કોણે વેચ્યા ? શા માટે ?

૪. જાળમાં પકડાયા પછી કપૂતરોના રાજાએ શું કહ્યું ?
૫. કપૂતરોએ શું કહ્યું ?
૬. ઉંદરે શું કહ્યું ?
૭. પારધીનું શું થયું ?
૮. વાર્તાનો સાર શો છે ?

૨. આ વાર્તા તમારા શબ્દોમાં ટૂંકમાં કહો.

૩. વાક્યમાં વાપરો : અર્થ આપો :

વિકરાળ	અનુભવવૃદ્ધ
શિકાર	પારધી
જાળ	સંપ
ખનાવટ	

૪. ખાલી જગ્યા પૂરો :

૧. રાજાને સાથે રહેવું પડ્યું.

૨. રમણને કામ ——— પડ્યું. (કર)

૩. પારધીને પાછા ——— પડ્યું. (ફર)

૪. ઉંદરને જાળ ——— પડી. (કાપ)

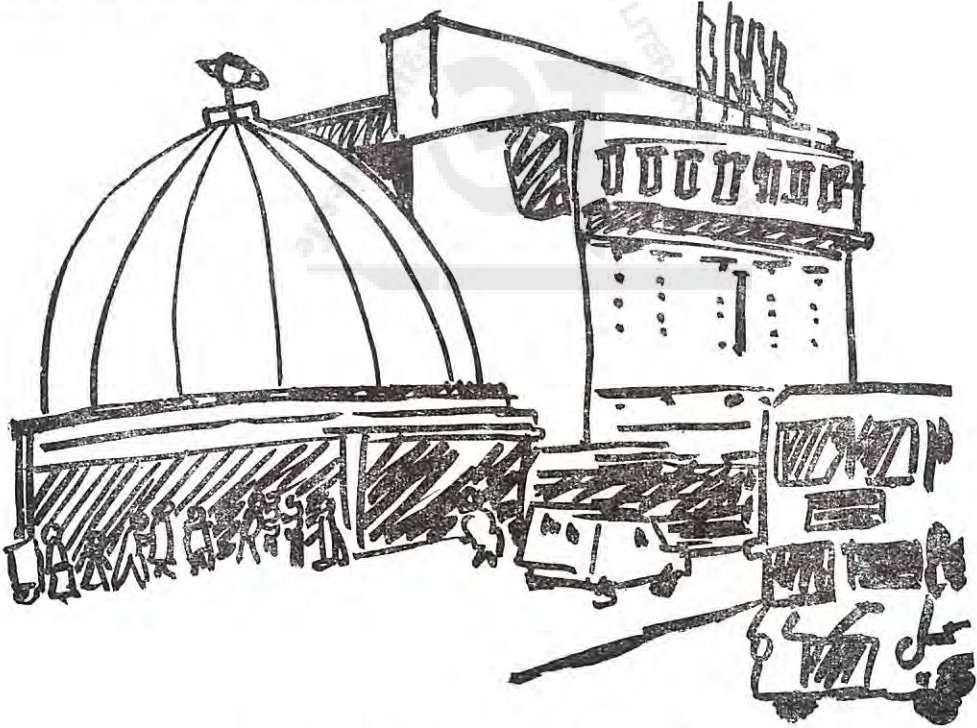
૫. પારધીને જાળ ——— પડી. (ગુમાવ)

૬. રાજાને આભાર ——— પડ્યો. (માન)

મીણુમાંથી માણુસ

યુરોપની સફરે નીકળો તો બ્રિટન જોયા વગર નહીં રહેા. બ્રિટન જુઓ તો લંડન તો જોવું જ પડે ને? ને લંડનના પ્રવાસીઓ અન્ય સ્થાનોની સાથે એક જગ્યા અચૂક જુએ છે : માદામ તુસોનું મીણુનાં પૂતળાંઓનું પ્રદર્શન

બ્રહ્માએ પૃથ્વી સર્જી, માણુસ બનાવ્યો. પ્રજાપિતા કહેવાયા. કલાકાર એવો બીજો સર્જક છે. કલ્પનામાંથી જગત સર્જે છે. માદામ તુસોએ મીણુમાંથી માણુસ સર્જ્યા. આબેહૂબ. જાણે હમણાં બોલશે. હાથ લાંબો કરશે. આંખો પટપટાવશે. ‘કેમ છો’ એમ પૂછશે. ખભે હાથ મૂકીને સાથે ચાલવા માંડશે.

આ માદામ તુસો કોણ? જન્મ ફ્રાંસમાં. ઈ. સ. ૧૮૦૨માં ઇંગ્લેન્ડ

આવ્યાં. ઠેરઠેર મીણુનાં પૂતળાંનાં પ્રદર્શનો ચોજ્યાં. પછી લંડનમાં જ કાયમી પ્રદર્શન ગોઠવ્યું. ઈ. સ. ૧૮૫૦માં તેમનું મૃત્યુ થયું પણ તેમના વારસદારોએ આ કલા જીવતી રાખી. આજે પણ લાખો લોકો એને નિહાળે છે, આશ્ચર્યથી સ્તબ્ધ બની જાય છે, મોંમાં આંગળાં નાખી દે છે.

મધ્ય લંડનમાં આવેલી બેકર સ્ટ્રીટ આમેય જાણીતી હતી જ; આ કલાપ્રદર્શનથી વધુ જાણીતી બની છે. બેકર સ્ટ્રીટના ટ્યૂબ સ્ટેશનની બહાર નીકળો કે તરત જ આ પ્રદર્શનનું વિશિષ્ટ મકાન નજરે ચડે. માણસોની હાર લાગી હોય. દેશવિદેશના અસંખ્ય પ્રવાસીઓ તેમાં હોય. બધી નાતજાતના, બધા વર્ણના, બધી ઉંમરના, બધી કંઈક ભાષાઓ બોલના. વાર લાગે ને ભૂખ લાગે તો નાસ્તાની લારીઓ પણ હાજર જ છે !

અંદર પ્રવેશો ટિકિટ લઈને, એટલે સૌ પ્રથમ માદામ તુસોની પ્રતિમા નજરે પડે. પછી આગળ વધો. ગ્રાંડ હોલ. અહીં ઇંગ્લેન્ડના રાજવીઓ, રાણીનાં દર્શન થાય. ખીજ દેશના રાજપુરુષો પણ ખરા. મહાત્મા ગાંધીજી તો હોય જ ને ! પ્રદર્શનને અદ્યતન રાખવા અત્યારના રાજપુરુષો અને નેતાઓને પણ સમાવ્યા છે. ઇન્દિરા ગાંધી ને માર્ગરેટ થેચર પણ આમાં હાજર છે !

કેટકેટલું જોશો ? નીચલા ખંડમાંની સ્વપ્નવશ સુંદરીને કે ઉપલા માળના ચાર્લી ચેપ્લીન જેવા ફિલ્મી કલાકારોને ? તેમની સાથે ખેલાડીઓય આવે ને અવકાશવીરોય આવે. પ્રકાશનું આયોજન એવું અસરકારક કે દ્રશ્ય સજીવ બને.

છાતી મજબૂત હોય તો ચાલો ભોંયરામાં. આ ભોંયરાનું નામ જ છે 'ચેંબર ઓફ હોરર્સ'—ભયાનક ખંડ. માણસોએ જ માણસો પર જે જુલમ ગુજર્યો છે એનું કુંવાડાં ખડાં કરી દેતેવું દર્શન અહીં છે. દફાલગરનું યુધ્ધ તો વળી દ્રશ્ય અને શ્રાવ્ય બંને હોવાથી વધુ અસરકારક બને તેમાં શી નવાઈ !

મીણમાંથી માણસનાં બધાં જ પાસાંઓને પ્રદર્શિત કરતી આ કલાકૃતિઓ આથી જ જગવિખ્યાત બની. જરૂર જોજો.

મનોચત્ન

૧. ફાંકમાં ઉત્તર આપો :

૧. બ્રહ્માએ શું સર્જ્યું ?
૨. માદામ તુસોએ શું સર્જ્યું ?
૩. તેઓ કયાં જન્મ્યાં હતાં ?
૪. પ્રદર્શન જોવા કોણ કોણ આવે છે ?
૫. પ્રદર્શનમાં કોનાં કોનાં પૂતળાં છે ?
૬. ભયાનક ખંડમાં કોની ફૂરતા દર્શાવી છે ?

૨. શબ્દોનો અંગ્રેજીમાં અર્થ આપી વાક્યમાં વાપરો :

અચૂક _____

સર્જક _____

કલ્પના _____

આશ્ચર્ય _____

સ્તબ્ધ _____

અદ્યતન _____

આયોજન _____

દૃશ્ય _____

શ્રાવ્ય _____

૩. વાક્યમાં વાપરો :

૧. જોવું જ પડે ને !
૨. મોંમાં આંગળાં નાખી દે
૩. છાતી મજબૂત હોય તો—

૪. રૂંવાડાં ખડાં કરી દે

૫. શી નવાઈ!

૪. અંગ્રેજીમાં અનુવાદ કરો

૧. માણસનાં બધાં જ પાસાંઓ પ્રદર્શિત થયાં છે.

૨. માદામ તુસો ઈ. સ. ૧૮૦૨માં ઇંગ્લેન્ડ આવ્યાં.

૩. દેશવિદેશના અસંખ્ય પ્રવાસીઓ તેમાં હોય છે.

૪. પ્રકાશનું આયોજન એવું અસરકારક છે કે દરેક સજીવ બને છે.

૫. આ પ્રદર્શન જરૂર જોજો.

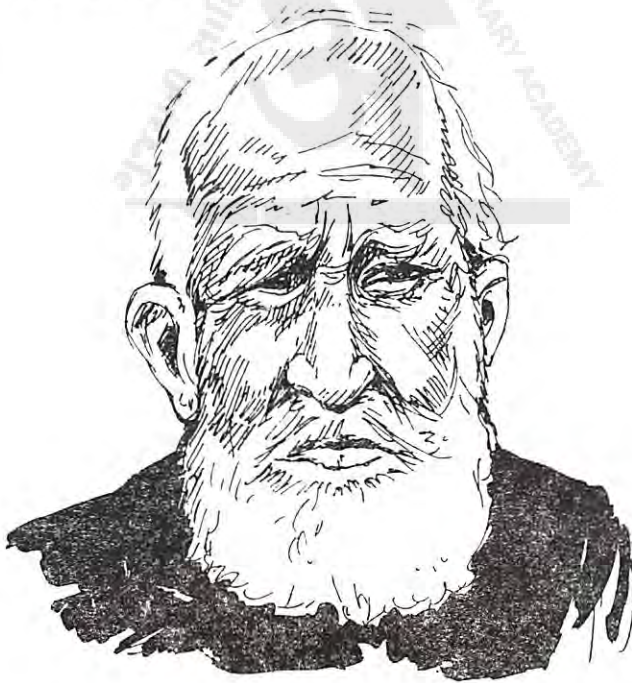

બુદ્ધિ ને સૌંદર્ય

જ્યોર્જ બર્નાર્ડ શૌ જાણીતા નાટકકાર હતા. ખૂબ જ બુદ્ધિશાળી હતા. ખીરબલ જેવા જ હાજર જવાખી પણ હતા.

એક વારએક મોટો ભોજન-સમારંભ હતો. ઘણા બધા જાણીતા માણસો તેમાં આવ્યા હતા જાણીતા લેખક તરીકે શૌને પણ તેમાં આમંત્રણ હતું. તેઓ પણ હાજર હતા.

સમારંભમાં એક જાણીતી સિનેમા નટી-ચલાચિત્રની અભિનેત્રી પણ આવી હતી. તેને પોતાના રૂપનું ઘણું અભિમાન હતું. યુવાની હોય, રૂપ હોય, શણગાર હોય અને સાથે અભિનય ભળે એટલે પૂછવું જ શું? શૌ પાસે જઈને લટકાં મટકાં કરતી કહે,

‘શૌ મહાશય, કેમ છો?’

શો કહે, 'મનમાં છું બાનુ, આપ ?' આમ ઔપચારિક વાતો ચાલી. પછી નટીએ પૂછ્યું, 'એક ખાનગી વાત પૂછવી છે. પૂછું કે ન પૂછું એમ થાય છે.'

શો કહે, 'મનમાં ન રાખવી, પૂછી નાખો.'

નટી કહે, 'આપ આટલા બુદ્ધિશાળી છો ને હું આટલી સુંદર છું. જો આપણે લગ્ન કરીએ તો કેટલું સારું ! આપણા બાળકમાં આપની બુદ્ધિ ને મારી સુંદરતા આવે.'

શો તરત કહે, 'પણ બાનુ, એનાથી ઊંધું થાય ને મારી સુંદરતા ને આપની બુદ્ધિ આવે તો ?'

નટીબાઈ ચૂપ થઈ ગયાં, કાપો તો ય લોહી ન નીકળે !

મનોચત્ન

૧. ટૂંકમાં ઉત્તર આપો :

૧. શો કોણ હતા ?
૨. હાજરજવાબી એટલે શું ?
૩. નટીએ શોને શું પૂછ્યું ?
૪. શોએ શો જવાબ આપ્યો ?

૨. ખાલી જગા પૂરો (જો, તો, જેમ, તેમ, જ્યાં, ત્યાં)

૩. ત. જો આપણે લગ્ન કરીએ તો કેટલું સારું થાય !

૧. _____ હું કહું _____ તું કરે.
૨. _____ વરસાદ ન આવ્યો હોત _____ દુકાળ જાહેર થાત
૩. _____ રૂપ હોય _____ અભિમાન હોય.
૪. _____ નેતા જીતશે _____ પ્રધાન થશે.
૫. _____ તું બેસ _____ તે બેસશે.

૩. સમજવો અને વાક્યમાં વાપરો :

૧. લટકાં મટકાં કરવાં.
૨. પૂછવું જ શું ?

૩. કાપો તો લોહી ન નીકળે.

૪. અંગ્રેજીમાં અનુવાદ કરો :

૧. 'શો મહાશય, કેમ છો?'

૨. ઘણા બધા જાણીતા માણસો તેમાં આવ્યા હતા.

૩. એક ખાનગી વાત પૂછવી છે.

૪. એનાથી ઊંધું થાય તો ?

૫. જો આપણે લગ્ન કરીએ તો કેટલું સારું !

૫. અંગ્રેજીમાં અર્થ આપો :

હાજરજવાબી

ભોજનસમારંભ

આમંત્રણ

લેખક

ચલચિત્ર

અભિનેત્રી

શણગાર

અભિનય

ઔપચારિક

બુદ્ધજન્યંતી

ઈસવી સન પૂર્વે ૫૬૩માં ગૌતમ બુદ્ધનો જન્મ કપિલવસ્તુમાં થયો હતો. ભારતમાં હિમાલયની તળેટીમાં નેપાળની હદમાં આ કપિલવસ્તુ એક નાનકડું રાજ્ય હતું. રાજા શુદ્ધોદન અને રાણી માયાદેવીનો પુત્ર ગૌતમ.

ગૌતમના જન્મ સમયે જ્ઞેષ્ઠીએ ભવિષ્ય ભાખ્યું હતું. : ગૌતમ આખી દુનિયાનો રાજા થશે અથવા વૈરાગી બનીને ધર્મનો રાજા, ધર્મગુરુ થશે. પોતાનો પુત્ર સંન્યાસી બને એ કોને ગમે ? એટલે રાજાએ પોતાના પુત્રને વૈરાગ્ય ન ભિખે એવી જાતનું વાતાવરણ મહેલમાં રાખ્યું. બધું જ સુંદર, ભોગવિલાસથી ભરેલું હોય તેવી કાળજી રાખી. યોગ્ય સમયે યશોધરા નામની સુંદર રાજકન્યા સાથે તેનું લગ્ન કર્યું. દુઃખદર્દ એની નજરે જ ન પડે તેવી વ્યવસ્થા ગોઠવી.

પણ ઇશ્વરી સંકેત જુદો જ હતો. સારથિ સાથે રથમાં બહાર નીકળેલા રાજકુમારે વૃદ્ધને જોયો, માંદી વ્યક્તિ જોઈ, શબ જોયું. સત્યનું ભાન થયું. રાજમહેલ, પત્ની, પુત્ર સૌનો એક મધરાતે ત્યાગ કર્યો, મહાભિનિષ્ક્રમણ કર્યું.

સંન્યાસીનો વેશ લીધો. વાળ કાપી નાખ્યા. ભિક્ષા માગીને ભોજન શરૂ કર્યું. ગુરુઓની શોધમાં ભટક્યા. જાતજાતનાં તપ કર્યાં. દેહને કષ્ટ આપ્યું. પણ સાચું જ્ઞાન ન મળ્યું.

એક દિવસ પીપળાના ઝાડ નીચે ગૌતમ બેઠા હતા, ધ્યાન ધરતા હતા એમાં એમને જ્ઞાન થયું. જીવનનું રહસ્ય સમજાયું. એ વૃક્ષ બોધિવૃક્ષ તરીકે જાહેર થયું, ગૌતમ પછી બુદ્ધ તરીકે ઓળખાયા. જેને સાચું જ્ઞાન થયું છે તે બુદ્ધ. દેહને ભોગવિલાસમાં પણ ડુબાડવાનો નહીં, દેહને પીડવાનો પણ નહીં. એમણે મધ્યમ માર્ગ શોધ્યો.

બુદ્ધની અંતિમ કસોટી બાકી હતી. દુષ્ટ તત્ત્વોના નાયક મારે પોતાની બધી શક્તિઓ બુદ્ધ પર અજમાવી તેમને જીતવા પ્રયત્ન કર્યો. પણ બુદ્ધ વિજયી નીવડ્યા. વૈશાખ મહિનાની પૂર્ણિમાની એ રાત હતી. ત્યારે બુદ્ધ મારને જીત્યા, વિશ્વનું રહસ્ય પામ્યા, નિર્વાણનો માર્ગ સાંપડ્યો.

બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શૂદ્ર બધી જાતિઓના ને બધા ધર્મોના લોકો બુદ્ધ પાસે આવવા લાગ્યા. તેમના સંઘમાં જોડાવા લાગ્યા. શુદ્ધોદન, પાલક માતા, પત્ની યશોધરા ને પુત્ર રાહુલને પણ એમણે ઉપદેશ આપ્યો અને તેઓ પણ સંઘમાં જોડાયાં.

આજે ભારત ઉપરાંત ચીન, જાપાન, બ્રહ્મદેશ, સિલોન, થાઈલેન્ડ, કંબોડિયા, વિયેટનામ, નિપેટ, કોરિયા વગેરે દેશોમાં બૌદ્ધ ધર્મ ફેલાયો છે. દુનિયાભરના વિચારકો બૌદ્ધ ધર્મનો ઉપદેશ સમજી રહ્યા છે. સત્ય, અહિંસાપાલન કરવું, લોભ, ક્રોધ તથા આસક્તિ ન રાખવાં. કોઈની ચાડી ન ખાવી, નિંદા ન કરવી કે કઠોર ન બોલવું આ એ ધર્મના નિયમો છે.

કોઈ પણ ધર્મના અનુયાયીને આચરવા ગમે એવા જ આ નિયમો નથી ?

મનોચત્ન

૧. દૂંકમાં ઉત્તર આપો :

૧. ગૌતમના ભવિષ્યમાં શું કહ્યું હતું ?

૨. રાજાએ શું કયું ?

૩. ગૌતમે શું શું જોયું ?

૪. તેમણે એક મધરાતે શું કયું ?

૫. ગૌતમને સાચું જ્ઞાન કયાં મળ્યું ?

૬. આજે બૌદ્ધ ધર્મ કયાં કયાં ફેલાયો છે ?

૭. એ ધર્મના ખાસ નિયમો કયા છે ?

૮. તમારા ધર્મના ખાસ નિયમો કયા છે ?

૯. તમારા ધર્મમાં ને બૌદ્ધ ધર્મમાં શું સરખાપણું છે ?

૨. ખાલી જગા પૂરો :

ઉ. ત. હસતું ખાળક સૌને ગમે.

૧. _____ ખાળક કોને ગમે (૨૬) ?

૨. _____ ખાળક સૌને ગમે (૨૭)

૪. _____ સંન્યાસી નગરમાં આવ્યો (કર)

૫. _____ માછલી ખગલાએ પકડી (તર)

૩. સમજવો, વાક્યમાં વાપરો :

૧. ભવિષ્ય ભાખ્યું

૨. વૈરાગ્ય ઊપજ્યો

૩. મહાભિનિષ્ક્રમણ કર્યું

૪. રહસ્ય પામ્યા

૪. અંગ્રેજીમાં અનુવાદ કરો :

૧. પણ ઈશ્વરી સંકેત જુદો જ હતો.

૨. સૌનો એક મધરાતે ત્યાગ કર્યો.

૩. એમણે મધ્યમ માર્ગ શોધ્યો.

૪. દુનિયાભરના વિચારકો બૌદ્ધ ધર્મનો ઉપદેશ સમજી રહ્યા છે.

૫. ખાલી જગા પૂરો :

૧. રાજકુમારે વૃદ્ધને _____ માંદી વ્યક્તિ _____ શબ્દ _____ (જો)

૨. સંન્યાસીનો વેશ _____ (લીધો, લીધી, લીધું)

ભિક્ષા _____ (માગ્યો, માગી, માગ્યું)

તપ _____ (કર્યો, કરી, કર્યું)

ભોજ અને કાલિદાસ

ભારતમાં ઉજ્જૈન નગરી પ્રાચીન સમયમાં જાણીતી રાજધાની હતી. એ સામ્રાજ્યમાં ભોજ રાજા નામના જાણીતા રાજા થઈ ગયા. એ મહાન દાનવીર પણ હતા. એમના દરબારમાં પંડિતોને ધણું માન મળતું, સાથે દાન પણ આપતા. સરસ્વતીનો લક્ષ્મીથી આદર કરતા.

દરબાર ભરાયો હોય ત્યારે અનેક વિદ્વાનો પોતાની વિદ્વત્તા દર્શાવવા સભામાં આવતા. પોતાની કૃતિઓ વાંચી સંભળાવતા. શ્લોકો ગાતા. પૈસા અને પ્રતિષ્ઠા મેળવતા.

એમના દરબારમાં કાલિદાસ નામે જાણીતા કવિ પણ હતા. સંસ્કૃતમાં એમણે કાવ્યો અને નાટકો લખ્યાં હતાં. એમનું લખેલું ‘શાકુન્તલ’ નાટક આજે પણ એટલું જ જાણીતું છે, ને વિશ્વસાહિત્યનું ગૌરવ ગણાય છે.

એક વાર આ સભામાં એક પંડિત આવ્યા. તેઓ અનેક ભાષાઓ જાણતા હતા. તેમણે સભામાં અનેક ભાષાઓમાં પોતાની કૃતિઓ રજૂ કરી. પછી પડકાર ફેંક્યો કે પોતાની માતૃભાષા કઈ તે ઓળખી આપો ! નહીં તો હાર સ્વીકારી લો !

આખી સભા સ્તબ્ધ બની ગઈ. કોઈ હાલે કે ચાલે ! પૂતળાં જ બેઠાં લો ! બધી ભાષાઓ એટલી સરળતાથી આ પંડિત બોલતા હતા કે બધી જ જાણે એની માતૃભાષા ન હોય ! એમાંથી એની પોતાની વળી કઈ હશે ?

બહુ જ કપડું કામ હતું.

ભોજ રાજાએ કાલિદાસ તરફ જોયું. મહાકવિ કાલિદાસ પણ વિચારમાં પડી ગયા હતા. આવા અનેક પ્રસંગોએ કાલિદાસે બુદ્ધિ દોડાવી હતી અને ઉકેલો શોધી આપ્યા હતા.

રાજાને ગળા સુધી ખાતરી હતી કે કાલિદાસ ઉકેલ શોધી કાઢશે.

કાલિદાસે જોયું કે ઉકેલ તરત અપાય તેમ નથી. પંડિતની કોઈ ભાષા નબળી નથી. એટલા તેમણે કહ્યું, ‘મહારાજ, પંડિતજી આપણું આતિથ્ય સ્વીકારે, નગર નિહાળે, પછી જરૂર ઉત્તર મેળવતા જાય. ઉતાવળ શી છે ?’

મહારાજ ખુશ થયા. પંડિત પણ રાજસન્માન પામ્યા તેથી પ્રસન્ન થયા. ખાસ અતિથિ નિવાસમાં તેમને ઉતારવામાં આવ્યા.

કાલિદાસે અતિથિનિવાસની દાસીને પોતાની પાસે ખાનગીમાં બોલાવી. કહ્યું, 'જે, રાજની આખરનો સવાલ છે. હું કહું તેમ કરવાનું છે.'

દાસી કાલિદાસની મહત્તા જાણતી હતી, તેણે હા પાડી. કાલિદાસે કહ્યું, 'આજે રાતે આ પંડિત ઘસઘસાટ ઊંઘતા હોય ત્યારે ઠંડું પાણી છાંટીને સરકી જશે. કુશળતા વાપરશે. પકડાઈશ તો મોતની સજા જ થશે.'

દાસી ચતુર હતી. તેણે હા પાડી.

આખો દિવસ નગરમાં પંડિતજીને ફેરવ્યા હતા. રાતે સારું ભોજન પામ્યા હતા. એટલે સવામણ રૂની તળાઈ પર જેવા પડ્યા તેવા જ તેઓ નસકોરાં બોલાવવા લાગ્યા.

દાસી દબાતે પગલે આવી. અંધારું કર્યું. સાવચેતીથી પંડિતના મોં પર પાણી છાંટ્યું ને અંધારામાં સરકી ગઈ.

શિયાળાની રાત અને ઠંડું બરફ જેવું પાણી... પંડિતજી ઝબકીને જાગ્યા ને અડધી ઊંઘમાં જ બોલી ઊઠ્યા,

'ઓ મા, મરી ગયો !'

બાજુમાં જ કાલિદાસ સંતાપા હતા. સમજી ગયા ને સરકી ગયા.

પંડિતજી હજી પૂરા જાગ્યા ન હતા. આજુબાજુ જોયું, આંખમાં આંગળી નાખી તો ય ન દેખાય તેવું અંધારું ! ઠંડી કહે મારું કામ ! ઝડપથી મોં લૂછી, માથે ઓઢી પંડિતજી પાછા ઊંઘી ગયા.

બીજે દિવસે સભામાં કાલિદાસે કહ્યું,

'પંડિતજીને બધી ભાષાઓ પર કાબૂ છે તે માટે અભિનંદન. પણ તેમની માતૃભાષા ગુજરાતી છે.'

પંડિતજી સમજી ન શક્યા કે કાલિદાસે આ કેવી રીતે શોધી કાઢ્યું ! તેમણે હાર કપૂલી ને રવાના થયા.

ભોજ રાત્રીએ એકાંતમાં કાલિદાસને પૂછ્યું કે તેણે કઈ રીતે આ શોધી કાઢ્યું.

કાલિદાસ કહે, ‘મહારાજ ! માણસ જ્યારે સંકટમાં હોય ત્યારે પોતાની માને યાદ કરશે, ને માતૃભાષામાં યાદ કરશે. ગમે તેટલી ભાષાઓ તે જાણતો હોય પણ માને તો માતૃભાષામાં જ બોલાવવાનો. મુશ્કેલીમાં માતૃભાષામાં જ બોલવાનો. મેં એને મુશ્કેલીમાં મૂક્યો ને એ ગુજરાતીમાં બોલી ઊઠ્યો !’

ભોજ કહે, ‘શાખાશ કાલિદાસ ! ભારે કરી !’

આખી દુનિયા ફરી અનેક ભાષાઓ શીખે પણ માણસ પોતાની માતૃભાષાને ભૂતી ન શકે. માતા, માતૃભૂમિ અને માતૃભાષા સ્વર્ગથી પણ ચડિયાતાં છે.

મનોચત્ન

૧. સંક્ષેપમાં ઉત્તર આપો :

૧. ભોજ રાજ શાને માટે જાણીતા હતા ?
૨. કાલિદાસ કોણ હતા ?
૩. તેમણે શું લખ્યું છે ?
૪. એક વાર ભોજની સભામાં કોણ આવ્યું ?
૫. તેમણે શું કહ્યું ?
૬. કાલિદાસે શો માર્ગ કાઢ્યો ?
૭. પંડિતની ભાષા જાણવા કાલિદાસે કઈ યુક્તિ કરી ?
૮. સ્વર્ગથી શું ચડિયાતું છે ?

૨. સમજો, લખો :

ધન હોય તે ધનવાન

વિદ્યા હોય તે વિદ્યા_____

સંપત્તિ હોય તે સંપત્તિ_____

કીર્તિ હોય તે કીર્તિ_____

૩. વાક્યમાં વાપરી અર્થ આપો :

૧. પડકાર ફેંક્યો

૨. હાર સ્વીકારો

૩. કોઈ હાલે કે ચાલે !

૪. પૂતળાં જ બેઠલો !

૫. ગળા સુધી ખાતરી છે

૬. બુદ્ધિ દોડાવી

૭. સવામણ રૂની તળાઈ

૮. ઠંડી કહે મારું કામ !

૯. બારે કરી

૪. ખાલી જગા પૂરો :

દા.ત. તું હસતો હોય તો ખરાબર નથી.

તું કર_____હોય તો ખરાબર નથી.

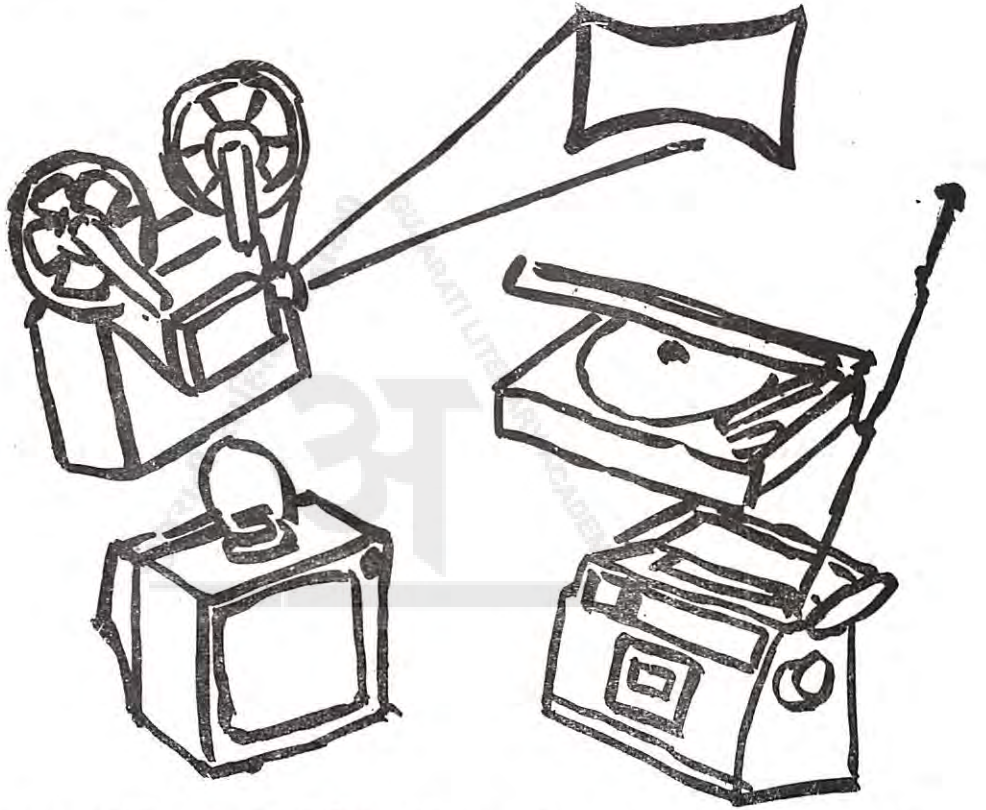
તું ફર_____હોય તો ખરાબર નથી.

તું ખેસ_____હોય તો ખરાબર નથી.

આજની દુનિયા અને પ્રચાર માધ્યમો

આજની દુનિયા પ્રચાર-માધ્યમો ઉપર નભે છે એમ કહીએ તો ખોટું નથી. સવાર પડે ને છાપાં ખોલીએ, ટી. વી. ચાલુ કરીએ. રેડિયો મૂકીએ. દેશ અને દુનિયાના સમાચાર જાણીએ. એના સિવાય આપણને બે ઘડી ય ચાલતું નથી.

આ છાપાંઓ, ટી. વી., રેડિયો, ફિલ્મ બધાં પ્રચાર-માધ્યમો છે. એનાથી સમાચારો અપાય છે, માહિતીઓ મેળવાય છે, મનોરંજન પીરસાય છે.

પણ વાત આટલેથી અટકતી નથી. લાખો લોકો આનો ઉપયોગ કરે છે, સાંભળે છે, જુએ છે. એટલે ધંધાદારીઓ પોતાના ધંધાની જાહેર ખબર માટે પણ આ સૌ માધ્યમોનો ઉપયોગ કરે છે. ધંધો વિકસાવે છે. ટી. વી.માં ફિલ્મ જોતાં હોઈએ અને વચ્ચે તરત કોઈ સાણુની કે લિપસ્ટિકની,

ખોરાકની કે પોષાકની, ગાડીની કે સાડીની જાહેરખબર ઝબકયા વગર ન જ રહે.

રાજકારણી પુરુષો પણ આનો પૂરતો લાભ ઉઠાવે છે. પોતપોતાના પક્ષના પ્રચાર માટે સીધી રીતે કે આડકતરી રીતે આ સર્વ સાધનોનો ઉપયોગ કરે છે.

પશ્ચિમી દેશો પર અન્ય માધ્યમોના પ્રમાણમાં ટી. વી.નું માધ્યમ ખૂબ જ અસરકારક પૂરવાર થયું છે. બાળકથી માંડીને વૃદ્ધ સુધી બધાં જ ટેલિવિઝન બેતાં હોય છે, જાતજાતના કાર્યક્રમો સાંભળનાં હોય છે. આથી તે દ્વારા અનેક સારીમાઠી બાબતોનો પ્રચાર થાય છે. વિદ્યાર્થીઓ નિશાળેથી ઘેર પહોંચે કે મોટાંઓ કામેથી ઘેર પહોંચે કે ટી. વી.નું બટન ચાલુ થઈ જાય છે. અમુક કાર્યક્રમો માટે તો સૌ તલપાપડ હોય છે.

લોકોને ગમે તેવું પીરસવાનો આગ્રહ હોવાથી ઘણી વાર સારાસાર વિવેક જળવાતો નથી. કુમળાં બાળકોનાં મન પર ઊંઘી અસરો થાય એવું પણ આ માધ્યમમાં ઘણીવાર આવે છે. સસ્તી લોકપ્રિયતા મેળવવાના પણ પ્રયાસો થાય છે. હા, એ પણ એટલું જ સાચું છે કે દેશ અને દુનિયામાં બનતા પ્રસંગોને વહેલામાં વહેલી તકે આધારભૂત રીતે તેઓ રજૂ કરે છે. ક્રિકેટ કે ફૂટબોલની મેચ હોય કે વિયેટનામનું યુદ્ધ, ઇથિયોપિયાનો ભૂખમરો હોય કે રાણીની મુલાકાત, પ્લેન કે ટ્રેઈનનો અકસ્માત હોય કે ખાણિયા-ઓની હડતાળ, બધાનો આંખે દેખ્યો હાલ તેમાં તરત આવે છે.

પશ્ચિમના દેશોમાં ભાગ્યે જ કોઈ એવું ઘર હશે જ્યાં ટેલિવિઝન નહીં હોય. ભારતમાં ટેલિવિઝન હજી ઉચ્ચ વર્ગ અને ઉચ્ચ-મધ્યમ વર્ગ સુધી જ દાખલ થયું છે, પણ રેડિયો ગામડે ગામડે પહોંચી ગયો છે. આઝાદી પછી નિરક્ષરતાનો આંક નીચો આવતાં છાપાંઓનું વાચન પણ ઠીક ઠીક વધ્યું છે. આથી ત્યાં પણ આ પ્રચાર માધ્યમોની સારીમાઠી અસરો વરતાય છે.

મનોયત્ન

૧. ટૂંકમાં ઉત્તર આપો :

૧. પ્રચાર-માધ્યમ એટલે શું ?
૨. હાલમાં કયાં મહત્વનાં પ્રચાર-માધ્યમો છે ?
૩. તે શું કાર્ય કરે છે ?
૪. ધંધાદારીઓ તેનો શો ઉપયોગ કરે છે ?
૫. રાજકારણીઓ તેને કઈ રીતે વાપરે છે ?
૬. ટેલિવિઝનથી શો ફાયદો થાય છે ?
૭. ટેલિવિઝનથી શું નુકસાન થાય છે ?

૨. ખાત્રી જગ્યા પૂરો :

- દા. ત. સમાચારો આપે છે : સમાચારો અપાય છે.
 માહિતી મળે છે : માહિતી _____ છે.
 મનોરંજન _____ છે : મનોરંજન પિરસાય છે.
 કામ કરે છે : કામ _____ છે.
 તે સાંભળે છે : તેનાથી _____ છે.

૩. સમજવો, વાક્યમાં વાપરો :

૧. બે ઘડીય ચાલતું નથી.
૨. એમ કહીએ તો ખોટું નથી.
૩. વાત આટલેથી અટકતી નથી.
૪. ઝબક્યા વગર ન રહે.
૫. લાભ ઉઠાવે છે.
૬. તલપાપડ હોય છે.
૭. આંખે દેખ્યો હાલ.
૮. અસરો વરતાય છે.
૯. અસરકારક પૂરવાર થયું છે.

૪. અંગ્રેજીમાં અનુવાદ કરો :

૧. સવાર પડે ને છાપાં ખોલીએ.
૨. લાખો લોકો આનો ઉપયોગ કરે છે.
૩. સસ્તી લોકપ્રિયતા મેળવવાના પણ પ્રયાસો થાય છે.
૪. ભાગ્યે જ કોઈ એવું ઘર હશે જ્યાં ટી. વી. નહીં હોય.
૫. કાલે શું થશે એની કોને ખબર છે ?

આદર્શ અને વાસ્તવિકતા

જીવનમાં દરેક માણસ કશોક આદર્શ રાખતો હોય છે. દરેક વિદ્યાર્થી પણ આદર્શ રાખે છે. ભણીગણીને કોઈ ડૉક્ટર થવાનો આદર્શ રાખે છે, કોઈ ઇજનેર થવાના સપનાં સેવે છે, કોઈ વૈજ્ઞાનિક થઈ સંશોધનો કરવાના મનસૂબા ધરાવે છે, કોઈને વકીલાત કરવી હોય છે, કોઈને રાજકારણમાં અંપલાવવું હોય છે, કોઈને રમતવીર બનવું હોય છે.

પણ વાસ્તવિક જીવનમાં ઘણી વાર એમ બનતું નથી. રમતવીર બનવા ઇચ્છનારને કારકુન બનવું પડે છે, વૈજ્ઞાનિકને શિક્ષક અને વકીલને ખબર પત્રી, ને ઇજનેરનાં સપનાં સેવનાર ટપાલખાતામાં સિક્કા મારતો બેઠો હોય છે. આથી ઘણા નિરાશ થાય છે.

ખરી રીતે આથી કોઈએ હતાશ થવાની જરૂર નથી. આદર્શ ઊંચો જ રાખવો જોઈએ. ઊંચો આદર્શ હોય તો આપણે ઊંચે જોતાં શીખીએ છીએ. એ આપણા જીવનને ઊંચું બનાવે છે.

આદર્શ શિખર પર પહોંચવાનો હોવો જોઈએ, ખીણમાં જવાનો નહીં.

જૂઠું બોલવાની એક વાર છૂટ લીધી એટલે આગળ વધતા જ જશો. સાચું બોલતાં તકલીફ પડશે, પણ અંતે ફાયદો છે. આદર્શ સત્ય બોલવાનો જ હોય.

ખીજ બાજુ, આદર્શ એવા ન હોવા જોઈએ જે અશક્ય હોય. દરેક વ્યક્તિ મનમાં બરાબર જાણતી હોય છે કે પોતાની શક્તિ કેટલી છે. તેના કરતાં વધુ ઊંચો ફૂટકો મારશો તો પછડાશો, પછી નિરાશા આવી જશે. શક્તિ હશે તેટલું પણ નહીં કરી શકો.

આદર્શ અને વાસ્તવિકતા બંનેનો સુમેળ થવો જોઈએ. પગ જમીન પર હોય છે ને માથું આકાશ તરફ. પગ વાસ્તવિકતાની ધરતી પર છે, માથું ઉચ્ચ આદર્શો તરફ. માથાને જમીન પર લાવવાનું નથી, પગને

ઘરતી પરથી ખસેડવાના નથી. આમ થાય તો નિરાશા ન આવે ને ધ્યેયસિદ્ધિ તરફ મક્કમ પગલે જવાય. ધુમ્મસભર્યાં સપનાંઓ જેવા આદર્શોનો કાંઈ ઉપયોગ નથી ને આદર્શ વગરનું જીવન સુકાન વગરના વહાણ જેવું છે.

મનોચત્ન

૧. સંક્ષેપમાં ઉત્તર આપો :

૧. જીવનમાં દરેક વ્યક્તિ શું રાખે છે ?
૨. તમે શું થયા છંચો છો ?
૩. વાસ્તવિક જીવનમાં શું બને છે ?
૪. શા માટે ઊંચો આદર્શ રાખવો જોઈએ ?
૫. અશક્ય આદર્શ રાખો તો શું થાય ?
૬. આદર્શ અને વાસ્તવિકતાનો સુમેળ એટલે ?

૨. વાક્યમાં વાપરો :

મારી નાખ
કરી લે
આવી પડ
નાસી જ
તોડી પાડ
સંતાડી દે
રાખી મૂક
આવી જ
લઈ બેસ
હસી કાઢ

૩. અંગ્રેજીમાં અનુવાદ કરો : ભેદ સમજો :

૧. બડે ગુલામઅલી ગાતા હતા / બડે ગુલામઅલીએ ગાયું હતું.
૨. વિનોબાજી ચાલતા હતા / વિનોબાજી ચાલ્યા હતા.
૩. ગાંધીજી કાંતતા હતા / ગાંધીજીએ કાંત્યું હતું.

૪. કરતુરખા રાંધતાં હતાં / કરતુરખાએ રાંધ્યું હતું.

૪. શબ્દોના અંગ્રેજી સમાનાર્થ આપો :

આદર્શ

વાસ્તવિકતા

ઈજનેર

વૈજ્ઞાનિક

વકીલાત

રાજકારણ

રમતવીર

કારકુન

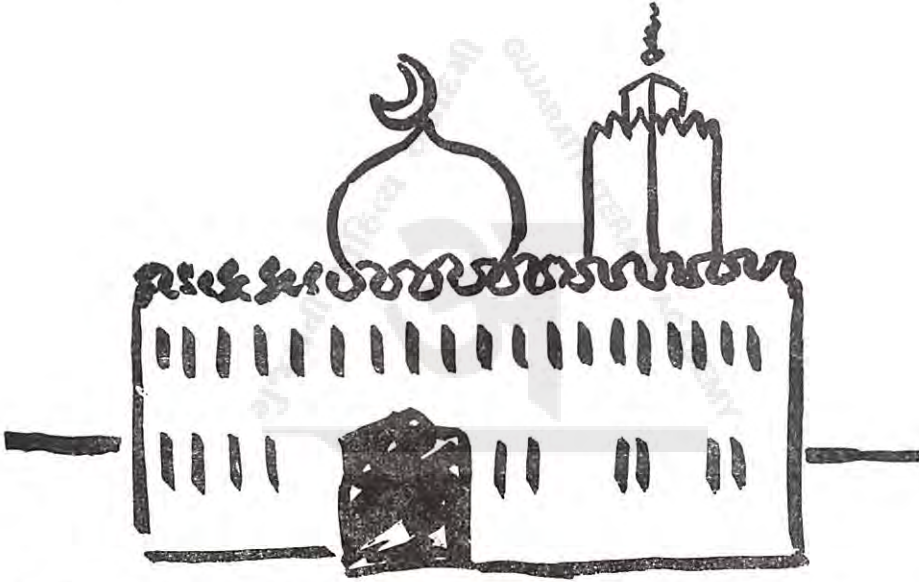
પ્રામાણિકતા

પ્રગતિ

ઈદ મુબારક!

મુસલમાનોના બે મહત્વના તહેવારો છે : રમઝાન ઈદ અને બકરી ઈદ. મુસ્લિમ વર્ષમાં રમઝાન મહિનો ઘણો જ પવિત્ર મનાય છે. આ માસમાં તેઓ દિવસે ઉપવાસ કરે છે. પાણી પણ પીતા નથી. ચુસ્ત મુસલમાન તો થૂંક પણ ગળે ઉતારતા નથી. ધાર્મિક માણસો તે માસમાં પ્રાર્થના કરે છે અને કુરાનનું પઠન કરે છે આ માસ દરમિયાન તેઓ રોજ સૂર્યાસ્ત પછી જ ઉપવાસ છોડે છે.

તેઓ માને છે કે પવિત્ર કુરાન આ માસમાં જ ઈશ્વર પાસેથી મળ્યું હતું. કુરાન તેમનો ધર્મગ્રંથ છે. જેમ ખ્રિસ્તી માટે બાઈબલ અને હિન્દુ માટે ગીતા હોય છે તેમ તેમને માટે કુરાન છે.

આ માસના અંતમાં ઈદ આવે છે. ઈદનો ઉત્સવ ચાંદનું દર્શન કરીને ભજવે છે. ચાંદની પાતળી બીજરેખા તે દિવસ માટે મહત્વની બની જાય છે. ચંદ્રદર્શન પછી તેઓ આખા મહિનાના ઉપવાસ છોડે છે. આ ઉપવાસને રોજ કહેવાય છે.

ઈંદની ઊજવણી વખતે શહેરના સૌ મુસલમાનો વિશાળ મેદાનમાં સાથે નમાજ પઢે છે. આ મેદાનને ઇંદગાહ કહેવાય છે. મુસલમાનો એક સાથે શિસ્તબદ્ધ રીતે નમાજ પઢતા હોય છે. એક સાથે ઊઠતા-બેસતા, નમતા હોય છે. આ દેખાવ ખરેખર સરસ હોય છે અને ધાર્મિકતાની લાગણી શ્રેય છે.

આ તહેવારે, રમઝાનઈંદના દિવસે સૌ સરસ વસ્ત્રો પહેરે છે. ગરીબોને દાન આપે છે.

નમાજ પછી મૌલવીજી ધાર્મિક ઉપદેશ પણ આપે છે. ત્યાર પછી સહુ એકબીજાને ખસેખસા મિલાવીને ભેટે છે, હળેમળે છે. એકબીજાને ઈંદ મુબારક કહે છે. એકબીજાને દાવત - જમવાનું આમંત્રણ આપે છે.

જેમને મળી ન શકાયું હોય તેમને શુભેચ્છાનું ઈંદ મુબારકનું કાર્ડ પણ મોકલે છે. શુભેચ્છાના તાર-સંદેશા પણ જાય છે.

મુસ્લિમ ભાઈબહેનો માટે આ તહેવાર ઘણો જ મહત્વનો તહેવાર છે.

બકરી ઈંદનો તહેવાર બહુ પ્રાચીન છે. ઇશ્વરનિષ્ઠ ઇબ્રાહીમને બે પુત્ર હતા. મોટાનું નામ ઇઝરાઈલ અને નાનાનું નામ ઇસ્માઈલ. પિતાનું ઇસ્માઈલ પ્રત્યેનું વિશેષ વહાલ દેખી શેતાને ઇશ્વરને કહ્યું, “ભેઈ તારા ભક્તની ભક્તિ ! તું જાણે છે કે એ તારો ભક્ત છે, પણ તે તો પુત્ર ભક્ત છે. જો, તે પુત્ર પાછળ કેવો ગાંડો છે !”

ઈશ્વરે સ્વપ્નામાં આવીને ઇબ્રાહીમને કુરબાની કરવા કહ્યું. કુરબાનીનો કાયદો છે કે જે વસ્તુ આપણને અત્યંત પ્રિય હોય, જેને આપણે કીમતી ગણતા હોઈએ, તેને કુરબાન કરવી. ઇબ્રાહીમે બીજે દિવસે ગાય કે બકરાની કુરબાની કરી, પણ રાત્રે પાછું તે જ સ્વપ્ન આવીને કુરબાની કર ! તેણે નમ્ર થઈ ઇશ્વરને પ્રાર્થના કરીને પૂછ્યું, ‘ઓ માલિક ! તું કોની કુરબાની માગે છે ? ‘ઈશ્વરે કહ્યું, તારા પુત્રની.’

બીજે દિવસે દીકરાને લઈને ઇબ્રાહીમ કુરબાનીની જગાએ જવા નીકળ્યા. પિતાએ પુત્રની ગરદન પર છરી મૂકી. ઇશ્વરે તે રોકી અને ઇસ્માઈલના બદલામાં એક પશુની જ કુરબાની કબૂલ રાખી. ઇબ્રાહીમ,

ઘરમાઘલ અને ઘરમાઘલની માતા ત્રણેની પરીક્ષા પૂરી થઈ અને શેતાન ફજેત થયો. એ ઘરમાઘલના વંશમાં જ ઘરલામ ધર્મના નખી મહમ્મદ પયગમ્બરનો જન્મ થયો. એના રમરણમાં ઘરલામીઓ બકરી ઈદને દિવસે કુરબાની કરે છે.

મનોચત્ન

૧. ફાંકમાં જવાબ આપો :

૧. રમઝાન ઈદ કોનો તહેવાર છે ?
૨. બકરી ઈદ શેનો તહેવાર છે ?
૩. રમઝાન ઈદ ક્યારે આવે છે ?
૪. રમઝાન માસમાં મુસ્લિમો શું કરે છે ?
૫. આ માસનું મહત્ત્વ શું છે ?
૬. ઈદને દિવસે શેનું દર્શન કરે છે ?
૭. ઈદ કઈ રીતે ઉજવે છે ?
૮. મુસ્લિમ ઉપવાસને શું કહેવાય છે ?
૯. કુરબાનીનો શો કાયદો છે ?

૨. ઇબ્રાહીમની કથાને તમારા શબ્દોમાં વર્ણવો.

૩. ખાલી જગ્યા પૂરો :

૧. _____ માસના અંતમાં ઈદ આવે છે.
૨. ધાર્મિક માણસો _____ નું પઠન કરે છે.
૩. રમઝાન માસમાં સૌ મુસ્લિમો _____ જ જમે છે.
૪. ઇશ્વરે ઇબ્રાહીમ પાસે _____ ની કુરબાની માગી.
૫. ઈદ વખતે સા મુસ્લિમો સાથે _____ પઢે છે.

૪. નકારાત્મક વાક્યો બનાવો :

- ઉ. ત. તે રાતે જમે છે.
તે રાતે જમતો નથી.
૧. અકબર પાણી પીએ છે.
૨. મહમ્મદ ખાય છે.

૩. સફીના ઉપવાસી હતી.

૪. કાલે ઇસ્માઈલની કુરબાની થશે.

૫. તે પુત્ર પાછળ ગાંડો હતો.

૫. અંગ્રેજીમાં ભાષાંતર કરો :

રાત્રે પાછું તે જ સ્વપ્નું આવ્યું કે કુરબાની કર ! તેણે નમ્ર થઈ ઈશ્વરને પ્રાર્થના કરીને પૂછ્યું, ‘ગો માલિક ! તું કેાની કુરબાની માગે છે ?’ ઈશ્વરે કહ્યું, ‘તારા પુત્રની’

ઉંદર અને સમળી-૧

એક ગામ હતું. સાવ ગામડું પણ નહીં, મોટું શહેર પણ નહીં. એમાં એક વેપારી રહેતો હતો. એનું નામ મગનભાઈ. મગનભાઈને ત્યાં એક દિવસ એક ગામડિયો આવ્યો. એનું નામ રામજી. એને થોડા દિવસ જત્રાએ જવું હતું. એનું ઘર સલામત ન હતું એટલે એનાં ખેતીનાં લોઢાનાં ઓળરો મગનભાઈને ત્યાં મૂકવા આવ્યો હતો.

મગનભાઈ કહે, “ઓહો રામજી, એમાં શું ? જરૂર મૂકી જ. તારું જ ઘર છે. આપણો નાતો તો બાપદાદાથી ચાલ્યો આવે છે, આજકાલનો થોડો છે ?” રામજી કહે, “બહુ સારું, શેઠજી, મને ખાતરી જ હતી કે તમે ના નહીં પાડો. મારે ત્યાં સચવાય નહીં, આજકાલ ચોરીની ય ખીક.”

મગનભાઈ કહે, ‘તું તારે નિરાંતે જ. મારા નામે ય ગંગાજીમાં ડૂબકી મારતો આવજે.”

રામજી તો ઓળરો સોંપીને ગયો જત્રાએ. પણ શેઠના મનમાં પાપ હતું. એને ઓળરો પચાવી પાડવાં હતાં એટલે એણે તેને સંતાડી દીધાં.

થોડા મહિના પછી રામજી પાછો આવ્યો. મગનભાઈ પાસે ગયો. પોતાનાં ઓળરો પાછાં માગ્યાં.

મગનભાઈ કહે, ‘સારું થયું તું આવી ગયો. હમણાં ગામમાં ઉંદરનો બહુ ત્રાસ છે. જે મળે તે ખાઈ જાય છે. મને ચિંતા થતી હતી. આ લે ચાવી. તેં ઓળરો જ્યાં મૂક્યાં હતાં, ત્યાં જ હશે. લઈ લેજે.’

રામજી તો ચાવી લઈ અંદર ગયો, પણ ખાલીખમ. મગનભાઈ પાસે પાછો આવ્યો, કહે, ‘શેઠજી, ઓળરો તો નથી.’

મગનભાઈ કહે, ‘અરે, જાય ક્યાં ? તારા ગયા પછી કોઈ ત્યાં ગયું જ નથી, ચાલો જોઈએ.’

બંને ઓરડામાં ગયા. મગનભાઈએ ઉંદરની લીંડીઓ ખતાવીને કહ્યું, “ભારે થઈ રામજી ! આ લીંડીઓ જોઈ ? નક્કી તારાં ઓળરો ઉંદરો ખાઈ

ગયા ! ખરા છે. મારું અનાજ ખાઈ જાય તેનો વાંધો નહીં, પણ આ તો તારાં ઓજારો ખાઈ ગયા !”

રામજી મનમાં સમજી ગયો. પણ બહારથી કહે, “કંઈ નહીં શેઠજી. તમે શું કરો ? આ કળિયુગમાં તો ઉંદરે લોહું ખાતા થઈ ગયા !” રામજી ગયો. શેઠ તો મનમાં રાજરાજ થઈ ગયા.

મનોયત્ન

૧. સંક્ષેપમાં ઉત્તર આપો :

૧. રામજી મગનભાઈ પાસે શા માટે આવ્યો ?
૨. રામજીભાઈએ શું કહ્યું ?
૩. રામજી ક્યાં ગયો ?
૪. શેઠના મનમાં શું હતું ?
૫. પાછા આવેલા રામજીને શેઠે શું કહ્યું ?
૬. રામજીએ શો જવાબ આપ્યો ?

૨. સમજવો, વાક્યમાં વાપરો :

૧. નાતો હોવો
૨. મનમાં પાપ હોવું
૩. પચાવી પાડવું
૪. ખાલીખમ
૫. ભારે થઈ
૬. ખરા છે !

૩. ભેદ સમજી અંગ્રેજીમાં ભાષાંતર કરો :

૧. મગનભાઈ કરતાં રામજી હોશિયાર નીકળ્યો.
૨. લક્ષ્મણ કરતાં રામ મોટા હતા.
૩. ઈશ્વર સૌથી શ્રેષ્ઠ છે.
૪. બળરામ કૃષ્ણથી મોટા હતા.
૪. વાક્યો જોડો (કે, એટલે, પણ, અથવા, અને) :
૧. એનું ઘર સલામત ન હતું.

એ ઓજારો મૂકવા આવ્યો હતો.

૨. મને ખાતરી હતી.
તમે ના નહીં પાડો.
૩. રામજી અંદર ગયો.
અંદર ખાલીખમ.
૪. અનાજ ખાઈ જાય તેનો વાંધો નહીં.
આ તો તારાં ઓજરો ખાઈ ગયા.

ઉંદર અને સમળી-૨

થોડા દિવસો વીત્યા.

રામજીને પોતાનાં એાજરો પાછાં બેઠતાં હતાં. એણે ખૂબ વિચાર કર્યો. પછી એને રસ્તો સૂઝ્યો. શેઠને ત્યાં એની આવજા હંમેશાની જેમ જ ચાલુ રાખી હતી. એક દિવસ શેઠનો સાત-આઠ વરસનો છોકરો આંગણમાં રમતો હતો. એનું નામ છગન. છગનને રામજી કહે,

“ચાલ છગન, નદીએ ન્હાવા આવવું છે ?”

છગનને તો ‘ભાવતું’તું ને વૈદે કહ્યું’ જેવો ઘાટ થયો.

શેઠને પૂછ્યું, “બાપા, રામજીકાકા સાથે નદીએ જાઉં ?”

શેઠ કહે, “જા, પણ વહેલો પાછો આવજે. આગપાણીનો ભરોસો નહીં ! રામજી, એને ઊંડા પાણીમાં જવા ન દઈશ.”

રામજી કહે, “ભલે શેઠ.”

રામજી છગનને લઈ ગયો. બાજુના ગામમાં રામજીના ભાઈબંધને ત્યાં લગન હતાં. રામજીએ આગળથી જ ગોઠવી રાખ્યું હતું તે પ્રમાણે ભાઈબંધે છગનને રાખી લીધો.

રામજીએ છગનને કહ્યું, ‘તું તારે રહી જા પે દિવસ, ખા, પી ને મજા કર. હું શેઠને કહી દઈશ.’

છગનભાઈ તો રહી ગયા !

અહીં રામજી શેઠ પાસે નિસાસા મૂકતો આવ્યો. શેઠ ગભરાયા. પૂછ્યું. ‘શું થયું રામજી ? છગન ક્યાં ?

રામજી કહે, “અરે રે શેઠ, ભારે થઈ ! નદીકિનારે સમળી આવી ને છગનને ઉપાડી ગઈ ! હું ઘણું પાછળ દોડ્યો. ઠેઠ બીજા ગામ સુધી જઈ આવ્યો પણ સમળી ગઈ તે ગઈ !”

મગનભાઈ કહે. “કોને ખતાવે છે ? સમળી તે એવડા મોટા છોકરાને લઈ જતી હશે ?”

રામજી કહે, “શેઠ, આ કળિયુગમાં બધુંય ખતે છે.

ઉંદર જે લોહું ખાઈ જાય તો સમળી છોકરો ઉપાડી જાય !”

શેઠ સમજી ગયા. છોકરાને એણે જ સંતાડ્યો છે. પોલીસમાં ફરિયાદ કરે તો પોગળ ખુલ્લું પડી જાય ! એટલે કહે, “ભાઈ રામજી, મારી ભૂલ થઈ. તારાં એજરો પર મારી દાનત ખગડી હતી. એ પાછાં લઈ જા અને મારો છગન મને પાછો લાવી દે !”

રામજી સમજી ગયો કે શેઠની સાન ઠેકાણે આવી ગઈ છે. એ છગનને લઈ આવ્યો ને પોતાનાં એજરો લઈ ગયો.

ત્યાર પછી મગનભાઈએ કોઈને છેતર્યા નથી. રામજીએ બરાબર પાઠ ભણાવ્યો !

મનોયત્ન

૧. નીચેના પ્રશ્નોના સંક્ષેપમાં ઉત્તર આપો :

૧. થોડા દિવસ પછી શું થયું ?
૨. રામજી છગનને કયાં લઈ ગયો ?
૩. છગન કયાં રહી ગયો ?
૪. શેઠને રામજીએ શું કહ્યું ?
૫. શેઠે શો જવાબ આપ્યો ?
૬. રામજીએ શું સંભળાવ્યું ?
૭. શેઠે શું કબૂલ કર્યું ?
૮. રામજીને શું મળ્યું ?
૯. શેઠને શું મળ્યું ?

૨. સમજાવી વાક્યમાં વાપરો :

૧. ભાવતું હતું ને વૈદે કહ્યું.
૨. આગપાણીનો ભરોસો નહીં.
૩. પોગળ ખુલ્લું પડી જાય.
૪. દાનત ખગડી.
૫. સાન ઢેકાણે આવી.
૬. પાઠ ભણાવ્યો.

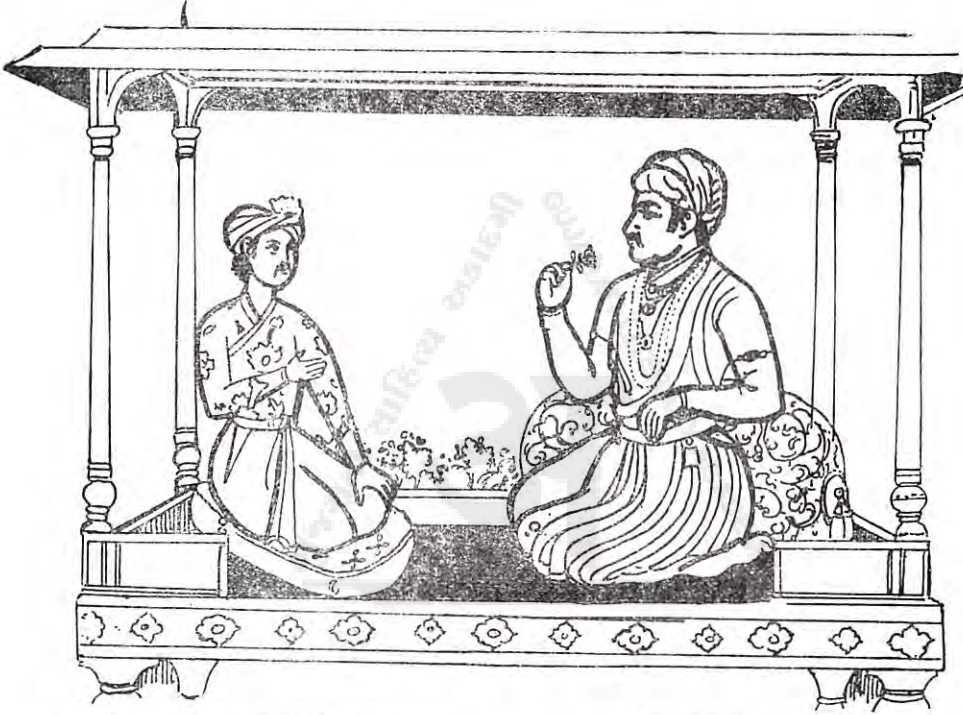
૩. શેઠ, છગન અને રામજીનો સંવાદ ગોઠવો, ભજવો.

૪. ખાલી જગ્યા પૂરો (જે, તો, જેમ, તેમ, જ્યારે, ત્યારે) :

- ઉ. ત. જે ઓજાર મળે તો છોકરો મળે.
૧. _____ વરસાદ પડશે _____ નદીમાં પૂર આવશે.
૨. _____ રામ રાખે _____ રહીએ.
૩. _____ છગન નહાવા આવે _____ રામજીનું કામ થાય.
૪. _____ ફરિયાદ કરે _____ પોગળ ખુલ્લું પડી જાય.
૫. _____ શેઠ સમજ્યા _____ ઓજારો પાછાં આપ્યાં.
૬. ઉંદર _____ લોહું ખાય _____ સમજી છોકરો ઉપાડી જાય.

અકબર અને બીરબલ

અકબર અને બીરબલની ઘણી વાતો છે. અકબર મોટો રાજા થઈ ગયો. ભારતના પાટનગર દિલ્હીમાં એણે રાજ કર્યું. બીરબલ તેના દરબારમાં હતો. બાહોશ, બુદ્ધિશાળી ને હાજરજવાબી એટલે રાજાનો ખાસ માનીતો હતો.

ઉનાળો હતો. કેરીની મોસમ પૂરબહારમાં ખીલી હતી. રાજા અકબર રાણીવાસમાં બેઠા હતા. બેઠા બેઠા કેરીઓ ખાતા હતા. બીરબલને પણ આમંત્રણ હોય જ. બીરબલની વાતો વગર કેરીનો રસ લુખ્ખો લાગે !

હાસ્યના કુવારાઓ વચ્ચે કેરીનો રસ સા માણતા હતા.

રાજાને ટીખળ સૂઝ્યું. પોતે કેરી ખાય પણ છોતરાં ને ગોટલા બીરબલ બાજુ નાખતા જાય. પોતાનો થાળ ચોખ્ખો રાખે ! બીરબલ બેઠા બેઠા તમાશો જોયા કરે.

પછી રાજાએ બેગમને કહ્યું, 'બેગમ સાહેબા, આ બીરબલ જોયા ?

કેટલો ભૂખાળવો છે ? ઘેર કેરીઓ ખાવા મળતી નહીં હોય ! સૌથી વધુ ગોટલા ને છોતરાં એના થાળમાં છે !

સૌ ખડખડાટ હસી પડ્યાં. ખીરબલના થાળમાં તેણે પોતે ખાધેલી કેરીઓના ગોટલા, છોતરાં હતાં જ, ઉપરાંત રાત્રએ નાખેલાં પણ હતાં.

ખીજ બાજુ રાત્રએ પોતાનો થાળ ચોખ્ખો રાખ્યો હતો. પોતે તો બધું ખીરબલના થાળમાં ઠાલવ્યું હતું !

ખીરબલ સમજી ગયો. રાત્રએ ચાલાકી વાપરી હતી.

પણ એ પણ ઓછો ન હતો. તેણે ઠાવકું મોં રાખીને કહ્યું,

‘હા બેગમ સાહેબા, હું ખાઉંધરો તો ખરો જ, પણ જહાંપનાહ જેટલો નહીં !’

બેગમ ને બધાં નવાઈ પામ્યાં. બેગમે પૂછ્યું,

‘એ કઈ રીતે ?’

ખીરબલ કહે, ‘બેગમ સાહેબા, બેઅદબી માફ. પણ બાદશાહ સલામતે તો ગોટલો-છોતરાંય બાકી રાખ્યાં નથી ! તેઓ તો તે પણ ખાઈ ગયા છે ! જુઓ, એમના થાળમાં કાંઈ નથી !’

સૌ ખૂબ ખૂબ હસ્યાં. બાદશાહ સમજી ગયા કે ખીરબલને બનાવવા જતાં પોતે બની ગયા !

મનોયત્ન

૧. નીચેના સવાલોના જવાબ આપો :

૧. અકબરનું ખાસ માનીતું કોણ હતું ?
૨. ખીરબલમાં કયા ખાસ ગુણો હતા ?
૩. રાત્ર રાણીવાસમાં શું કરતા હતા ?
૪. રાણીવાસમાં ખીજ કોણ કોણ હતા ?
૫. રાત્રને શું ટીખળ સૂઝ્યું ?
૬. તેમણે બેગમને શું કહ્યું ?
૭. ખીરબલે શો વળતો જવાબ આપ્યો ?
૮. કોણ બની ગયું ? બાદશાહ કે ખીરબલ ?

૨. અર્થ સમજવી વાક્યમાં વાપરો :

૧. હાસ્યના કુવારાઓ છૂટવા
૨. ટીખળ સૂઝવું
૩. તમાશો નેવો
૪. ભુખાળવો
૫. બની જવું
૬. ઓછા ન હોવું

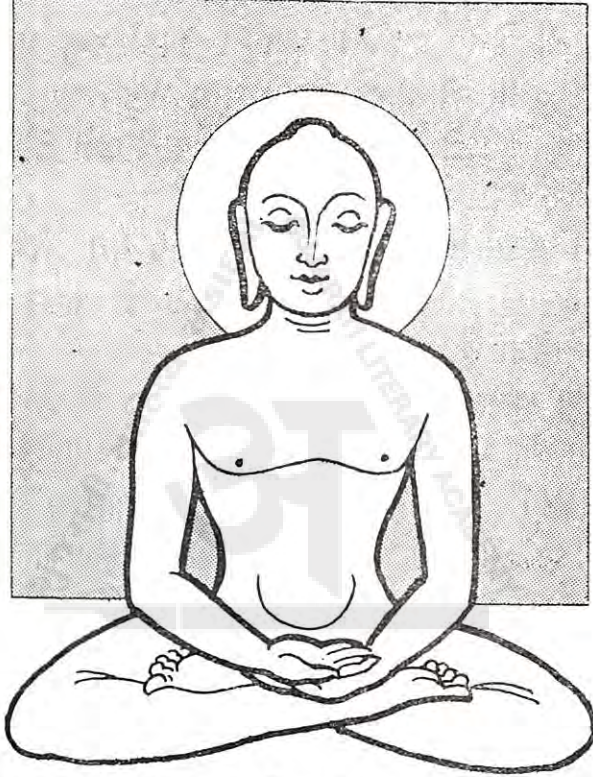
૩. બાદશાહ, બેગમ, ખીરબલ વચ્ચે સંવાદ ગોઠવી ભજવો.

૪. ભેદ સમજી ભાષાંતર કરો :

૧. અકબર મશ્કરી કરે છે.
અકબર મશ્કરી કરી શકે છે.
૨. ખીરબલ હસે છે.
ખીરબલ હસી શકે છે.
૩. બેગમ ફરે છે.
બેગમ ફરી શકે છે.
૪. તાનસેન ગાતા હતા.
તાનસેન ગાઈ શકતા હતા.
૫. ગુજરાત પ્રથમ આવશે.
ગુજરાત પ્રથમ આવી શકશે.
૬. સૌ ખૂબ હસ્યાં.
સૌ ખૂબ હસી શક્યાં.

મહાવીર જયંતી

ચૈત્ર સુદ તેરશે મહાવીર જયંતી ઊજવાય છે. જયંતી એટલે મહાન વ્યક્તિનો જન્મદિવસ. તે દિવસ એટલા માટે ઊજવાય છે કે આપણે સૌ એ મહાત્માના ઉપદેશોને પાળીએ.

ભગવાન મહાવીર જૈન ધર્મના મુખ્ય સંસ્થાપક ગણાય છે. એ ધર્મમાં ૨૪ તીર્થંકર થઈ ગયા. તેમાં મહાવીર એ છેલ્લા તીર્થંકર હતા. ભારતના બિહાર પ્રાંતમાં જન્મ્યા હતા. વૈશાલી નગરી પાસેના નાનકડા ગામમાં તેમનો જન્મ થયો હતો. તેમની માતાનું નામ ત્રિશલાદેવી ને પિતાનું નામ સિદ્ધાર્થ. તેઓ રાજા હતા. નાનપણથી જ મહાવીર વૈરાગી હતા પણ માતાપિતાને પ્રસન્ન રાખવા તેમણે લગ્ન કર્યા અને સંસાર ચલાવ્યો. ૨૮ મે વરસે માતાપિતાનું મૃત્યુ થયું. ત્રીસમે વર્ષે તેમણે

રાજપાટ અને સંસારનો ત્યાગ કર્યો. ૧૩ વર્ષ સુધી ઘોર તપ કર્યું અને આખી જિંદગી ધર્મનો ઉપદેશ કર્યો, પ્રચાર કર્યો.

મહાવીરે સંયમ સાથે બહુ ઉચ્ચ તપશ્ચર્યા કરી હતી. તેમને ઘણું સહન કરવું પડ્યું હતું. જૈન ધર્મમાં સંયમને ઘણું જ મહત્ત્વ છે. સત્ય અને અહિંસાનું પણ તેટલું જ મહત્ત્વ છે. હિંદુ ધર્મ, ખ્રીસ્તી ધર્મ અને જૈન ધર્મમાં આથી ઘણી સમાનતા છે.

ખ્રીસ્તી ધર્મની જેમ જ જૈન ધર્મમાં કોઈ પણ માણસ પ્રવેશ કરી શકે છે. જાતિભેદ નથી. એટલે જ અસ્પૃશ્યતા પણ નથી.

અંદરથી મનને જીતે ને બહારથી દુનિયાને જીતે તે મહાવીર. આથી જ તેઓ જિનેશ્વર થયા. જે જીતે તે જિન.

મહાવીરનું ૭૨મે વરસે પાવાપુરીમાં મૃત્યુ થયું. તેમણે સ્થાપેલો જૈન ધર્મ હજી પણ ચાલે છે. ભારતભરમાં અને ભારતની બહાર પણ જૈનધર્મના અનુયાયીઓ ફેલાયેલા છે.

કાકાસાહેબ કાલેલકર લખે છે :

“અહિંસા એ મહાવીરનો ધર્મ છે. મહાવીરની પેઠે તમામ દુનિયાનું દર્દ સૌએ તપાસવું જોઈએ અને પોતાની પાસેનું સનાતન ઔષધ ત્યાં ત્યાં પહોંચાડવું જોઈએ. મહાવીરના અનુયાયીઓએ હૃદયની વિશાળતા અને ઉત્સાહનું શૌર્ય કેળવી બધે પહોંચી જવું જોઈએ. સંગ્રામના વીર શસ્ત્રો લઈને દોડે. અહિંસાના વીર આત્મશુદ્ધિ અને કરુણાથી સજ્જ થઈને દોડે.

મનોયતન

૧. નીચેના પ્રશ્નોના સંક્ષેપમાં ઉત્તર આપો :

૧. મહાવીર જ્યંતી કયારે ઊજવાય છે ?
૨. મહાવીર કોણ હતા ?
૩. જૈન ધર્મમાં કેટલા તીર્થંકર છે ?
૪. મહાવીરનો જન્મ ક્યાં થયો હતો ?
૫. તેમનાં માતાપિતાનાં શું નામ હતાં ?
૬. જૈન ધર્મમાં કઈ વસ્તુઓ વધુ મહત્ત્વની છે ?

૭. જિનેશ્વર એટલે શું ?

૮. હિંદુ, બૌદ્ધ અને જૈન ધર્મમાં કઈ સમાનતા છે ?

૯. કાકાસાહેબ કાલેલકર કયા ગુણને મહત્વનો ગણે છે ?

૨. અંગ્રેજીમાં ભાષાંતર કરો :

૧. આખી જિંદગી મહાવીરે ધર્મનો ઉપદેશ કર્યો.

૨. હિંદુ ધર્મ, બૌદ્ધ ધર્મ અને જૈન ધર્મમાં ઘણી સમાનતા છે.

૩. ભારતભરમાં અને ભારતની બહાર પણ જૈન ધર્મના અનુયાયીઓ ફેલાયેલા છે.

૩. ભેદ સમજી વાક્યમાં વાપરો :

૧. કરવું હશે : કરશે

૨. ફરવું હશે : ફરશે

૩. ખેસવું હશે : ખેસશે

૪. જવું હશે : જશે

૫. કરવું હતું : કર્યું

૬. ફરવું હતું : ફર્યું

૭. ખેસવું હતું : ખેડો

૮. જવું હતું : ગયો

૯. કરવું છે : કરે છે

૧૦. ફરવું છે : ફરે છે

૧૧. ખેસવું છે : ખેસે છે

૧૨. જવું છે : જાય છે

૪. અંગ્રેજીમાં અર્થ આપો :

જયંતી સંસ્થાપક

જન્મદિવસ અસ્પૃશ્યતા

ઉપદેશ સનાતન

ગુજરાત મોરી મોરી રે !

લતા (ગાય છે) : મળતાં મળી ગઈ મોંઘેરી ગુજરાત,
ગુજરાત મોરી મોરી રે !

હૈદર (પ્રવેશ કરતાં) : ઓ હો લતાબહેન, આજે તો ખુશખુશાલ લાગે છે !
રામજી : ન હોય ! પહેલી વાર ઇન્ડિયા જઈ આવ્યાં ને ગુજરાત બેઈ
આવ્યાં છે !

હૈદર : હવે ત્યાં છે શું ? ગંદકી ને ગરીબી !

લતા : હૈદરભાઈ, તમે ત્યાં ગયા છો ?

હૈદર : ના... પણ લોકો કહે છે....

રામજી : લતાબહેન, તમે જ કહોને, ગુજરાતમાં શું શું છે ?

લતા : સાંભળવું છે, હૈદરભાઈ ?

હૈદર : તમે કહેતાં હો તો સાંભળવાનું ગમશે જ !

લતા : જુઓ ભાઈ, હું ગયા પહેલાં તમારી જેમ જ માનતી હતી.
પણ ગઈ ને સાવ ફરી ગઈ ! ખરેખર ભાઈ, ફરી ફરી જવાનું મન
થાય એવું ત્યાં ઘણુંય છે.

રામજી : પણ બહેન, મગનું નામ મરી પાડો ને ! ફોડ પાડીને વાત કરો.

લતા : જુઓ, મારાં, તમારાં, રામજીનાં બાબાપુજી ત્યાં જ જન્મેલાં એ તો જાણે
હકીકત થઈ. પણ ગુજરાતનો ઇતિહાસ જ જાણે છે. ગુજરાત પર
મુસ્લિમ અસરની જ વાત કરું. તમને એમાં વધુ રસ પડશે. ઇસવી
સનની દસમી અગિયારમી સદીમાં જ મુસ્લિમ સંતો અને વિદ્વાનો
ગુજરાતમાં આવ્યા. તેઓ હિંદુ-મુસ્લિમ એકતાનો ઉપદેશ આપતા.
માંસાહાર ન કરવા અને ગોવધ ન કરવા સમજાવતા.

રામજી : શું કહો છો ? આની તો મને ખબર જ ન હતી.

લતા : હા. શહેનશાહ અકબરે પણ ‘દીને ઇલાહી’ દ્વારા હિંદુ મુસ્લિમ
એકતાની દિશામાં નોંધપાત્ર કાર્ય કર્યું હતું. જૈન મુનિઓને
પણ તે આદર આપતા.

હૈદર : હા, એ તો મેં પણ સાંભળ્યું હતું.

લતા : એટલું જ નહીં, મધ્યયુગના સંતો કબીર, નાનક વગેરેએ પણ ખંને ધર્મને નજીક આણ્યા. રાજભાષા ફારસીને પણ ગુજરાતે અપનાવી. અત્યારની ગુજરાતીમાં કેટલાય ફારસી શબ્દો છે. સ્થાપત્યમાં પણ હિંદુઓનું લાલિત્ય અને મુસલમાનોની વિશાળતા ને ગંભીરતા મંદિર-મસ્જિદોમાં અરસપરસ ઉમેરાયાં. ચિત્રકલામાં પણ મોગલી શૈલી આવી. સંગીતમાં પણ ઉત્તર ભારતીય સંગીતને અનેક મુસલમાન ગાયકોએ વિકસાવ્યું.

હૈદર : તો તો ખંને કોમો ગુજરાતમાં ઘણી નજીક આવતી હતી એમ !

લતા : હા. રાજકારણીઓ કોમવાદનું ઝેર રેડવા પ્રયાસ કરે પણ એકતાના સંસ્કારો ઊંડા ઊતરેલા છે. વળી ગુજરાતને ભારતના કુલ ૩૫૦૦ માઇલના દરિયાકાંઠામાંથી ૧૦૦૦ માઇલનો કાંઠો મળ્યો છે. કચ્છ, સૌરાષ્ટ્ર અને દક્ષિણ ગુજરાતનાં બંદરો તેમાં સમાઈ જાય છે. જૂના જમાનામાં દારકા, ભરુચ, ખંભાત, સુરત જેવાં બંદરો મારફત દેશપરદેશ સાથે વેપાર ચાલતો. ‘લંકાની લાડી ને ઘોઘાનો વર’ કહેવત ગુજરાતનો બહારનો સંબંધ દર્શાવે છે.

રામજી : આની તો મને ખબર જ ન હતી !

લતા : ગુજરાતીઓ તો સાગરખેડુ હતા જ, ને હજીય છે. અનેક જાતની પ્રજાઓ સાથે તેઓ હળતાભળતા ને દૂધમાં સાકરની જેમ ભળી જતા. સાહસ એનું ખીજું નામ જ ગુજરાતી. દુનિયાનો કોઈ ખૂણો એવો નહીં હોય જ્યાં ગુજરાતી જઈને વસ્યો નહીં હોય ! કરાંચી કે કલકત્તા, લંડન કે પેરીસ, ન્યુયોર્ક કે ન્યુઝિલેન્ડ બધેએ હોય જ !

હૈદર : હા, એ તો ખરાખર, આફ્રિકા પહોંચ્યા તે ત્યાંથી હવે આહીં ભળી ગયા છીએ !

લતા : એવા ગુજરાતીઓની ગુજરાતીતા જે ભૂમિમાંથી પ્રગટી છે એ ગુજરાત. કૃષ્ણ ભગવાનનું ગુજરાત. ગાંધીજીનું ગુજરાત. દયાનંદ સરસ્વતીનું ગુજરાત. વેપાર એના લોહીમાં છે એટલે ધંધો કરી

જાણે છે અને પૈસા કમાય તે વાપરી પણ જાણે છે. જ્યાં જાય ત્યાં સમાઈ જાય છે અને પારસીઓ જેવા જે આવે તેને સમાવી પણ લે છે.

હૈદર : તમે તો ગુજરાતમય બની ગયાં છો લતાબહેન !

લતા : અરે ગુજરાત તો ભારતનું નંદનવન છે. તાપી નર્મદા જેવી મહા-સાગર સમાન નદીઓ જુઓ, પાલિતાણાનાં જૈન દેરાં કે અમદાવાદની મસ્જિદોનાં સ્થાપત્ય ને કોતરકામ જુઓ, મોઢેરાનું સૂર્યમંદિર નિહાળો, પ્રાચીન સંસ્કૃતિના અવશેષ સમાન લોથલ અવલોકો, ગરવો ગઢ ગિરનાર ચઢો કે સોમનાથના મંદિરની ભવ્યતા માણો ! મહેમાનોની મહેમાનગતિનો સૌરાષ્ટ્રમાં જોટો નથી ! (ગાતાં) તમે એક વાર ગુજરાત જાણે હૈદરભાઈ !

હૈદર : જરૂર, તમે તો ગાગરમાં સાગર સમાવી દીધો !

મનોચિંતન

૧. નીચેના પ્રશ્નોના સંક્ષેપમાં ઉત્તર આપો :

૧. ગુજરાત માટે હૈદરભાઈનો અભિપ્રાય પહેલાં કેવો હતો ?
૨. લતા પહેલાં શું માનતી ?
૩. હિન્દુ-મુસલમાનની એકતા માટે અકબરે શું કર્યું ?
૪. ગુજરાતનો સાગરકાંઠો કેવડો છે ?
૫. ગુજરાતીનો સૌથી મોટો ગુણ તમને કયો લાગે છે ?
૬. હિન્દુ-મુસ્લિમ એકતા માટે કયા સંતોએ ફાળો આપ્યો ?
૭. ગુજરાતનાં મહત્ત્વનાં બંદરો કયાં હતાં ?
૮. પારસીઓ કયાં આવીને વસ્યા ?
૯. કોમી એકતા એટલે ?

૨. સમજાવી વાક્યમાં વાપરો :

૧. ફ્રાડ પાડીને વાત કરવી.
૨. દૂધમાં સાકરની જેમ ભળી જવું.
૩. ગાગરમાં સાગર સમાવવો.
૪. જોટો ન હોવો.

૩. પાઠને આધારે તમારા શબ્દોમાં ગુજરાતની વિશેષતાઓ રજૂ કરો.

૪. અંગ્રેજીમાં અનુવાદ કરો :

૧. આજે તો ખુશખુશાલ લાગે છે !

૨. હું ગયા પહેલાં તમારી જેમ જ માનતી હતી.

૩. તમને એમાં વધુ રસ પડશે.

૪. દુનિયાનો કોઈ ખૂણો એવો નહીં હોય જ્યાં ગુજરાતી વસ્યો ન હોય !

૫. ગુજરાત તો ભારતનું નંદનવન છે.

એક માણસનું ગામ : ‘સ્ટેટફર્ડ’ અપઓન એવન’

ભારતમાં હવે મધ્ય પ્રદેશ સરકાર દર વર્ષે કાલિદાસ સમારોહ કરે છે. કેટલાક સાહિત્યકારોની શતાબ્દીઓ પણ ભારતમાં રંગેચંગે ઊજવાય છે, પણ પણ ઇંગ્લેન્ડ તો રોજરોજ શેફરિપયરનું સમરણ ઊજવે છે, એક નહિ; બે સ્થળે : કર્મભૂમિ લંડનમાં અને વતન સ્ટેટફર્ડમાં.

અમને માહિતી હતી જ કે રવિવારે સ્ટેટફર્ડમાં નાટક જોવા નહિ મળે. પ્રિન્ટથી ભારત આવતી નાટકમંડળીઓએ અમદાવાદમાં રજૂ કરેલાં ‘હમ્લેટ’, ‘રોમિયો એન્ડ જુલિયેટ’ વગેરે નાટકો જોયાં છે. તેથી નાટક જોવા મળે તો જ સ્ટેટફર્ડ જવું એવો ખ્યાલ નહોતો, તેથી રવિવારે શ્રી કેશુભાઈ ગજજર અમને બધાને કારમાં ભરીને ઊપડયા. વચ્ચે ઓક્સફર્ડ આવતું હતું. ત્યાં કલાકેક રોકાયા. ત્રીજા કલાકે પહોંચી ગયા. સ્ટેટફર્ડ એકાધિક હોઈ, વધુ

ચોકસાઈ માટે શેફરિપયરના વતનને એવન નદીને કાંઠે વસેલું એવું ‘રેટેટફર્ડ અપએન એવન’ કહે છે.

નદી પરનો પુલ ઓળંગીને ગામમાં પ્રવેશ કરીએ એની સાથે બેનફોફ્ટ ગાર્ડનમાં ‘ધ ગ્રોવર મેમોરિયલ’ બેવા મળે છે, જેની વચ્ચે કીર્તિસ્તંભની અડધી ઊંચાઈ ધરાવતા આસને બિરાજમાન શેફરિપયરની તાંબાની વિરાટ પ્રતિમા ધ્યાન ખેંચે છે. એની ચાર બાજુ ફેલ્સ્ટાફ આદિ શેફરિપયરનાં ચાર વિલક્ષણ પાત્રોની પ્રતિમાઓ છે. આ સમારકનો વિસ્તાર સારી જતના પથ્થરથી તૈયાર કરેલો છે પણ વચ્ચે વચ્ચે ફૂલછોડ ન હોય તો અંગ્રેજોને ચેન પડે ખરું ?

આ પ્રતિમા બેતાં એવી છાપ પડે કે એવન નદીનો કાંઠો પસંદ કરીને મહાકવિ ગામને પડખે બેઠા છે.

નાટક નહોતું, પણ દોઢેક કલાકની શેફરિપયરકાલીન રંગભૂમિની માહિતીદર્શક મુલાકાતની વ્યવસ્થા હતી. નાટક કંપનીમાં બેકસ્ટેજના માણસો સાથે કામ કરતાં કરતાં નાની નાની ભૂમિકાઓ કરતો થયેલો એક યુવક અમારો માર્ગદર્શક હતો. એ શેફરિપયરના વખતમાં હોત તો એને સ્ત્રીપાત્રો કરવાની તક મળી હોત એટલી નમણાશ એના ચહેરા પર હતી અને કંઈક કમાલની વિનોદવૃત્તિ હતી. ઓછું બોલીને વધુ સૂચવાતું છતાં ફટાફટ બોલતા જવાનું, કોઈ ખૂંચે તો ચાલતાં ચાલતાં જવાબ આપવાનો અને કદરના ભાવથી સામે બેવાનું છતાં એથી કાર્યાક્રમમાં સહેજે વિલંબ ન થાય એ રીતે કામ કરવાનું જાણે એને માટે સહજ હતું.

રોયલ શેફરિપયર કંપનીનું થીએટર સોળમી સદીનું હોય એવું લાગે, પણ આ સદીમાં જ એ બે વાર બંધાયેલું છે. પ્રેક્ષાગાર ત્રણ માળનું છે અને ખુરશીની વ્યવસ્થા જૂના જમાનાની છે. સ્ટેજ વિશાળ છે. રજૂઆતની શૈલી કંઈક અંશે શેફરિપયરના સમયની લાગે છતાં એક જ દૃશ્યઘટક ધરાવતા સંનિવેશની રચનામાં અદ્યતન દૃષ્ટિ શોધી શકાય. “દ્વિક સીન” કરવાની પણ થોડીક સગવડ ખરી. કલાકારોએ વાપરવાની સાધનસામગ્રી ભૂતકાળની છાંટવાળી. સાચી તલવાર વાપરવાના આગ્રહને પરિણામે એક અભિનેત્રીને

પેટમાં ઈન્ન થયેલી. માંડ બચેલી. માર્ગદર્શકે અમને એક જૂની કુનાસ બતાવી અને પછી સ્વીચ બંધ કરીને હોલવી નાખી. રમૂજ પૂરી પાડી.

આ મહાકવિ લંડનવાસી બનવા છતાં સ્ટેટફર્ડવાલા જ રહ્યા છે અને આખા ગામે પછીની ચાર સદીઓમાં એ હકીકતની ભારે કદર કરી છે. અમે ગામમાં ચાલીને ફર્યા. જ્યાં જોઈએ ત્યાં શેફરિપયરનું સ્મરણ થયા જ કરે. જાણે કે એક માણસના સંભારણા માટે જ આખું ગામ વસ્યું ન હોય! હકીકત તો એવી છે કે સોળમી સદીમાં પણ અહીં બસો મકાન તો હતાં જ.

શેફરિપયરનાં કુટુંબીજનો સાથે સંકળાયેલાં હેનલી સ્ટ્રીટનાં મકાનો બરાબર સાચવ્યાં છે. એ જમાનામાં ધરવખરી કેવી રીતે ગોઠવતા અને વાપરતા એનું પણ યથાતથ નિદર્શન. બાજુમાં, અદ્યતન સ્વરૂપે શેફરિપયર સેન્ટર ઊભું થયું છે. મહાકવિની ચારસોમી જન્મજયંતી પ્રસંગે આ ભવ્ય સ્મારક ઊભું થયું. દ્રસ્ટીઓ સ્થાનિક, પણ આમાં રસ લેનાર દ્વાતાઓ આખા વિશ્વના !

શેફરિપયરના મકાનમાં તે યુગની ભૌતિક પરિસ્થિતિના અવશેષો સચવાયા છે અને રોયલ શેફરિપયર કંપનીના વિશાળ થીએટરમાં મહાકવિનાં મિત્રો સમેત એમના યુગની રંગભૂમિના દસ્તાવેજ ઘટકો પણ સચવાયા છે. ભૂતકાળ ક્યારેક ભાર બનતો હશે પણ સાહિત્ય અને કલાના ક્ષેત્રે તો એ વારસો બને છે એવી પ્રતીતિ ‘સ્ટેટફર્ડ અપઓન એવન’માં થઈ.

—રઘુવીર ચૌધરી

મનોચત્ન

૧. નીચેના પ્રશ્નોના સંક્ષેપમાં ઉત્તર આપો :

૧. લેખકે ‘સ્ટેટફર્ડ અપઓન એવન’ને ‘એક માણસનું ગામ’ શા માટે કહ્યું છે ?
૨. શેફરિપયરની તાંબાની પ્રતિમા ક્યાં છે ?
૩. માર્ગદર્શક યુવક કેવો હતો ?
૪. રોયલ શેફરિપયર કંપનીનું થીએટર કેવું છે ?

૫. હેનલી સ્ક્રીટમાં પહેલાં કોણ રહેતાં હતાં ?
 ૬. શેક્સપિયરની ચારસોમી જન્મજયંતી પ્રસંગે શું થયું હતું ?
 ૨. અર્થ આપી વાક્યમાં વાપરો :

રંગેચંગે

ચેન પડે ખરું ?

સંભારણું બની જાય છે

આંચ આવી નથી

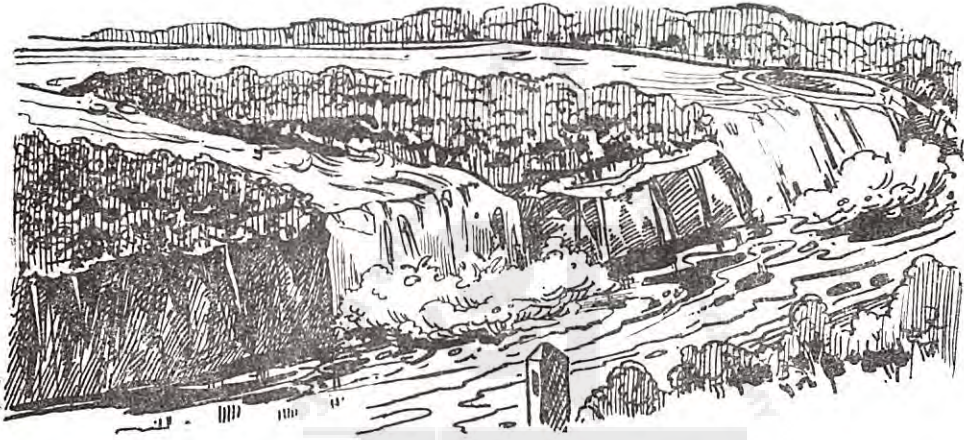
ધમધમાટી બોલાવી દીધી

૩. અંગ્રેજીમાં અનુવાદ કરો :

૧. ઇંગ્લેન્ડ તો રોજરોજ શેક્સપિયરનું સ્મરણ ઊજવે છે.
૨. એવન નદીનો કાંઠો પસંદ કરીને મહાકવિ ગામને પડખે બેઠા છે.
૩. આ સહેલાણીઓ શેક્સપિયરને સલામ કરવા જ આવ્યા હશે.
૪. એનું એક કેન્દ્ર આ સ્ટેટફર્ડ છે અને બીજું લંડનનું બાર્થિકન સેન્ટર.
૫. જ્યાં બેઠીએ ત્યાં શેક્સપિયરનું સ્મરણ થયા જ કરે.
૬. ટ્રસ્ટીઓ સ્થાનિક, પણ આમાં રસ લેનાર દાતાઓ આખા વિશ્વના !
૪. આ પાઠને આધારે શેક્સપિયર પર સોએક શબ્દોનો નિબંધ લખો.

નાયગરા ફોલ્સ : પચાસ વર્ષ ફગાવી દીધાં

સોજે છ વાગ્યે અમે નાયગરા ફોલ્સ પહોંચ્યાં. યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સની હદમાંથી કેનેડાની હદમાં પ્રવેશતાં અમારો પાસપોર્ટ ચેક કરવામાં આવ્યો. ટેક્સ ભર્યો. અમે કેનેડાની હદમાં જ રહ્યાં. કેનેડાનો ભાગ વધુ સુંદર અને સગવડવાળો છે. અત્યંત સ્વચ્છ ને સુઘડ આયોજનવાળું નાનકડું સરોવર-નગર અહીં વસ્યું છે. અમે જરા દૂર એક મોટેલમાં ત્રણ ખેડવાળો રૂમ લીધો. ભાડું ચોવીસ કલાકનું બાર ડોલર હતું.

સાંજનું ભોજન એક રેસ્ટોરાંમાં પતાવીને રાત્રે ધોધ જોવા ગયાં. દૂર મૂકેલી સર્ચલાઇટ્સમાં ધોધનાં પાણી પર રંગીન પ્રકાશ પડતો હતો. ધોધ જે ભાગમાં વહેંચાઈ ગયેલો છે : યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ તરફનો એક અને કેનેડા તરફનો એક. કેનેડા તરફનો ભાગ સ્ટેટ્સ તરફ ભાગના કરતાં ઊંચો અને પ્રચંડ લાગતો હતો. તેને 'હોર્સ શુ ફોલ્સ' કહે છે.

કિનારા પર ઠેર ઠેર દૂરબીનો મૂકેલાં હતાં. તેમાં દસ સેન્ટનો સિક્કો નાખો એટલે પાંચ મિનિટ સુધી તમે ધોધનું દૃશ્ય જોઈ શકો. મેં સિક્કો નાખીને દૂરબીનમાંથી ધોધનું દર્શન કર્યું. મોટા અવાજ સાથે ખડક પરથી પડતાં ક્ષીણ થઈ જઈને વેરાઈ જતાં પાણી રાત્રે રંગીન પ્રકાશમાં આતશબાજની રંગબેરંગી અગ્નિકણિકાનો આભાસ ઊભો કરતાં હતાં.

નાયગરા નદીના આ ધોધનું સૌન્દર્ય જોટલું કુદરતી છે તેટલું જ મનુષ્યનિર્મિત છે. પાંત્રીસ માઈલના અંતરે આવેલા લેઈક એન્ટારિયો અમે લેઈક એરી વચ્ચે વહેતી નાયગરા નદીનો ૫૮ ધોધના સ્થળ પાસે એક માઈલ જોટલો પહોળો છે. ઊંચાણમાં આવેલા લેઈક એન્ટારિયોમાંથી નીકળીને આસપાસના ખડકો સાથે અથડાઈને સેકંડના પંદર લાખ ગેલન પાણી નીચે પડે છે. થોડાં વર્ષ પહેલાં ખડકો ઘસાઈ જવાને લીધે ધોધનો પ્રવાહ મંદ પડી ગયો હતો એટલે નદીના પ્રવાહને અટકાવીને જમીનને સૂકી કરી નાખી અને ધોધનો વેગ બળવાન બને તે રીતે ખડકો ઊભા કર્યા પછી નદીના પ્રવાહને છોડીને ધોધ ચાલુ કર્યો હતો. આમ આ ધોધ ઇજનેરી વિદ્યાના સંપૂર્ણ અંકુશમાં છે એમ જાણ્યું, ત્યારે કુદરતી પ્રપાત બેયાનો મારો અર્ધો રોમાંચ ઓછો થઈ ગયો.

સામે જ કનેડા અને અમેરિકાની હદને બેડતો પુલ છે. આ પુલ પરથી ધોધનું દૃશ્ય સારી રીતે બેઠ શકાય છે. નજીકથી, અમુક અંતરેથી, અમુક ઊંચાઈએથી, કિનારા પરથી, એમ જુદાં જુદાં સ્થાનેથી બેતાં વિવિધ સૌન્દર્યભાતો ઊપસતી દેખાય એવી કરામત ધોધના ઇજનેરોએ કરેલી છે. કિનારા પર મેળો ભરાયો હતો. અમે એક છેડેથી બીજા છેડા સુધી ચાલતાં ચાલતાં ગયાં. નેહને દિલીપે પીઠ પર ‘ક્રિડ ક્રિયર’માં બેસાડ્યો હતો. ભીડમાં બગી ચલાવવાનું ફાવે તેમ નહોતું. જ્યાં નજર નાખો ત્યાં માણસો જ માણસો હતાં. કેટલાંક તો ધોધની સામે અડીંગો લગાવીને તેનું અનિમેષ દર્શન કરવા કલાકો સુધી સમાધિસ્થ સ્થિતિમાં ઊભાં હોય એમ લાગ્યું. ચિત્કાર જનમેદની હતી. પરંતુ અવાજ તો એકલા ધોધનો જ સંભળાતો હતો.

ધોધની ખરાબર સામે ‘સ્કાયલોન ટાવર’ હતું. અમે મેદની વટાવીને ત્યાં પહોંચ્યાં. દરેકના પાંચ ડોલર આપીને લિક્કટમાં સ્કાયલોન ટાવરની ટોચ પર પહોંચ્યાં. ત્યાંથી દૂર દેખાતા ફ્રાંસ અને તેની આસપાસની સૃષ્ટિનું દર્શન કર્યું. પાંચસો ફૂટની ઊંચાઈએથી જાદુઈ સ્વપ્નનગરી જેવી આ સૃષ્ટિ લાગતી હતી. મોટરો, માણસો અને ઇમારતો રંગીન પ્રકાશના પ્રવાહમાં ડૂબી જઈને જલ, તેજ અને સ્વરના અદ્ભુત મિશ્રણવાળી ગતિ

શીલ દુનિયા મને દેખાતી હતી. ક્યાંય સુધી અમે આ રહસ્યમય દેખાતા વાતાવરણના વિવર્તો જોયા કર્યા. મધરાતે મોટેલ પર પાછાં આવીને સૂતાં.

ખીજે દિવસે સવારે અગિયાર વાગ્યે અમે નાહીઘોઈ નાસ્તો કરીને મોટેલ પરથી નીકળ્યાં. ફ્રાંસની આસપાસ કઈ કઈ જગાઓ જોવા જેવી છે તેની માહિતી રસ્તામાં આવતા માહિતીકેન્દ્ર પરથી મેળવીને અમે ફ્રાંસ પર પહોંચ્યાં.

ખપોરનો તડકો હતો. સાગરનાં મોજાંની માફક ધોધનાં પાણી ઊછળતાં હતાં. તે ખતાવીને દિલીપ કહે, “સામે પ્રચંડ મોજાં ઊછળતાં દેખાય છે તે જગા ‘વર્લ્ડપૂલ રેપિડ્ઝ’ કહેવાય છે. આપણે બોટમાં બેસીને ત્યાં જઈએ.”

સામે સ્ટેટ્સનો કિનારો દેખાતો હતો. તે તરફથી તેમ જ અમે ઊભાં હતાં તે કેનેડાના કિનારા પરથી હોડીઓ ‘વર્લ્ડપૂલ રેપિડ્ઝ’ તરફ જતી હતી. દિલીપ ટિકિટ લઈ આવ્યો. હોડીઓ ઊભી હતી તે કિનારાની જગ્યા નીચાણમાં હતી. ત્યાં જવા માટે ‘ઇન્કલાઇન્ડ રેલવે’ હતી. સીડી પરથી ઊતરતી હોય તે રીતે નાની રમકડા જેવી ગાડી પાટા પર ચાલતી હતી. નેહ તો આ નાની ગાડી જોઈને રાજ રાજ થઈ ગયો. એની આંખમાં નવા અનુભવનો આનંદરોમાંય દેખાતો હતો. મોટા માણસમાં બેઠેલો બાળક જ માણી શકે એવો આ અનુભવ હતો. આ બે ક્ષણ દરમિયાન મેં મારી ઉંમરમાંથી પચાસ વર્ષ ફગાવી દીધાં.

—ડૉ. ધીરુભાઈ ઠાકર

મનોચત્ન

૧. નીચેના સવાલના જવાબ આપો :

૧. નાયગરા ફ્રોંસ ક્યાં આવેલો છે ?
૨. લેખક એ જોવા માટે ક્યાં રહ્યા હતા ?
૩. ધોધ કેનેડાની હદમાં છે કે અમેરિકાની ?
૪. નેહ શું જોઈને રાજ રાજ થઈ ગયો ?
૫. ‘પચાસ વર્ષ ફગાવી દીધાં’ એમ લેખક શા માટે કહે છે ?
૬. લેખકને આ સ્થળની વિશેષતા કઈ લાગી ?

૨. શબ્દોના અર્થ આપી વાક્યમાં વાપરો :

સુધડ
પ્રચંડ
દશ્ય

અંકુશ
રોમાંચ
કરામત

૩. ખાત્રી જગા પૂરો (એટલે, પછી, જેટલું, તેટલું)

૧. ટેકસ ભર્યા _____ અમે કેનેડાની હદમાં જ રહ્યાં.
૨. સાંજનું ભોજન પતાવ્યા _____ રાત્રે ધોધ ભેવા ગયાં.
૩. દસ સેન્ટ નાખો _____ પાંચ મિનિટ સુધી ધોધ ભેઈ શકો.
૪. આ ધોધનું સૌન્દર્ય _____ કુદરતી છે તેટલું જ મનુષ્યનિર્મિત છે.
૫. જેટલું જુઓ _____ ઓછું જ છે.
૬. તમે કોઈ ધોધ જોયો હોય તેનું સો શબ્દોમાં વર્ણન કરો.

૫. અંગ્રેજીમાં ભાષાંતર કરો :

૧. આ ચારમાં ભેદ સમજો.
૨. આચારમાં ભેદ સમજો.
૩. આ કારમાં શું છે ?
૪. આકારમાં શું છે ?
૫. આ ચરણ સરસ રાખો.
૬. આચરણ સરસ રાખો.
૭. આ શ્રમથી થાકી ગયો.
૮. આશ્રમથી થાકી ગયો.
૯. એક લતા ખરાબર નથી.
૧૦. એકલતા ખરાબર નથી.

૧૮, શેરલોક રોડ,
હેમ્સ્ટેડ, લંડન N w 3
તા. ૧-૪-૮૫

પ્રિય રોહિતભાઈ,

ઘણા લાંબા સમયથી પત્ર લખવાનો હતો પણ રહી જતું હતું. પણ હમણાં આજકાલ છાપાંઓમાંથી જાણ્યું કે અમદાવાદમાં ને ગુજરાતમાં રમખાણો ફાટી નીકળ્યાં છે એટલે તમારી સૌની ચિન્તા થઈ. ને પત્ર લખવા બેસી ગયો છું.

અહીંના 'ગાર્ડિયન', 'ટાઇમ્સ' વગેરે છાપાંમાં સમાચાર છે કે અનામતવિરોધી આંદોલનમાંથી તોફાનો થયાં અને ફેલાયાં. હવે તો તેમાંથી કોમી હુલ્લડ પણ શરૂ થયાં છે એમ કહેવાય છે. અસામાજિક તત્ત્વો આવા સમયે પૂરો લાભ ઉઠાવે છે એ હકીકત છે. પણ પોલીસ પણ થોડો સમય ફરી બેઠી એથી ગુંડાઓને મોકળું મેદાન મળી ગયું હશે. જો કે હવે લશ્કરે દોર સંભાળી લીધો છે તેવા સમાચાર છે એટલે પરિસ્થિતિ કાબૂમાં હશે જ.

તમે તો ખાડિયા વિસ્તારમાં વસો છો અને એ તો આવા સમયે કાયમ માટે તોફાનગ્રસ્ત વિસ્તાર ગણાય છે એટલે જાળવશો.

ચિ. શૈલેશ-મૂકેશને હમણાં બહુ બહાર જવા દેશો નહીં. તમે તો હવે આવા બનાવોથી ટેવાઈ ગયા હશો પણ દૂર રહે અમને ફિક્કર થાય. એટલે લખ્યા વગર રહેવાતું નથી !

અહીંની ગુજરાતી સાહિત્ય એકેડમી દ્વારા શિક્ષણ અધિવેશન ભરાઈ રહ્યું છે. ભારતીય વિદ્યાભવન તરફથી એકાંકી નાટ્યસ્પર્ધા પણ આગામી માસમાં થશે. સ્વામિનારાયણ સમાજ તરફથી કરોડો રૂપિયાના ખર્ચે ભારતીય સંસ્કૃતિનું દર્શન કરાવતો એક માસ ચાલનારો મહોત્સવ આકાર લઈ રહ્યો છે. આ એક અભૂતપૂર્વ ઘટના હશે. આ અમારા સમાચાર !

ત્યાંના બનાવોનો 'આંખે દેખ્યો હાલ' તમારી રસજાતી શૈલીમાં મોકલશો ને? તમે તો કવિ રહ્યા એટલે એ પત્ર અમારે માટે મૂડીસમાન બનશે !

સૌ. લતાભાભી મજામાં હશે.

પૂ. બા-બાપુજીને પ્રણામ.

બાળકોને વહાલ. ચિ. સમીર-સુષમા સૌને યાદ કરે છે.
 સૌ. પ્રિયા સૌને ઘટિત પાઠવે છે.
 પત્રની રાહ બેઠીએ છીએ.
 કુશળ હશે.

લિ.
 શરદનાં
 રમેહરમરણ

મનોચિન્તન

૧. નીચેના પ્રશ્નોના સંક્ષેપમાં ઉત્તર આપો :

૧. અમદાવાદમાં શું ચાલી રહ્યું હતું ?
૨. પત્રલેખક શેની ચિન્તા કરે છે ?
૩. લંડનમાં કયો મોટો ઉત્સવ થવાનો છે જેની લેખક વાત કરે છે ?
૪. 'આંખે દેખ્યો હાલ' એટલે શું ?

૨. પત્ર મિત્રને લખાયો છે. એનો આરંભ તથા અંત તપાસો. પછી એ પ્રમાણુનો પત્ર તમારા મિત્રને લખતા હો તેમ લખો.

૩. સમજવો તથા વાક્યમાં વાપરો :

૧. રમખાણ ફાટી નીકળવાં
૨. આંદોલન
૩. કોમી હુલ્લડ
૪. અસામાજિક તત્વ
૫. મોકળું મેદાન મળી જવું

સફર અલી

૧૮, એલમ પાર્ક રોડ,
ફ્રિન્ચલી
લંડન એન ૩
તા. - - '૮૫

પ્રતિ

નવભારત સાહિત્ય મંદિર
પુસ્તક પ્રકાશક અને વિક્રેતા,
ગાંધી રોડ,
અમદાવાદ

વિષય : પુસ્તકોનું સૂચિપત્ર મોકલવા અંગે

શ્રીમાન,

સવિનય જણાવવાનું કે લંડનના જાહેર ગ્રંથાલયોમાં ગુજરાતી પુસ્તકોની અવારનવાર જરૂર હોય છે. તેની પસંદગી સમિતિમાં મારી નિમણૂક થઈ છે. ગુજરાતી પુસ્તકોની યોગ્ય પસંદગી થઈ શકે તે માટે આપનાં તાજેતરનાં પ્રકાશનોની યાદી વહેલી તકે અમને મોકલી આભારી કરશો.

પુસ્તકો દરિયાઈ માર્ગે / હવાઈ માર્ગે મોકલવાનો ખર્ચ તથા ગ્રંથાલયને અપાતા વળતર વગેરેની વિગતો પણ મોકલશો.

આભાર.

આપનો વિશ્વાસુ

સફર અલી

મનોયતન

૧. નીચેના સવાલના જવાબ આપો :

૧. આ પત્ર ખાનગી છે કે ધંધાદારી ?
૨. ધંધાદારી પત્ર એટલે શું ?
૩. તેનો આરંભ કઈ રીતે થાય છે ?
૪. પત્રલેખક કેને પત્ર લખે છે ?
૫. પત્રમાં શું મગાવ્યું છે ?

૨. અર્થ આપો : વાક્યમાં વાપરો :

સૂચિપત્ર

અવારનવાર

પસંદગી

નિમણુક

દરિયાઈ માર્ગે

હવાઈ માર્ગે

વળતર

૩. છાપામાં આવેલી જાહેરખબરને આધારે કોઈ વસ્તુ મંગાવતો પત્ર લખો.
૪. આ પત્રના આરંભ અને અંત ખાનગી પત્રોથી કઈ રીતે જુદા પડે છે ?
૫. તમારે પત્રમિત્ર છે ? ભારતના કોઈ ગુજરાતી પત્રમિત્રને કલ્પીને પત્ર લખો.

ભલેને ઘડાયાં....

ભલેને ઘડાયાં જુદાં ખોળિયાં
જગમાં નથી રે જુદાઈ
હિંદુ ઈસાઈ મુસલમાન હો
એક છે કબીલો સૌનો ભાઈ
આવો રે સાજન સતને જાણીએ.
એક રે પિતાનાં ફરજંદ આપણે
એક રે માતાનાં આપણ બાળ
સુખદુઃખ સંપી રહીએ સંગમાં
સાંકડી ભાંગો કાંટાવાડ.
વાંચી રે જુઓ આ ગીતાશ્લોકને
પઢી જુઓ કલમો ને કુરાન
ઈસુની ઉકેલો વાણી ગુંજતું
માનવતાનું મીઠું એક જ ગાન.

— બાલમુકુંદ દવે

મનોયતન

૧. દૂંકમાં ઉત્તર આપો :

૧. જગતમાં જુદાઈ કેમ નથી ?
૨. કવિ શું જાણવાનું કહે છે ?
૩. આપણે સૌ કોણ છીએ ?
૪. સુખદુઃખમાં કેમ રહેવાનું કવિ કહે છે ?
૫. બધા ધર્મગ્રંથોમાં કઈ એક જ વાત કહી છે ?

૨. સરળ શબ્દોમાં સમજાવો :

૧. એક છે કબીલો સૌનો ભાઈ
૨. સાંકડી ભાંગો કાંટાવાડ
૩. માનવતાનું મીઠું એક જ ગાન

૩. કાવ્યનો મધ્યવર્તી વિચાર કયો છે ?

૪. કાવ્ય મોઢે કરો.

સ્વાગત

“જ્યાં જ્યાં વસે એક ગુજરાતી, ત્યાં ત્યાં સદાકાળ ગુજરાત” – એ કવિ શ્રી ખમરદારની ઉક્તિ અનુસાર જ્યાં જ્યાં ગુજરાતી જનસમાજ છે, જ્યાં જ્યાં ગુજરાતી ભાષા છે ત્યાં ત્યાં ગુજરાત છે, ગુજરાતની સંસ્કૃતિ છે. આ રીતે તો અમેરિકામાંયે ગુજરાત છે અને હિટનમાંયે. હિટનમાંના ગુજરાતીઓ ગુજરાતનાં તેમનાં સાંસ્કૃતિક મૂલિયાં સાચવી રાખે તેમાં ફક્ત ગુજરાતીઓનું જ નહીં, હિટનનુંયે હિત છે. હિટનમાંનો ગુજરાતી જનસમાજ જેટલા પ્રમાણમાં તેનાં આગવાં સાંસ્કૃતિક મૂળ જળવશે, તેટલા પ્રમાણમાં તે જળવવાની તેની શક્તિ વધારશે. હિટન જનસમાજમાં આ પહેલી નજરે વિરોધાભાસી લાગે એવી વાત છે. પણ મનુષ્યનો સર્વાંગી વિકાસ તેના મૂળ સંસ્કારોને તે કોઈ પણ પ્રદેશમાં રહેતો હોય ત્યાં જળવી રાખવાથી જ થાય છે. તેથી હિટનની સરકારે ત્યાંની શાળાઓમાં અન્ય ભારતીય ભાષાઓની જેમ ગુજરાતી ભાષાના શિક્ષણની જોગવાઈ કરવાનું સ્વીકાર્યું છે. આ ખરેખર પ્રગતિશીલ અને લોકાભિમુખ પગલું છે. દરેક રાષ્ટ્ર હવે બહુભાષી અને બહુ-જાતિ, બહુધર્મી અને બહુ-સાંસ્કૃતિક જ રહેવાનું. આધુનિક જમાનાની આ વિલક્ષણતા છે. પરંતુ બહુવિધતાનો વિકાસ સંમિલન માટે કરવાનો છે, વિભાજન માટે નહીં. તે વિશે પણ સ્પષ્ટ રહેવું જોઈએ. માત્ર ભાષા માત્ર માત્રના એ સાંસ્કૃતિક વિકાસનું એવું સાધન છે કે તેને ઉમેશ માટે વિદાય આપવાનું શક્ય નથી. તેથી સરવાળે વૈશ્વિક સંવાદિતા સિદ્ધ કરવાના પ્રયત્નોને વેગ મળશે. હિટનમાં સ્થપાયેલી ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમીને હું તો ગુજરાત અને હિટનને જોડતી સેતુ-રચના જ માનું છું, અને તેની સર્વ પ્રવૃત્તિઓને આ સંદર્ભમાં જોવા-મૂલવવાનું પસંદ કરું છું.

હિટનમાં ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમીની સ્થાપના પછી, ગુજરાતીઓના મનોવિકાસ માટેનાં-સાંસ્કૃતિક વિકાસ માટેનાં અનેક કાર્યો ભાઈશ્રી યોગેશભાઈ, વિપુલભાઈ વગેરેની આગેવાની હેઠળ હાથ ધરાતાં રહ્યાં છે. પ્રસ્તુત પુસ્તકમાળાનું નિર્માણ એ પૈકીનું એક છે. આ પુસ્તકમાળા અધિકારી વિદ્વાનો દ્વારા તૈયાર થઈ હોઈ તેની ઉપયોગિતા સ્વયંસ્પષ્ટ છે. આ પુસ્તકમાળા ગુજરાતી જનસમાજને એની માતૃભાષા-સંસ્કારમૂળની ભાષા શીખવવા-સમજાવવા માટેનું, એની પોતાની સાહિત્યિક-સાંસ્કૃતિક પરંપરાને સાચી રીતે જાળવવા માટેનું એક ઉપયોગી સાધન બની રહેશે. આ પુસ્તકમાળા સૌ ગુજરાતી બાળકોમાં “હું ગુર્જર વિશ્વનિવાસી” નો ઉમદા ભાવ સંકારવામાં સહાયબૂત બની રહે.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ વર્ષોથી ગુજરાતી ભાષા અને સાહિત્યની સેવા કરતી રહી છે. તેણે બિન-ગુજરાતી-ભાષીઓને ગુજરાતી શીખવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. એ માટેની જરૂરી વાંચનસામગ્રી તૈયાર કરતી રહી છે. વિદ્યાપીઠ આમજનોમાં મહાત્મા ગાંધીના ચિંતનનો પ્રસાર કરવાના નમ્ર પ્રયાસો ફપ વચ્ચે કરે છે. તેથી આવો પ્રયાસ જ્યારે કોઈ અન્ય સ્થળે પણ થાય ત્યારે ગુજરાત વિદ્યાપીઠ માટે તે આનંદની ઘટના બને છે. ગુજરાતી ભાષાનું ગૌરવ વધારવું છેક તેના સ્થાપનાકાળથી આજ સુધી વિદ્યાપીઠની પ્રતિજ્ઞા રહી છે. હિટનના ગુજરાતીવાસીઓ ગુજરાતીના ગૌરવને જીવંત કરવાનો આવો અર્થપૂર્ણ પ્રયાસ કરે તે સર્વથા અભિનંદનીય છે. આ પુસ્તકમાળાનું, હું આ દષ્ટિએ સ્વાગત કરું છું, અને તેના ઉત્તરોત્તર વિકાસ માટે શુભેચ્છા પાઠવું છું.

પ્રસ્તુત પુસ્તકમાળાના પ્રકાશન સાથે મને સ્નેહપૂર્વક સામેલ કરવા માટે આ યોજનાના સંયોજકોનો આભારી છું.

તા ૨૪-૩-૧૯૮૬

રામલાલ પરીખ
કુલનાયક
ગુજરાત વિદ્યાપીઠ
અમદાવાદ, ભારત

આવકાર

કવિ ખખરદારે ગાયું છે કે “જ્યાં જ્યાં વસે એક ગુજરાતી ત્યાં ત્યાં સદાકાળ ગુજરાત”. વિશ્વભરમાં ગુજરાતીઓ એક યા બીજા નિમિત્તે ગયા છે અને ત્યાં ઠરીઠમ થયેલા છે. પરદેશોમાં વસતા ગુજરાતીઓમાં ગુજરાતી ભાષા જુલાઈ જશે કે શું એવી દહેશત ઉભી થવા લાગી છે. નવી પેઢી આજુબાજુના વાતાવરણમાં જે સંસ્કૃતિની આબોહવામાં ઊછરી રહી છે તે અને એમની અસલ સંસ્કૃતિ એ જે વચ્ચે, સ્વાભાવિક જ, એક આંતરસંઘર્ષ અનુભવે છે. આ પરિસ્થિતિમાં ગુજરાતી ભાષા અને સંસ્કૃતિને દબમૂલ કરવી હોય તો વ્યવસ્થિત રીતે ગુજરાતીના શિક્ષણની ગોઠવણ કરવી જોઈએ. અત્યારના સમયમાં આ એક તાકીદનું આહ્વાન છે અને ષિટનની ગુજર સાહિત્ય અકાદમીએ એ ઉપાડી લીધું છે એ આતંદની વાત છે.

અકાદમીએ ગુજરાતી ભાષાના અભ્યાસનો ચાર વર્ષનો કાર્યક્રમ ઘડી કાઢ્યો અને અક્ષેપ માળાનાં ૪ પુસ્તકો તૈયાર કર્યાં. નિશ્ચિત અભ્યાસક્રમને કઈ રીતે શીખવવો એ માટે શિક્ષકોને મદદરૂપ થવા માર્ગદર્શક પુસ્તકો “સેતુ” પણ એણે તૈયાર કરી છે. પ્રસ્તુત “અક્ષરમાળા”માં ગુજરાતી લિપિનો પરિચય જુદાં જુદાં ચિત્રો દ્વારા આપવામાં આવ્યો છે તે યાગ્ય થયું છે. આધુનિક ડેળવણીવિદો સ્વીકારે છે કે પ્રારંભિક કક્ષાએ ચિત્રની મદદથી લિપિનો સમ્યક ખ્યાલ બાળકને આવે છે. લિપિ પછી આવે છે અક્ષરજ્ઞાન. માત્રસિક બોલ વગર અક્ષરનું જ્ઞાન બાળકને મળે એ રીતે વિવિધ પાઠોની ગોઠવણી કરવામાં આવી છે. સ્વરોની સમજ ક્રમશઃ વિકસતી જાય એવું આયોજન સ્વીકૃત શિક્ષણસિદ્ધાન્તને અનુરૂપ છે. બાળકનું ચિત્ર પારંચિતથી અપરિચિત તરફ ગતિ કરતું હોય છે. વિશ્વના વિવિધ પદાર્થોને આત્મસાત્ કરતું બાલ્યવયસ્ક આજુબાજુની સૃષ્ટિ અને ચીજવસ્તુઓની મારફતે પોતાના જ્ઞાનમાં વધારો કરી શકે. એવું શબ્દભંડોળ પણ એ રીતે વધે અને વ્યાકરણનું જ્ઞાન પણ એને અનુષંગે આવતું જાય એ જાતની યોજકોની સમજ શિક્ષણના સિદ્ધાન્તોને અનુરૂપ છે. આપણી શિક્ષણપ્રણાલીમાં વ્યાકરણના બોલ હેઠળ ભાષાશિક્ષણને સહન કરવું પડતું હતું, એ સ્થિતિનો ઉપાય અહીં કર્યો છે અને કશા પણ બોલ વિના વિદ્યાર્થી વ્યાકરણનો ખ્યાલ મેળવી શકે એવી સુવિધા કરી છે. આ પ્રકારના અભ્યાસક્રમ વડે વિદ્યાર્થી સરળતાથી ગુજરાતીના વાચનલેખનની સજ્જતા મેળવી શકશે.

ચોથા વર્ષમાં ગદ્ય-પદ્યના નમૂનાઓ આપી ગુજરાતી સાહિત્યની સમૃદ્ધિના પરિચયમાં મૂકવાનો પ્રશસ્ય પ્રયત્ન થયો છે. કૃતિઓની પસંદગી પ્રાતિનિધિક અને સ્વરૂપગત જૈવિધ્ય જળવનારી છે. આ સંચયમાં ગુજરાતના પ્રસિદ્ધ લેખકોની કૃતિઓનો સમાવેશ તો કર્યો જ છે પણ એ ઉપરાંત ષિટન અને અન્ય દેશોમાં વસતા લેખકોની કૃતિઓ પણ લેવામાં આવી છે એ આવકારદાયક છે. ખાસ તો વિદેશોમાં વસેલી પ્રજા તરીકે આ લેખકોની અનુભૂતિ વિશિષ્ટ ઢાંટિની છે. એમનો અનુભવ જે સંસ્કૃતિઓ વચ્ચે વિલક્ત થયેલો છે. એમના આ અનુભવની સાહિત્યમાં અભિવ્યક્તિ થઈ રહી હોય એનો પરિચય જમને માટે આ પાઠ્યપુસ્તકો તૈયાર થઈ રહ્યાં છે એમને અત્યંત પોતીકા-પણાનો અનુભવ કરાવશે. આ દૃષ્ટિએ પન્ના નાયક, ભાનુશંકર વ્યાસ કે ડાહ્યાભાઈની, વિનોદ કપાસી કે ચોગેશ પટેલની, પાકિસ્તાનના અદીલ કે હનીફની, બળવંત નાયક કે ભાનુબહેન ડોટેયા વગેરેની કૃતિઓનો સમાસ કર્યો છે એ ઉચિત છે.

ષિટનની ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમીએ દૃષ્ટિ અને સૂઝપૂર્વક ગુજરાતી ભાષાના શિક્ષણ માટે જે આયોજન કર્યું છે એને માટે અકાદમી અને એના સંનિષ્ઠ કાર્યકર્તાઓને અભિનંદન.

ગુજરાત યુનિવર્સિટી

અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૯

૧૬ એપ્રિલ ૧૯૮૬

કૃ. સો. શાસ્ત્રી

કુલપતિ

સદાકાળ ગુજરાત

ન્યાં ન્યાં વસે એક ગુજરાતી ત્યાં ત્યાં સદાકાળ ગુજરાત !
ન્યાં ન્યાં ગુજરાતી બોલાતી, ત્યાં ત્યાં ગુર્જરીની મહોલાત.

ઉત્તર, દક્ષિણ, પૂર્વ કે પશ્ચિમ
ન્યાં ગુર્જરના વાસ,
સૂર્યતણાં કિરણો દોડે ત્યાં
સૂર્યતણો જ પ્રકાશ.

જેની ઉપા હસે હેલાતી, તેનાં તેજ પ્રકુલ પ્રભાત,
ન્યાં ન્યાં વસે એક ગુજરાતી ત્યાં ત્યાં સદાકાળ ગુજરાત !

ગુર્જર વાણી, ગુર્જર લહાણી,
ગુર્જર શાણી રીત,
જંગલમાં પણ મંગલ કરતી
ગુર્જર ઉદમ પ્રીત.

જેને ઉર ગુજરાત હુલાતી તેની સુરવન તુલ્ય મિરાત,
ન્યાં ન્યાં વસે એક ગુજરાતી ત્યાં ત્યાં સદાકાળ ગુજરાત !

કૃષ્ણ, દયાનંદ, દાદાકેરી
પુણ્ય વિરલ રસ ભોમ,
ખંડખંડ જઈ જૂઝે ગવે
કોણ જાત ને કોમ !

ગુર્જર ભરતી બિછળે છાતી ત્યાં રહે ગરજ ગુર્જર માત;
ન્યાં ન્યાં વસે એક ગુજરાતી ત્યાં ત્યાં સદાકાળ ગુજરાત !

અણકીધાં કરવાના કોડે,
અધૂરાં પૂરાં થાય,
સ્નેહ, શૌર્ય ને સત્યતણા ઉર,
વૈભવરાસ રચાય.

જય જય જન્મ સદ્ગુણ ગુજરાતી, જય જય ધન્ય અદલ ગુજરાત !
ન્યાં ન્યાં વસે એક ગુજરાતી ત્યાં ત્યાં સદાકાળ ગુજરાત !

—ખખરહાર